

מדינת ישראל

משרד המשפטים

דוח ראשוני אודות

**יישום האמנה בדבר האמנה בדבר זכויותיהם של אנשים עם
מוגבלויות**

2017

תוכן העניינים

3	הקדמה
4	הוראות כלליות של האמנה
4	סעיפים 1-4
7	זכויות ספציפיות
7	סעיף 5 – שוויון ואי-הפליה
9	סעיף 8 – הגברת מודעות
10	סעיף 9 – נגישות
15	סעיף 10 – הזכות לחיים
15	סעיף 11 – מצבי סיכון ומקרי חירום הומניטריים
16	סעיף 12 – הכרה שווה בפני החוק
21	סעיף 13 – נגישות לצדק
24	סעיף 14 – חירות ובטחון אישי
29	סעיף 15 - חופש מעינויים או מיחס או ענישה אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים
30	סעיף 16 – חופש מניצול, אלימות והתעללות
31	סעיף 17 – הגנה על שלמות אישית
33	סעיף 18 – חופש התנועה ואזרחות
33	סעיף 19 – חיים עצמאיים ושילוב בקהילה
36	סעיף 20 – ניידות אישית
38	סעיף 21 – חופש הביטוי והדעה וגישה למידע
39	סעיף 22 – כבוד לפרטיות
39	סעיף 23 – כבוד לבית ולמשפחה
40	סעיף 24 – חינוך
43	סעיף 25 – בריאות
45	סעיף 26 – הכשרה ושיקום
46	סעיף 27 – עבודה ותעסוקה
51	סעיף 28 – רמת חיים והגנה סוציאלית נאותות
53	סעיף 29 – השתתפות בחיים הפוליטיים והציבוריים
54	סעיף 30 – השתתפות בחיי תרבות, בילוי, פנאי וספורט
56	המצב של בנים, בנות ונשים עם מוגבלויות
56	סעיף 6 – נשים עם מוגבלויות
56	סעיף 7 – ילדים עם מוגבלויות
58	חובות ספציפיות
58	סעיף 31 - סטטיסטיקה ואיסוף נתונים
58	סעיף 32 – שיתוף פעולה בין-לאומי
59	סעיף 33 – יישום ופיקוח ברמה הלאומית
59	אתגרים נוכחיים

הקדמה

1. מדינת ישראל מתכבדת להגיש את הדוח הראשוני שלה לגבי יישום האמנה בדבר זכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות (להלן, "האמנה"). הדוח כולל מידע מקיף לגבי האמצעים שישראל נקטה ליישום הוראות האמנה.
2. מדינת ישראל מיישמת את האמנה באופן מלא ומחויבת לביצוע התחייבויותיה. ישראל חתמה על האמנה ב-30 למרץ, 2007, ואישרה אותה ב-28 לספטמבר, 2012.

הכנה ומבנה הדוח

3. דוח זה הוכן בהתאם למסמך "הקווים המנחים למסמך על האמנה שעל מדינות חברות להגישו לפי סעיף 35, פסקה 1, של האמנה" וכן "קווים מנחים מתואמים בדבר דיווח לפי אמנות זכויות האדם", לרבות קווים מנחים לגבי מסמכי יסוד לוועדות זכויות האדם של האו"ם וקווים מנחים לכתיבת דיווח אודות אמנות מסוימות.
4. דוח זה כולל מידע לגבי יישום האמנה בישראל ומסביר את המדיניות, התכניות והחוקים בישראל הקשורים לזכויות אנשים עם מוגבלויות. לדוח זה צורפו הנתונים הסטטיסטיים הרלוונטיים בנספח א'.
5. כיוון שבתי המשפט בישראל, ובמיוחד בית המשפט הגבוה ביושבו כבית המשפט הגבוה לצדק (בג"ץ) ממלאים תפקיד חשוב בקידום זכויות אדם ושוויון וכן זכויות אנשים עם מוגבלויות (כפי שיפורט במסמך היסוד של ישראל (HRI/CORE/ISR/2008) פסקאות 80-85 ובעדכון שלו (HRI/CORE/ISR/2015) פסקאות 70-85) מצורף לדוח נספח פסיקה שכותרתו נספח ב', הכולל גם הוא מידע נוסף.
6. דוח זה הינו התוצר של התייעצויות ומאמצים פנימיים נרחבים. כל משרדי הממשלה והגופים הנוגעים לדבר התבקשו לספק נתונים ומידע לגבי תחומי האחריות שלהם.
7. כתיבת הדוח ואיסוף הנתונים והמידע הרלוונטי התבצעה במשרד המשפטים במחלקת ייעוץ וחקיקה (משפט בין-לאומי), בשיתוף פעולה הדוק עם נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות (להלן, "הנציבות") במשרד המשפטים.

היועצות עם ארגונים בלתי ממשלתיים (NGOs)

8. ישראל מכירה בתפקיד המשמעותי שיש לארגונים בלתי ממשלתיים בפיתוח ויישום האמנה. הארגונים הוזמנו להגיש הערות לפני כתיבת הדוח, הן בפנייה ישירה אליהם והן בהזמנה כללית להגיש הערות שפורסמה באתר משרד המשפטים. התשובות שהתקבלו מהארגונים נשקלו בכובד ראש.
9. ארגונים ישראלים בלתי ממשלתיים, במיוחד "בזכות" – המרכז לזכויות אדם של לאנשים עם מוגבלויות ו"בית איזי שפירא" – הקימו פורום של נציגי אנשים עם מוגבלויות למעקב אחר האמנה. נציגי המשרד קיימו שיח עם הפורום הזה ודנו בנושאים שונים הקשורים לאמנה. המטרה הסופית של הדיונים האלה היא לחזק את שיתוף הפעולה בין הצדדים על מנת ליישם את האמנה בישראל באופן המיטבי.
10. נערכו גם התייעצויות לגבי האמנה עם הוועדה המייעצת של נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (ראו סעיפים 1-4).

11. בעקבות השלמת טיוטת דוח ראשונית לוועדה בדבר זכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות (CRPD), התקיים שולחן עגול בהשתתפות ארגוני חברה אזרחית שונים כחלק מפרויקט משותף שנועד לשפר את שיתוף הפעולה בין רשויות המדינה וארגוני חברה אזרחית, הנוגע במיוחד לתהליך הדיווח לגופי האו"ם האמונים על אמנות זכויות האדם. מרכז מינרבה בפקולטה למשפטים של האוניברסיטה העברית בירושלים יזם את הפרויקט המשותף הזה. יתרה מזאת, ארגוני חברה אזרחית הוזמנו להגיב על טיוטת הדוח לפני הגשתה. תגובות החברה האזרחית הועברו למשרדי הממשלה הרלוונטיים לקבל את תשובתם, ונשקלו בכובד ראש.

ההסתייגות של ישראל מהאמנה

12. ישראל הגישה את ההסתייגות הבאה מסעיף 23(1) של האמנה: "מדינת ישראל מביעה את הסתייגותה ביחס להוראות המתייחסות לנישואין בסעיף 23(א) לאמנה, במידה שדיני המעמד האישי, המחייבים את הקהילות הדתיות השונות בישראל, אינם תואמים הוראות אלה."

הוראות כלליות של האמנה

סעיפים 1-4

מספר אנשים עם מוגבלויות בישראל

13. על פי נתונים סטטיסטיים משנת 2017 (טרם פורסם) של הנציבות, והג'וינט – מכון ברוקדייל, המבוססים על נתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה משנת 2015 ומקורות אחרים, ישנם 1,411,100 אנשים עם מוגבלויות בישראל, המהווים 17% מהאוכלוסייה הכללית. 21% מהאוכלוסייה הבוגרת (מעל גיל 20) הם אנשים עם מוגבלויות ו-9% מהאוכלוסייה הבוגרת הם אנשים עם מוגבלויות חמורות. 15% מהאוכלוסייה בגיל העבודה (18-64) – 703,700 איש - הם אנשים עם מוגבלויות והם מהווים 50% מכל האנשים עם מוגבלויות.

14. לפי הנתונים האלו, 9% מהילדים בישראל (מגיל לידה ועד 17) הם אנשים עם מוגבלויות (246,300 ילדים) בעוד 58% מהבוגרים מעל גיל 65 הם אנשים עם מוגבלויות (488,400 איש). ל-27% מהנשים ו-23% מהגברים יש מוגבלויות. לפי ההערכה, ל-47% מהאנשים עם מוגבלויות יש יותר ממוגבלות אחת. מידע סטטיסטי נוסף ניתן למצוא בנספח א'.

אמצעי חקיקה

15. העקרונות הבסיסיים לגבי זכויות אנשים עם מוגבלויות מעוגנים בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, תשנ"ח-1998 (להלן, "חוק שוויון זכויות")¹.

16. סעיפים 1 ו-4 של החוק קובעים כי מחויבותה של ישראל לזכויות אנשים עם מוגבלויות מושתתת על הכרה בעקרון השוויון, עקרון כבוד האדם, וזכותם של אנשים עם מוגבלויות לקבל החלטות לגבי חייהם על בסיס העדפותיהם ורצונותיהם.

17. המטרה שעליה מצהיר החוק, כמפורט בסעיף 2, היא להגן על כבודם וחירותם של אנשים עם מוגבלויות, לקדם את זכויות אנשים עם מוגבלויות להשתתף בחברה באופן שוויוני ופעיל בכל תחומי החיים העיקריים, וכן לספק מענה הולם לצרכים המיוחדים שלהם. זאת, באופן

¹ ראו את הנוסח המלא של החוק כפי שעודכן ב-19 בנובמבר, 2012, בקישור הבא: <http://www.justice.gov.il/En/Units/CommissionEqualRightsPersonsDisabilities/Equal-Rights-For-Persons-With-Disabilities-Law/Pages/Equal-Rights-For-Persons-With-Disabilities-Law.aspx>

- שיאפשר להם לחיות במידה המירבית של עצמאות, בפרטיות ובכבוד, תוך מיצוי מלוא יכולתם. בנוסף להוראות הכלליות, *חוק שוויון זכויות* כולל הוראות ברות-ביצוע שאוסרות על אפליה על רקע מוגבלות בתעסוקה, בשירותים ובמקומות ציבוריים. החוק קובע עוד כי חובה להנגיש מקומות עבודה, שירותים ומקומות ציבוריים לאנשים עם מוגבלויות.
18. שני מקורות החקיקה העיקריים החלים על נגישות למקומות ושירותים ציבוריים הם ההוראות הרלוונטיות של *חוק שוויון זכויות* עצמו ו*חוק התכנון והבנייה*, תשכ"ה-1965, כפי שתוקן ב*חוק שוויון זכויות*. לפי שני החוקים האלה הותקנו מספר תקנות מפורטות המחייבות מגוון רחב של התאמות נגישות.
19. התקנות קובעות צעדים מפורטים ומעשיים הדרושים על מנת להבטיח נגישות, מסגרת זמן לכל שלב להנגשת מקומות ציבוריים, והוראות לגבי יישום נגישות ברמה הטכנית, לרבות הפניות לתקנים ישראליים.
20. תקנות הנגישות מתייחסות למגוון נרחב של מקומות ושירותים. תקנות שנוגעות למקומות מתייחסות לנגישות בניינים (לרבות מבני ציבור, בנייני מגורים חדשים, בתי ספר קיימים, שירותי בריאות ומקלטים לשעת חירום) וכן נגישות למקומות שאינם בניינים כמו תשתיות, מקומות פתוחים, תחבורה ציבורית ועוד. מספר תקנות נגישות מתייחסות לנושא נגישות שירותים כגון: שירותים ציבוריים, השכלה גבוהה, הכשרה מקצועית, ביטוח ותקשורת. נכון לינואר 2017, ישנן 21 תקנות נגישות שפורסמו ברשומות. כמו כן, כ-13 תקנות נגישות נמצאות כיום בשלבים שונים של תהליך ההתקנה.
21. מעבר ל*חוק שוויון זכויות* והתקנות לפיו, קיימות מספר הוראות לגבי זכויות אנשים עם מוגבלויות בדברי חקיקה ספציפיים החלים על בריאות, חינוך ושירותים חברתיים. טרם אשרור האמנה, ישראל בחנה האם החקיקה הזו תואמת את האמנה והגיעה למסקנה שהיא תואמת את הוראות האמנה.

הגדרות למוגבלות בישראל

22. קיימות מספר הגדרות למוגבלות לפי החקיקה בישראל. ההגדרה המובילה ב*חוק שוויון זכויות* היא רחבה במכוון: "אדם עם מוגבלות" מוגדר בסעיף 5 כ"אדם עם לקות פיסית, נפשית או שכלית לרבות קוגניטיבית, קבועה או זמנית, אשר בשלה מוגבל תפקודו באופן מהותי בתחום אחד או יותר מתחומי החיים העיקריים". *חוק שוויון זכויות* כולל במפורש מוגבלויות זמניות וקבועות וכך מרחיב את ההגדרה של ה-CRPD למוגבלויות "ארוכות טווח".
23. לגבי ייצוג הולם בגופים ציבוריים שמונים מעל 100 עובדים, לפי התיקון האחרון שנעשה בשנת 2016, *חוק שוויון זכויות* מגדיר "אדם עם מוגבלות משמעותית" כך שיכלול קבוצות שונות של אנשים המוכרים על ידי משרדי הממשלה בתור אנשים עם מוגבלויות.
24. הגדרות המוגבלות משתנות גם בהתאם להקשר החקיקתי הספציפי, כמו זכאות לביטוח לאומי, הוראות לגבי סיוע מיוחד בהשכלה, וכו'. למשל: *חוק המוסד לביטוח לאומי*, תשנ"ה-1995 ו*חוק הנכים (תגמולים ושיקום)*, תשי"ט-1959 מגדירים רמות של מוגבלות ושיטות הערכה; *חוק הסעד (טיפול באנשים עם מוגבלות שכלית-התפתחותית)*, תשכ"ט-1969 מגדיר "אדם עם מוגבלות שכלית-התפתחותית"; *חוק מעונות יום שיקומיים*, תש"ס-2000 מגדיר מיהו פעוט עם מוגבלויות; *חוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית*

- או נפשית), תשס"ו-2005 מגדיר מיהו אדם עם מוגבלות נפשית ומיהו אדם עם מוגבלות שכלית; *חוק טיפול בחולי נפש*, תשנ"א-1991 עוסק גם הוא במוגבלויות נפשיות.
25. השירותים שניתנים לאנשים עם מוגבלויות משתנים לפי סוג המוגבלות והחקיקה החלה על הנסיבות המסוימות. באופן כללי, שירותים לאנשים עם מוגבלויות גופניות, ליקויי ראייה וחרשות או ליקויי שמיעה ניתנים לפי נהלים פנימיים של משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים (להלן: "משרד העבודה והרווחה").
26. בעת זו, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים מקים אגף חדש שנועד לספק שירותים מותאמים ויעילים לאנשים עם מוגבלות במשרד, תוך מיזוג שלוש יחידות קיימות שמספקות שירותים לאנשים על הספקטרום האוטטיסטי, לאנשים עם מוגבלות שכלית-התפתחותית ולאנשים עם מוגבלויות גופניות וחושיות.
- נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות**
27. לצורך קידום יישום *חוק שוויון זכויות*, ובהתאם לסעיף 33 לאמנה הקורא למינוי גורם מרכזי אחד או יותר בממשלה לקידום האמנה ומעקב אחר יישומה, ממשלת ישראל קבעה כי הנציבות היא הישות האחראית לקידום והטמעת האמנה ופיקוח על יישומה. הנציבות הוקמה לפי *חוק שוויון זכויות* בתוך משרד המשפטים בתור גוף ארצי שתפקידו להבטיח ולקדם שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות. הנציבות נוסדה בשנת 2000 ואמונה על קידום ואכיפה של *חוק שוויון זכויות*, וכן חוקים אחרים הנוגעים לאנשים עם מוגבלויות, על מנת לקדם שוויון ולמגר אפליה, לעודד שילוב והשתתפות פעילה של אנשים עם מוגבלויות בחברה הישראלית.
28. הנציבות היא גוף נפרד בתוך משרד המשפטים, יש לה תקציב, משרדים וכוח אדם נפרדים. לנציבות שלושה מחוזות – בירושלים, בתל אביב-יפו ובחיפה.
29. הנציבות מספקת מידע וייעוץ משפטי, עובדת להגברת מודעות, מוציאה הסברים, מקדמת שינוי חקיקה ומדיניות, מבצעת ביקורות, אוספת נתונים ומארגנת קורסים, הכשרה מקצועית והרצאות לגבי זכויות אנשים עם מוגבלויות. חלק חיוני נוסף בפעילותה הוא שימוש בסמכויות האכיפה שהוענקו לה על פי חוק. כך, הנציבות הגישה תביעות הדורשות העדר אפליה ונגישות בנושאי תעסוקה, מקומות ושירותים ציבוריים; לנציבות יש גם סמכות מיוחדת לפקח על נגישות של מקומות ושירותים ציבוריים ולהוציא צווי נגישות בהתאם, כמתואר להלן.
30. תפקיד נוסף של הנציבות הוא קבלת תלונות לגבי אפליה לפי החוק וניסיון לפתור אותן. הנציבות יכולה להגיש תיקים אזרחיים ופליליים בשל אותן תלונות, לבתי המשפט המתאימים. הנציבות יכולה גם להגיש ניירות עמדה לגבי תיקים המתנהלים בבתי משפט. ההליכים יכולים להוביל למגוון סעדים, לרבות פיצוי למתלונן/ת שישלם הצד המפלה.
31. לפי *חוק שוויון זכויות*, כל אדם עם מוגבלויות שחש שהופלתה/הופלה זכאי להגיש תביעה על אפליה. אדם כזה יכול להיות מיוצג גם על ידי ארגון בלתי ממשלתי שעובד לקידום זכויות אנשים עם מוגבלויות. מעבר לאפשרות לתבוע ברמה הפרטנית, אדם עם מוגבלויות, הנציבות או ארגון כאמור יכולים להגיש תובענה ייצוגית על הפרה של חובות נגישות.
32. הנציבות פועלת לפי תקציב שנתי של 12,000,000 ש"ח (\$3,288,572). תקציבים אחרים בממשלה המוקדשים לקידום אנשים עם מוגבלויות מוקצים לנושאים ותכניות שונים כפי שיתואר בהמשך הדוח.

היועצות שוטפת עם אנשים עם מוגבלויות

33. אנשים עם מוגבלויות, ובמיוחד ארגוני אנשים עם מוגבלויות מעורבים באופן שוטף בתהליכי קבלת ההחלטות הנוגעים לחיים הציבוריים בישראל. ארגונים ואנשים פרטיים בעלי עניין השתתפו בתהליכים רלוונטיים בתחום החקיקה ועיצוב המדיניות. למשל, אנשים עם מוגבלויות יזמו והיו פעילים בניסוח וחקיקת *חוק שוויון זכויות*. הדבר משתקף בחוק, אשר מחייב את הרשויות הרלוונטיות להתייעץ בניסוח התקנות הרבות לגבי נגישות עם ארגונים העובדים בתחום זכויות אנשים עם מוגבלויות. הליכי היועצות מסוג זה התקיימו בתהליכי התקנת *תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לשירות)* תשע"ג-2013 (להלן, "*תקנות נגישות לשירות*"). תוצרי התייעצויות אלה מוטמעים באופן מלא בתהליך היישום השוטף של החוק והתקנות.

34. סעיף 26 *לחוק שוויון זכויות* יוצר מנגנון שמבטיח היועצות עם אנשים עם מוגבלויות וארגוניהם באמצעות הוועדה המייעצת של הנציבות. לפי החוק, רוב חברי הוועדה המייעצת צריכים להיות אנשים עם מוגבלויות, וכיום 61% מהחברים הם אכן אנשים עם מוגבלויות. הוועדה המייעצת ממנה אחת לשלוש שנים. כיום, בין 18 חבריה ישנם נציגים של ארגונים בלתי ממשלתיים או נציגי ארגונים העוסקים בקידום זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות, מומחים אקדמיים, מומחים משפטיים ונציגי ציבור. כחלק מהליך היישום של האמנה בישראל, הוועדה המייעצת קיימה מספר רב של ישיבות על מנת לזהות את הנושאים העיקריים שיש להתמקד בהם וכן את האסטרטגיה הכללית שיש לאמץ כדי ליישם את האמנה על הצד הטוב ביותר.

זכויות ספציפיות

סעיף 5 – שוויון ואי-הפליה

כללי

35. עקרון השוויון נקבע כעיקרון בסיסי במערכת המשפט של ישראל, בחקיקה ובפסיקה נרחבים. בג"צ משחק תפקיד חשוב בקידום עקרון השוויון באמצעות פיתוח תורת משפט בעת פרשנות *חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו*. להרחבה על עקרון השוויון, ראו את מסמך היסוד של ישראל (HRI/CORE/ISR/2008) כפי שעודכן (HRI/CORE/ISR/2015).

36. *חוק שוויון זכויות* מתייחס לנושא שוויון ואיסור הפליה הן בהוראות הכלליות שלו והן בהוראות ברות יישום, בתחומי התעסוקה, מתן שירות ציבורי, הפעלת מקום ציבורי או הספקת מוצרים.

37. בהוראות הכלליות, כפי שצוין לעיל, סעיף 1 *לחוק שוויון זכויות* מצהיר על כי המחויבות של ישראל לזכויות אנשים עם מוגבלויות מבוססת, בין היתר, על הכרה בעקרון השוויון; ואחת מהמטרות המוצהרות של החוק לפי סעיף 2 היא לקדם את זכותם של אנשים עם מוגבלויות להשתתף באופן שווה ופעיל בחברה בכל תחומי החיים המרכזיים. כמו כן, סעיף 3 לחוק נוגע להעדפה מתקנת וקובע שמעשה שנועד לתקן אפליה קודמת או קיימת כנגד אנשים עם מוגבלויות, או אשר נועד לקידום שוויון אנשים עם מוגבלויות, לא ייחשב הפליה פסולה.

38. *חוק שוויון זכויות* כולל את ההוראות ברות היישום הבאות לגבי שוויון ואיסור אפליה:

א. סעיף 19' מתייחס לאפליה במתן שירותים ציבוריים, הפעלת מקומות ציבוריים והספקת מוצרים: כל מי שעיסוקו כולל מתן שירות ציבורי, הפעלת מקום ציבורי או אספקת מוצר אינו רשאי להפלות על בסיס מוגבלות בכך שיסרב לאפשר גישה של אנשים עם מוגבלויות למקום ציבורי או חלקו, יסרב לספק להם שירות ציבורי או מוצר, או יסרב לאפשר להם להשתמש בשירות ציבורי או ליהנות ממנו. סעיף 19' כולל שני איסורים נוספים:

- (1) קביעת תנאים לא רלוונטיים אשר מגבילים את השימוש בשירות או במקום ציבורי או את היכולת ליהנות משירות ציבורי או מאספקת מוצר, ישירות או בעקיפין;
- (2) אספקת שירות ציבורי ואספקת מוצר בתנאים הנופלים מאלה בהם מסופק המוצר או השירות בדרך כלל .

ב. על בסיס העיקרון שסביבה בלתי נגישה מהווה חסם שמונע מאנשים עם מוגבלויות השתתפות חברתית מלאה ושילוב, *חוק שוויון זכויות עוסק גם בנושא הנגישות באופן נפרד מאיסור אפליה*. אנשים עם מוגבלויות זכאים לנגישות לכל המקומות והשירותים הציבוריים ולתחבורה ציבורית. ראו פירוט נוסף בעניין זה בסעיף 9.

ג. בתחום התעסוקה, *חוק שוויון זכויות אוסר על אפליה על רקע מוגבלות בשלבים השונים של תהליך ההעסקה (לרבות קבלה לעבודה, תנאי עבודה, קידום ופיטורין) ודורש העדפה מתקנת מצד המעסיקים*. איסור אפליה בתעסוקה כולל גם אי ביצוע התאמות סבירות. ראו פירוט נוסף בעניין שוויון בתעסוקה בסעיף 27.

אפליה של אנשים עם מוגבלויות בחוזי ביטוח

39. הוראות *חוק שוויון זכויות (פרק ה', סימן ח')* נועדו להבטיח שאנשים עם מוגבלויות לא יופלו ביחס לחוזי ביטוח. סעיף 19' לה *בחוק שוויון זכויות קובע כי יחס שונה בחוזי ביטוח לא יהווה אפליה אם הוא מבוסס על נתונים סטטיסטיים או אקטואריים אמינים, מידע רפואי או מידע אחר שרלוונטי להערכת סיכון ביטוחי מסוים, ואם מדובר ביחס סביר בנסיבות העניין*.

40. יתרה מזאת, *חוק שוויון זכויות קובע חובה על מבטח שמחליט להתייחס באופן שונה לאדם או לסרב לבטח אותה/אותו לתת לה/לו הודעה מנומקת בכתב, תקציר של הנתונים עליהם ביסס המבטח את החלטתו, וסיכום המידע בו השתמש. חובה גם להודיע לאותו אדם כי נטל ההוכחה שהסירוב לבטח או היחס השונה מבוססים על נתונים אמינים ורלוונטיים מוטל על המבטח*.

41. כמו כן, המבטח מחויב להודיע לאדם על זכויותיה/ו להגיש תלונה לממונה על שוק ההון, ביטוח וחיסכון (הגוף הרגולטורי בנושאי ביטוח) או להגיש תביעה לבתי המשפט. אם אדם הגיש תלונה למפקח והמפקח לא השיב בתוך 90 יום, היא/הוא יכול/ה להגיש תלונה לוועדת תלונות מיוחדת שהוקמה בשנת 2005.

42. לפי סעיף 19' לה *בחוק שוויון זכויות*, שר המשפטים מינה ועדת תלונות בראשות שופט הכוללת אקטואר שנבחר מבין רשימת אקטוארים מומלצים שהעביר שר האוצר, ומומחה רפואי המתמחה במוגבלויות אשר נבחר מרשימת מומחים שהכין שר המשפטים. הוועדה בוחנת תלונות של אנשים עם מוגבלויות אשר סורבו על ידי חברות הביטוח או שהביטוח שלהם הוגבל בתנאים וקובעת האם הסירוב הולם את הוראות החוק. ניתן לערער על החלטה של ועדת התלונות לבית המשפט המחוזי.

43. מאז הקמת ועדת התלונות היא טיפלה בשתי תלונות: באחת, חברת הביטוח הודיעה במהלך הדיונים שהיא תסכים לבטח את המתלונן, ובשנייה המתלונן משך את התלונה במהלך הדיונים.

44. בית המשפט רשאי לפסוק פיצויים ללא הוכחת נזק לאדם עם מוגבלויות אשר זכויותיו לפי סימן ח' הופרו. במיוחד, הפרה של החובה להודיע לאדם על סירוב לבטח אותה/איתו לפי החוק יכולה לגרור קנס של 14,400 ש"ח (\$3,769).

סעיף 8 – הגברת מודעות

כללי

45. ממשלת ישראל נקטה אמצעים לשנות את העמדות בציבור כלפי אנשים עם מוגבלויות ולהגביר את המודעות לזכויותיהם השוות.

46. הנציבות רואה בהגברת מודעות אחת ממטרותיה העיקריות. החזון של הנציבות הוא לקדם שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות לא רק באמצעות שימוש בכלים חוקיים אלא גם באמצעות כלים חברתיים כמו מדיה חברתית, קמפינים, סמינרים להכשרה וכו'. פעילויות הנציבות למטרה זו כוללות, בין היתר: הגברת מודעות דרך אמצעי התקשורת, ניהול קמפינים ציבוריים שנתיים להגברת מודעות, ביצוע פעילויות להגברת מודעות, הרצאות וסמינרים כולל לאוכלוסייה הערבית ובבתי ספר, וארגון קורסים והרצאות לגבי יישום האמנה. למידע נוסף ראו חלק 2 של נספח ב'.

47. ארגונים בלתי ממשלתיים שונים כמו "נגישות ישראל" ו"בית איזי שפירא" מקבלים תמיכה חלקית מקרנות ממשלתיות ומארגנים גם כנסים ופרויקטים שמטרתם הגברת מודעות.

48. לפי החלטת ממשלה מס' 1073 (2003) בכל משרד ממשלתי צריך להיות ממונה שוויון שיהיה אחראי לקידום שילוב של עובדים עם מוגבלויות במשרד ונגישות לאנשים עם מוגבלויות שעושים שימוש בשירותי המשרד. חלק מממוני השוויון האלה מארגנים פעילויות נוספות בתוך המשרדים.

49. *תקנות הנגישות לשירותים* מחייבות כל ארגון ציבורי או פרטי שמספק שירותים לציבור הכללי להכשיר את העובדים הנותנים שירות לקהל לגבי זכויות אנשים עם מוגבלויות ואספקת שירותים נגישים. ההכשרה הזו כוללת לעיתים סימולציות ופגישות עם אנשים עם מוגבלויות. יישום התקנות האלה משפר לא רק את הנגישות אלא גם את השוויון, ונועד להגביר מודעות ולהפחית דעות קדומות. כל ספק שירות המעסיק מעל 25 איש חייב למנות רכז נגישות שיקדם את יישום הנגישות.

50. יתרה מזאת, ערוצי הטלוויזיה הארציים העיקריים של המדינה משדרים לעיתים קרובות ראיונות, תשדירי חדשות ותכניות תיעודיות הכוללים מסרים של הגברת מודעות לגבי זכויות אנשים עם מוגבלויות. תחנות הרדיו המרכזיות של המדינה (הארציות והמקומיות) עוסקות גם בזכויות אנשים עם מוגבלויות בתוכניות ראיונות ושידורים רלוונטיים אחרים, חלקן מתמקדות בנושאים האלה וחלקן נוגעות בהם בהקשרים אחרים. קיימות מספר תחנות רדיו דוברות ערבית לטובת האוכלוסייה הערבית בישראל העוסקות בנושאים אלו.

הגברת מודעות זקנים עם מוגבלויות

51. המשרד לשוויון חברתי פועל גם להגביר מודעות לזכויות זקנים עם מוגבלויות באמצעות הפעלת מוקד טלפוני למטרה זו. למידע נוסף ראו חלק 2 של נספח ב'.

סעיף 9 – נגישות

חקיקה לגבי נגישות

52. מתוך הכרה בכך שסביבה בלתי נגישה מהווה חסם שמונע מאנשים עם מוגבלויות השתתפות חברתית מלאה ושילוב, סעיף 19'ב' של *חוק שוויון זכויות עיגן* את זכותם של אנשים עם מוגבלויות לנגישות לכל המקומות הציבוריים והשירותים הציבוריים. כמו כן, החוק אוסר על אפליה כנגד אדם במקומות ושירותים כאלה עקב מוגבלותה/ו, כמתואר לעיל.
53. בשנת 2005, התווסף *לחוק שוויון זכויות* פרק מיוחד ומפורט לגבי נגישות מקומות ושירותים ציבוריים כזכות יסוד. הפרק החדש השלים והרחיב מספר דברי חקיקה בנושא נגישות שהיו קיימים טרם חקיקתו, כמו *חוק התכנון והבנייה* ו*חוק הרשויות המקומיות (הוראות עבור אנשים עם מוגבלויות)* תשמ"ח-1988, הכוללים הוראות לגבי נגישות מבני ציבור חדשים ומדרכות חדשות.
54. לפי *חוק שוויון זכויות יש להנגיש* מגוון רחב של מקומות ושירותים, לרבות תחבורה ציבורית, מבני ציבור, אזורים מסחריים, מוסדות ציבוריים, בתי ספר, משרדים רפואיים, מוסדות השכלה גבוהה, מרכזי תעסוקה, מתקני נופש, מלונות, מתקני תיירות, שירותי תרבות, מוסדות דת, מוסדות ושירותים פיננסיים, אתרי טבע, מדרכות וצמתים, גשרים להולכי רגל, פארקים ציבוריים, שירותי חירום, אזורים משותפים של בנייני דירות וכדומה. החוק חל על מקומות ושירותים ציבוריים שמפעילה המדינה ורשויות ציבוריות אחרות, וכן על אלו שמפעיל המגזר הפרטי.
55. יש להנגיש מקומות ושירותים באמצעות התאמתם לסוגים שונים של מוגבלויות. דוגמאות להתאמות כאלה הן: מעליות לאנשים בעלי מוגבלות בניידות; התאמת גובה דלפק עבור אנשים המתניידים בכיסאות גלגלים; שילוט נגיש ובכתב ברייל עבור אנשים עם לקות ראייה; טקסט מוקלט שיספק מידע לאנשים עם לקויי ראייה או אנשים עם לקויות למידה; ליווי אנשים עם מוגבלות נפשית ופסיכיאטרית בשימוש בשירותים ציבוריים ונגישות, וכדומה.
56. *חוק שוויון זכויות חל על מבני ציבור קיימים*. על בנייה חדשה ותוספות לבנייני ציבור קיימים ובנייני מגורים קיימים מסוימים חלות הוראות הנגישות *בחוק התכנון והבנייה*. עם זאת, ההוראות החלות על בנייה חדשה הן נרחבות יותר, בשל ההבדל המשמעותי בעלות של שיפוץ בניין קיים מול תכנון בנייה חדשה כך שתהיה נגישה.

סייגים ופטורים מחובות הנגישות

57. *חוק שוויון זכויות שואף* לאזן את הזכויות לשוויון ולכבוד של אנשים עם מוגבלויות עם זכויות הקניין של אנשים וגופים הפועלים ו/או מספקים מקומות ושירותים ציבוריים. החוק עושה זאת באמצעות יצירת סדרה של סייגים ופטורים חשובים מהחובה להנגיש מקומות ושירותים ציבוריים. כך, לפי סעיף 19'ג' לחוק, מקומות ושירותים שיש להנגישם פטורים מביצוע התאמות אם הן מטילות "נטל כבד מדי" כפי שנקבע לפי מספר גורמים, לרבות היכולת הכלכלית של האדם או הגוף הנוגע בדבר ומספר האנשים שאותו מקום או שירות ציבורי משרת.
58. עם זאת, ככלל, גופים במגזר הציבורי אינם פטורים מהתאמות מלאות או חלקיות על בסיס "נטל כבד מדי".

59. חריגים אחרים נוגעים למצבים בהם ביצוע התאמה מסוימת אינה מעשית מבחינה טכנית (לפי חוות דעת מורשה נגישות על פי החוק), או אינה תואמת את האופי המיוחד של המקום הציבורי הנדון, תוך התחשבות בשיקולים היסטוריים או אקולוגיים.

יישום הדרגתי של תקנות הנגישות

60. החוק, באמצעות סדרה של תקנות ספציפיות, יושם באופן הדרגתי בכל נושאי הנגישות הרלוונטיים לחיי היום-יום של אנשים עם מוגבלויות. תהליך היישום של דרישות הנגישות עבור רוב הבניינים והשירותים יושלם עד 2017 במגזר הפרטי, עד 2018 בממשלה ועד 2021 ברשויות המקומיות. הוגדרו גם לוחות זמנים מדורגים וחריגים. חלק מהתקנות קובעות כי השר הרלוונטי יקבע את לוח הזמנים לגופים המתאימים.

61. להלן התקנות העיקריות שכבר פורסמו ברשומות:

א. לפי תקנות התכנון והבנייה ותקנות התכנון והבנייה (בקשת היתר, תנאיו ואגרות), תש"ל-1970, לא ייתן היתר בנייה למבנה ציבור אם הוא לא עומד בתקנות הנגישות. יש להתייעץ עם מורשה נגישות לפני בקשת ההיתר.

ב. תקנות התכנון והבנייה (בקשת היתר, תנאיו ואגרות), תש"ל-1970 מסדירות נגישות למבני ציבור חדשים וחלות על כל מבני הציבור החדשים שמחויבים לפי חוק להנגיש אזורים ציבוריים, וכן על מתחמי מגורים של שש קומות ויותר. התקנות האלה מקיפות ביותר וקובעות שינויים והתאמות נגישות עבור אנשים עם מוגבלויות. יתרה מכך, התקנות האלו מכילות התייחסות למוגבלויות שונות, לרבות מוגבלויות גופניות, קשיי ראייה ושמיעה וכדומה.

ג. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (הסדרת נגישות לשירותי תחבורה ציבורית), תשס"ג-2003 מפרטות דרישות לגבי נגישות אוטובוסים עירוניים, תחנות אוטובוס, מתקנים מרכזיים, רכבות, כלי טיס, אניות, שדות תעופה ונמלי ים. הדרישות כוללות, בין היתר, תחנות אוטובוס נגישות, שילוט נגיש בתחנות ובאוטובוסים, מערכת כריזה, וכדומה. תיקון משנת 2016 לתקנות אלו מתייחס לנגישות רכבות קלות, מושבים מיוחדים, תחנות רכבת וכדומה.

ד. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לאתר), תשס"ח-2008 מפרטות דרישות לגבי נגישות אתרים ארכיאולוגיים, פארקים לאומיים ושמורות טבע, וכן אזורים מסוימים אחרים, בעיקר יערות. לפי תקנות אלה, לא ייפתחו אתרים חדשים לשימוש הציבור לפני שנענו הדרישות לגבי נגישות. אתרים קיימים חייבים לעמוד בדרישות בהדרגה, עד שנת 2018.

ה. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (נגישות לשירותי בזק ולמתקני בזק), תשס"ט-2009 מפרטות את תכונות ציוד התקשורת שחברות התקשורת חייבות להציע למנויים שלהן שהם אנשים עם מוגבלויות ואת החובה שלהן לנהל מוקד טלפוני למסירת הודעות דרך נציג טלפוני, לפרסם את התאמות הנגישות ולדווח על ההתקדמות ביישום למשרד התקשורת ולנציבות.

ו. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות למקום ציבורי שהוא בניין קיים), תשע"ב-2011 אשר נכנסו לתוקף ביוני 2012 קובעות כי כל מבנה ציבור בישראל צריך לעבור סקר נגישות ולאחר מכן לבצע התאמות לאורך מספר שנים. עקב העלות

המשמעותית של הנגשת מבני ציבור קיימים, התקנות קובעות יישום הדרגתי לאורך תקופה ארוכה.

ז. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות במוסד חינוך קיים), תשע"א-2011 מפרטות את הדרישות לגבי נגישות של בתי ספר קיימים. למידע נוסף ראו סעיף 24.

ח. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (נגישות רכב השכרה ואוטובוסים), תשע"ג-2012 קובעות דרישות לגבי נגישות למכוניות להשכרה ואוטובוסים המושכרים לקבוצות.

ט. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות למקום ציבורי שאינו בניין) תשע"ד-2013 קובעות דרישות לגבי נגישות במיוחד למקומות ציבוריים פתוחים כמו גנים ציבוריים, בתי קברות, חופים וכדומה.

י. תקנות נגישות לשירות מגדירות את החובה של ספקי שירותים בכל הנוגע לנגישות שירותים. תקנות אלה נוגעות להתאמות במקומות ציבוריים, מידע, נהלים והכשרת עובדים. הדבר כולל, למשל, דרישה לספק טפסים בכתב ברייל או גופן גדול למי שמבקש זאת, להציב מערכות עזר לשמיעה בדלפקי שירות, וכן שינוי נהלים, נוהגים והליכים ונגישות אתרי אינטרנט. תקנות אלה קובעות גם נהלים להכשרת הצוות שמספק שירות לציבור וההנהלה, אשר נדרשים לעבור הדמיות של אספקת שירות ואחריהן דיונים ופגישות עם אנשים עם מוגבלויות. התקנות האלו מחייבות גם הנגשה הדרגתית של אתרי אינטרנט. למידע נוסף ראו סעיף 21.

יא. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לשירותי הכשרה מקצועית), תשע"ה-2014 כוללות הוראות לקורסי הכשרה תחת פיקוח משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. למידע נוסף ראו סעיף 26.

יב. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (הנחה מאגרת רישיון להפעלת מוניית נגישה), תשע"ד-2014 קובעות כי משרד התחבורה והבטיחות בדרכים ("משרד התחבורה") יעניק הנחה באגרה לעד 1,000 מפעילים של מוניות נגישות לנכים. למידע נוסף ראו סעיף 20.

יג. תקנות ההתגוננות האזרחית (מפרטים לבניית מקלטים) (תיקון), תשע"ו-2016 וכן תקנות ההתגוננות האזרחית (התאמות נגישות במקלטים), תשע"ו-2016 מפרטות דרישות לגבי נגישות לבניית מקלטים והתאמות נגישות בהם. למידע נוסף ראו סעיף 11.

יד. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לשירותי בריאות ולמקומות נתינתם), תשע"ו-2016 כוללות הוראות לגבי התאמות נגישות פיזיות שיש לבצע במתקני שירותי בריאות קיימים וכן התאמות נגישות של שירותי בריאות.

טו. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות למקומות ציבוריים קיימים שהם מוסדות להשכלה גבוהה ולשירותי השכלה גבוהה שהם נותנים), תשע"ז-2016, אשר נכנסו לתוקף בנובמבר 2016 כוללות הוראות לגבי התאמות נגישות גופניות הנדרשות במוסדות השכלה גבוהה והשירותים שהמוסדות האלה מספקים. תקנות אלה ייושמו בהדרגה.

62. תקנות חשובות אחרות הנוגעות לנגישות כבישים ומדרכות, נגישות אוטובוסים בין-עירוניים, נגישות מוסדות חינוך חדשים, נגישות שירות למתקני בריאות, נגישות במקרי חירום וכדומה טרם גובשו והן בתהליך התקנה.

אכיפת היישום של תקנות הנגישות

אכיפה על ידי הנציבות, אנשים עם מוגבלויות וארגונים בלתי ממשלתיים הקשורים לנושא

63. *חוק שוויון זכויות קובע הוראות מפורטות לגבי סנקציות, תרופות ואכיפה.*

אכיפה אזרחית

64. סעיף 19 נא *לחוק שוויון זכויות קובע כי הפרות של פרקים ה', הו או הוראות הנגישות של חוק התכנון והבנייה מהוות עוולה אזרחית.*

65. אנשים עם מוגבלויות, ארגונים בלתי ממשלתיים הנוגעים בדבר או הנציבות רשאים, באמצעות תביעה אישית או תובענה ייצוגית לפי *חוק תובענות ייצוגיות*, תשס"ו-2006 להגיש תביעה אזרחית על מנת להפוך מקום או שירות ציבורי לנגיש לפי התקנות.

66. בית המשפט יכול לפסוק את הסעדים הרגילים, צווי עשה ו/או פיצויים ויכול לפסוק גם פיצויים עונשיים לפי סעיף 19 *לחוק שוויון זכויות*. פיצויים אלו לא יעלו על 61,175 ש"ח (\$16,014) ללא הוכחת נזק. הפטור המיוחד מהדרישה הכללית להוכיח נזק מבוסס על הכרת המחוקק בכך שאי יישום חובות נגישות גורם נזק כשלעצמו.

אכיפה מנהלית ופלילית – מצד הנציבות

67. סעיף 19 *מג לחוק שוויון זכויות קובע כי הנציב או אדם שהיא/הוא הסמך/ה רשאים להוציא "צו נגישות" המחייב כל ישות שהחוק חל עליה לבצע התאמות נגישות. הפרה של תנאי צו נגישות היא עבירה פלילית, והעונש עליה הוא קנס שיטיל בית המשפט. אם הוצא "צו נגישות" לתאגיד ציבורי או פרטי או לרשות מקומית או ישות ממשלתית, עשויה להיקשר לכך גם אחריות פלילית אישית למי שנמצאים בתפקידי ניהול בגופים אלו.*

68. לנציבות יש מחלקה שנועדה לאכיפת נגישות הפועלת בכל רחבי ישראל. פקחים מבצעים בקרות בשטח ושולחים לצדדים האמונים עליהם הודעות וצווי נגישות. הפקחים מוסמכים לחקור, לבקש מסמכים ולבדוק חצרים. הם מבצעים מעל 1,000 בדיקות בשנה לגבי יישום התקנות השונות ושולחים מכתבי אזהרה לגופים שנמצא שאינם עומדים בדרישות הנגישות.

69. ברוב המקרים (כ-90%), הליקויים מתוקנים לאחר הבדיקה והאזהרות, והתאמות הנגישות מיושמות. בכ-10% מהמקרים, מוצא צו נגישות ומתקיימות חקירות היכן שהדבר הכרחי. ב-4-5 מקרים הגישה הנציבות כתבי אישום או תביעה אזרחית כנגד חברות שלא צייתו לצו והעניין עבר להכרעת בית המשפט.

70. בנוסף, הנציבות מפרסמת קווים מנחים מקצועיים המסבירים את דרישות הנגישות המפורטות בתקנות. לאכיפה יש שתי השפעות עיקריות – אימוץ הדרישה החוקית על ידי גופים שונים ושיפור נגישות בשטח בכל רחבי ישראל.

מנגנוני אכיפה נוספים

71. על מנת לקדם את יישום *חוק שוויון זכויות* נקבעו מנגנונים ופרקטיקות נוספים:

א. אישור מורשה נגישות כחלק מתהליכי תכנון ורישוי: מתוך הכרה בפוטנציאל המשמעותי של אמצעים מניעתיים, *חוק שוויון זכויות* מתנה אישור תכנון של מבני ציבור או מקומות ציבוריים חדשים, הרחבה של מבני ציבור קיימים או רישיון עסק חדש בקבלת אישור מורשה נגישות ועמידה בדרישות הנגישות. מורשה נגישות יכול להיות מוסמך לנגישות לבניינים, תשתיות וסביבה, או לנגישות שירות. את הרישיון מעניק משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים לאנשי מקצוע שונים שעוברים הכשרה מיוחדת בתחום הנגישות. התקנות הבאות תוקנו ואושרו להכשרת מורשים לנגישות: *תקנות שוויון זכויות*

לאנשים עם מוגבלות (מורשים לנגישות מבנים, תשתיות וסביבה), תשס"ז-2007; תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (מורשים לנגישות השירות), תשס"ז-2007. יתרה מזאת, פותחו תוכניות לימוד ובחינות; מונה מנהל להכשרת מורשי נגישות; מונה מפקח פדגוגי; מוסדות אקדמיים אושרו לבצע את ההכשרה; ומונו רשמים לנהל מרשם מורשי נגישות.

בכל שנה מתקיימים כארבעה קורסים לצורך הענקת רישיונות למורשי נגישות ומשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים מקיים קורסי הכשרה תקופתיים למורשי נגישות, כקבוע בתקנות.

תהליך זה שיפר משמעותית את היצע המומחים בתחום. טרם חקיקת החוק, היו רק 20 מורשי נגישות מוכרים בארץ. נכון לינואר 2016, ישנם 270 מהנדסים ואדריכלים שהם מורשי נגישות למבנים, תשתיות וסביבה, 162 הנדסאים שהם מורשי נגישות למבנים, תשתיות וסביבה, ו-195 חברים במרשם המיוחד למורשי נגישות שירות.

ב. לפי סעיף 19 מב *לחוק שוויון זכויות*, שירות ציבורי שמעסיק לפחות 25 עובדים נדרש למנות אחד מהעובדים בתור רכז נגישות. לרכז הנגישות תפקיד כפול – לייעץ לציבור לגבי נגישות השירות הציבורי הנדון ולייעץ לנותן השירות לגבי התאמות נגישות רלוונטיות נדרשות.

תהליך יישום תקנות הנגישות

72. על מנת לקדם את יישום הוראות הנגישות, בנוסף לבקורות, הנציבות יוזמת קמפינים ציבוריים, מארגנת סמינרים וחומרים בדפוס ובאתר האינטרנט שלה ומעורבת בהכשרת מורשי נגישות. הנציבות עונה גם לכ-3,000 פניות מדי שנה בתחום הנגישות, מספקת מידע משפטי וטכני, ומוסמכת לתת פטור עקב חוסר היתכנות טכני ונטל כבד מדי. פניות המעידות על מקומות או שירותים ציבוריים בלתי נגישים נפתרות בדרך של משא ומתן או פעולה משפטית.

73. משרדי הממשלה פועלים לקדם את יישום חקיקת הנגישות. למידע נוסף לגבי הפעילויות של משרדי הממשלה הרלוונטיים בנושא זה, ראו חלק 2 של נספח ב'.

תקינה לגבי נגישות

74. מכון התקנים הישראלי הוא גוף שהוקם על פי חוק ובעל אחריות לקבוע תקינה בתחומים שונים, לרבות תקנים שונים בענייני נגישות. אלו כוללים דרישות טכניות ומקצועיות דוגמת מידות של מקום חנייה נגיש, דרישות של מעליות נגישות, שילוט נגיש וכדומה. ככלל, התקנים בישראל לוקחים בחשבון את התקנים הבינלאומיים בתחום, ולעיתים מאמצים או מפנים לתקינה בינלאומית (למשל בתחום נגישות אתרי אינטרנט).

75. החקיקה לגבי נגישות (*חוק שוויון זכויות וחוק התכנון והבנייה*) מחייבת את משרדי הממשלה הנוגעים בדבר להתחשב בתקנים האלה בעת התקנת תקנות בתחום, ורוב התקנות הרלוונטיות כוללות הפנייה לתקנים אלו או אימוץ שלהם.

76. אימוץ תקנים לגבי נגישות גם מעודד חברות לפתח טכנולוגיות מתאימות באמצעות ייצור או ייבוא מוצרים שעומדים בדרישות התקן. אנשים עם מוגבלויות ונציגים מהארגונים שלהם נמצאים בוועדות המומחים שמנסחות את התקנים ומאשרות אותם. כמו כן קיים תהליך לקבלת הערות מהציבור.

נגישות בהליכי רכש ממשלתיים

77. כל פעולה של הממשלה, לרבות רכש, מתבצעת בהתאם לתקנות נגישות לשירות. מינהל הרכש הממשלתי, האחראי לפרסום מכרזים לכל המשרדים, בוחן את התאמות הנגישות הנדרשות לפני פרסום כל מכרז ומנסח את המכרז בהתאם. רכישות ממשלתיות שיש להן דרישות ספציפיות לגבי נגישות: טלפונים ושירותים סלולריים, טכנולוגיות לניהול תור, שעוני נוכחות ומכרזים של משרד הבריאות. בנוגע לנגישות מידע, ראו סעיף 21.

סעיף 10 – הזכות לחיים

78. חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו כולל ערבויות בסיסיות לחירות אישית לכל אדם וקובע, בין היתר, כי "אין פוגעים בחייו, בגופו, או בכבודו של אדם באשר הוא אדם" וכי "כל אדם זכאי להגנה על חייו, על גופו ועל כבודו". חוק היסוד חל באופן שווה על כל אדם, לרבות אנשים עם מוגבלויות.

סעיף 11 – מצבי סיכון ומקרי חירום הומניטריים

79. פיקוד העורף בצבא ההגנה לישראל (צה"ל) מופקד על המשימה החשובה של הכנת הציבור למצבי חירום. לפיקוד העורף אגף מיוחד העוסק בשירותים לאנשים עם מוגבלויות בעתות חירום.

80. אחת המטרות המוצהרות של פיקוד העורף היא לסייע לאנשים עם מוגבלויות ולמשפחותיהם, למטפלים בהם, לחבריהם, לשכנים ולמכרים, ולאנשי המקצוע להתכונן כראוי ולפעול לפי ההליכים הדרושים במקרי חירום. לצורך זה, פיקוד העורף פרסם הוראות מיוחדות לאנשים עם מוגבלויות באתר האינטרנט הנגיש שלו. הוראות אלו נכללו גם בעלון שהופץ בתפוצה נרחבת. ההוראות כתובות בשפה קלה לקריאה, ובאתר האינטרנט ישנם סרטונים המדגימים אנשים עם מוגבלויות מבצעים את ההוראות. ההוראות באתר מציעות המלצות והוראות מיוחדות לאנשים עם בעיות רפואיות, חרשות וליקויי שמיעה, עיוורון או ליקויי ראייה, אנשים עם מוגבלות בניידות ואנשים עם מוגבלות נפשית או אוטיזם, וכן מידע על שירותי הממשלה הזמינים.

81. אמצעי נגישות נוסף למידע לגבי שעת חירום הוא איתורית שמספקת חינם לאוכלוסיית האנשים עם חרשות וליקויי השמיעה בישראל. האיתורית מקבלת אזהרות בכתב בעתות חירום. כמו כן הושק יישומון לטלפון חכם ששולח הודעות טקסט בזמן אמת. גם הקו החם של פיקוד העורף נגיש בהודעות טקסט.

82. בזמן מצב חירום, 'פיקוד העורף' אוסף נתונים לגבי מצבם של אנשים עם מוגבלויות, מקבל שיחות ומפתח הוראות לצרכים ספציפיים. אגף זה עובד גם עם משרדי וסוכנויות הממשלה הרלוונטיים האחרים כמו משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ועם ספקי שירות אחרים. בנוסף, ממשלת ישראל והג'וינט מפעילים פרויקט משותף בשלוש ערים בדרום הארץ שנקרא "שירות תומך קהילתי בחירום". הפרויקט מסייע למשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים להתכונן טוב יותר לסייע לאנשים עם צרכים מיוחדים במקרי חירום באמצעות איסוף מידע עליהם ועל הצרכים של כל אחד מהם מדלת לדלת.

83. ב-27 ליוני, 2016, נכנסו לתוקף תקנות ההתגוננות האזרחית (מפרטים לבניית מקלטים) (תיקון), תשע"ו-2016 וכן תקנות ההתגוננות האזרחית (התאמות נגישות במקלטים), תשע"ו-2016. מערכת התקנות הראשונה קובעת כי תכניות לבניית מקלטים חדשים יאושרו רק אם הן כוללות התאמות נגישות לאנשים עם מוגבלויות, ושיש לבצע התאמות במקלטים קיימים

כך שיהיו נגישים לאנשים עם מוגבלויות. מערכת התקנות השנייה כוללת הוראות לגבי נגישות אנשים עם מוגבלויות כמו למשל בנושא שילוט נתיב הגישה למקלט והמקלט עצמו, הצורך להתקין שירותים כימיים נגישים, ומקלחות נגישות.

84. תקנות נוספות לגבי מצבי חירום נמצאות בהליכי התקנה.

סעיף 12 – הכרה שווה בפני החוק

85. בעקבות חקיקה חשובה מהעת האחרונה שתתואר להלן, לבית המשפט לענייני משפחה יש כיום שלוש חלופות עיקריות לגבי אנשים עם מוגבלויות במקרים בהם יש להם קושי בקבלת החלטות: מינוי אפוטרופוס, בחינת מינוי של אדם שתפקידו לתמוך בקבלת החלטות של האדם, ורק במקרים מסוימים, בית משפט מוסמך להכריז שאדם אינו כשיר לקבל החלטות לגבי עצמה/עצמו ולמנות לו אפוטרופוס. אפשרות אחרונה זו מופעלת רק במקרים מעטים בכל שנה.

86. בתי המשפט ממלאים גם תפקיד פעיל וחשוב בשינוי התפיסה המתרחש לגבי מושג האפוטרופוסות בישראל. למידע נוסף ראו חלק 1 של נספח ב'.

חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות, תשכ"ב-1962

87. חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות קובע את העיקרון לפיו כל אדם זכאי לכשרות משפטית מלאה. סעיף 1 לחוק קובע כי כל אדם כשר לזכויות ולחובות מגמר לידתו ועד מותו. סעיף 2 קובע כי כל אדם כשר לבצע פעולות משפטיות, אלא אם נשללה או הוגבלה כשרותה/המשפטית בחוק או בפסק דין של בית משפט.

88. במקרים בהם יש לאנשים עם מוגבלויות קשיים בקבלת החלטות, בית משפט מוסמך למנות להם אפוטרופוס לפי סעיף 33 של חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות: החוק מאפשר מינוי אפוטרופוס לאדם שלא מסוגל לטפל בענייניו, כולם או חלקם, באופן זמני או קבוע, ואין אף אדם אחר שמוסמך ומוכן לעשות זאת עבורה/ו. אדם שמונה לה/לו אפוטרופוס אינו משולל כשרות משפטית, ופעולה משפטית שלה/שלו תחשב תקפה אלא אם בשל סיבות אחרות, כמו למשל הצורך בקבלת הסכמה מיודעת שלה/שלו לפעולה מסוימת, הפעולה בטלה או ניתנת לביטול.

89. במקרים מוגבלים, בהם אדם לא מסוגל לקבל החלטות לעצמה/ו והדבר עשוי לגרום נזק לה/לו או לרכוש שלה/שלו, בית המשפט מוסמך להכריז עליה/ו פסול דין לפי סעיף 8 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות. הכרזה על אדם כפסול דין אפשרית רק במקרים של מוגבלות נפשית או שכלית. ההשלכות המשפטיות של הכרזה על אדם כפסול דין הן ברורות; אולם, אדם פסול דין יכול להחזיק זכויות וחובות לפי סעיף 1 לחוק. כיוון שהליך זה מגביל את הכשרות המשפטית של אדם, המדינה ובית המשפט משתמשים בכלי הזה רק בנסיבות נדירות שבנדירות. לפי מאגר הנתונים של המדינה, בשנת 2014 רק ששה (6) אנשים הוכרזו כבלתי כשירים משפטית על ידי בתי המשפט. בשנת 2013 היו שבע (7) הכרזות כאלה. בשנת 2012 חמישה (5) אנשים הוכרזו כפסולי דין והתווספו למאגר. בשנת 2011, אחד-עשר (11) אנשים הוכרזו פסולי דין.

תיקון 18 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות, תשכ"ב-2016 ויישומו

90. מאז חקיקת חוק הכשרות המשפטית והאפטרופסות בשנת 1962, השתנו באופן מהותי התפיסות החברתיות כלפי אנשים שממונה להם אפטרופוס, בישראל ובעולם. השינויים האלה בישראל הושפעו, בין היתר, מאמנה זו, אשר מחזקת את הגישה הרווחת היום שמדגישה את הייחודיות של כל פרט, את העובדה שקיים מגוון נרחב של מוגבלויות שאין להתייחס אליהן באופן אחיד, את הצורך לכבד את הרצון של כל אדם עד כמה שאפשר, ואת חשיבות ההשתתפות שלהם בהחלטות שנוגעות להם.

91. על מנת לכלול את הגישה המודרנית הזו ואת העקרונות שבבסיסה בחוק הכשרות המשפטית והאפטרופסות, נוסחה הצעת חוק ממשלתית בשנת 2014. ב-29 למרץ 2016 עבר בכנסת תיקון 18 לחוק הכשרות המשפטית והאפטרופסות. התיקון נכנס לתוקף בשלבים, והשלב האחרון ייכנס לתוקף ב-10 באפריל, 2018. בתהליך החקיקה של התיקון בכנסת; ארגוני אנשים עם מוגבלויות, ארגונים בלתי ממשלתיים רלוונטיים ואנשים עם מוגבלויות השתתפו בדיונים בוועדת חוק, חוקה ומשפט יחד עם משרדי הממשלה, האפטרופוס הכללי, הנציבות והאגף לסיוע המשפטי במשרד המשפטים.

92. התיקון מעגן את הגישה המודרנית לפי אמנה זו ומדגישה את חשיבות השילוב של אנשים עם מוגבלויות, במקרים בהם יש להם קשיים בקבלת החלטות, בתהליך קבלת ההחלטות בכל הקשור לחייהם כחלק מהעצמאות והאוטונומיה שלהם, מבלי לגרוע מהחובה להגן עליהם ולשמור על האינטרסים שלהם כאשר הדבר נדרש. התיקון מבוסס על העקרונות הבאים:

א. "עקרון ההכרח" – לא ימונה אפטרופוס לאדם אלא אם כן יש הכרח אמיתי להגן על הזכויות והאינטרסים של אותו אדם.

ב. "האמצעי שפגיעתו פחותה" – לא יעשה שימוש באמצעים המגבילים את זכותו של אדם לחירות אם קיים אמצעי מגביל פחות שממלא את אותו צורך. אחת המשמעויות של עיקרון זה היא שלא ימונה אפטרופוס אם ניתן למלא את מטרותו באמצעים מגבילים פחות. כאשר מונה אפטרופוס, היכולת שלה/שלו לקבל החלטות לגבי האדם יוגבלו לעניינים ההכרחיים על מנת להגן על האינטרסים הקיימים של אותו אדם, לפי החלטת בית המשפט.

ג. "עקרון טובת האדם שמונה לו אפטרופוס" – הוא החובה החלה על האפטרופוס, על בית המשפט ועל כל רשות אחרת המקבלת החלטות בשם האדם לקבל החלטות שהן לטובת אותו אדם וזכויותיו. לפי התיקון, ה"רצון" של האדם גובר על "טובתו". עם זאת, כאשר האפטרופוס מאמין שעלול להיגרם לאדם נזק, טובתו תגבר על רצונו. האיזון הזה משקף את השאיפה לכבד את האדם, תוך הכרה בפגיעותו.

ד. "עקרון ההגדרה העצמית" – לאדם צריכה להיות הזכות לקבל החלטות בעצמה/ו, אם הדבר אפשרי, לגבי גופו, רכושו וחייו, כל עוד היא/הוא מסוגלים לעשות זאת.

ה. "עקרון ההשתתפות" – אפטרופוס או כל רשות אחרת שמונתה לסייע לאדם צריכים לחלוק את כל המידע עם האדם לגבי ענייניו, להתייעץ איתה/איתו בקבלת החלטות ולהתחשב ברצונות שלה/שלו.

ו. **שמירה על האוטונומיה של האדם ועל המעורבות שלה/שלו בחברה** – האפטרופוס צריך, במידת האפשר, לפעול באופן שיאפשר לאדם לשמור על עצמאותו והאוטונומיה

שלה/שלו וכן להיות מעורב בחיים החברתיים ולשמור על הצרכים התרבותיים והדתיים שלה/שלו.

93. בהתאם לתיקון, סעיף 33א' לחוק קובע כי לא ימונה אפוטרופוס אלא אם כן קיים צורך אמיתי להגן על טובתו של אדם, ולא ניתן להגשים מטרה זו שלשמה מונה אפוטרופוס בחלופה מגבילה פחות. במינוי אפוטרופוס, בית המשפט יציין באיזה עניינים יש לאפוטרופוס סמכות לקבל החלטות בשם האדם: עניינים רפואיים, עניינים אישיים או ענייני רכוש. חובה על בית המשפט למזער את העניינים שנמצאים באחריות האפוטרופוס לאלו שהכרחיים לצורך קידום טובתו של האדם שמונה לו אפוטרופוס. על בית המשפט גם להגביל את התקופה לשמה ממונה אפוטרופוס כך שתהיה קצרה ככל האפשר.

94. על מנת ליישם את העקרונות המוזכרים לעיל, התיקון קובע שתי חלופות משמעותיות לאפוטרופוסות המדגישות את הרצון והאוטונומיה של האדם:

א. **"ייפוי כוח מתמשך"** – התיקון לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות יצר מוסד משפטי חדש של "ייפוי כוח מתמשך" לפיו אדם יכול בעודו כשיר שכלית למנות מיופה כוח שיהיה מוסמך לפעול בשמה/ו ולקבל עבורה/ו החלטות במקרה שהיא/הוא חדל/ה להיות מסוגל להבין דבר עקב ליקוי נפשי או שכלי ללא צורך לפנות לבתי המשפט. ייפוי הכוח יכול להיות מוגבל לעניינים מסוימים, אישיים, רפואיים או בענייני רכוש, או לחול על כל עניין שקשור לאדם. כמו כן ניתן לקבוע הנחיות מקדימות בייפוי הכוח לגבי אופני הפעולה של המיופה בעניינים רפואיים, אישיים ובענייני רכוש. החוק מגדיר מי יכול להיות ממונה כמיופה כוח ואת החובות והסמכויות שלה/שלו. על מנת להגן טוב יותר על הממנה מניצול על ידי מיופה הכוח, החוק קובע כי מיופה כוח אינו מוסמך להשתמש בייפוי הכוח שלה/שלו לעניינים מסוימים הקשורים לממנה. החוק קובע גם פעולות מסוימות שמיופה הכוח אינו מוסמך לבצע אלא אם כן הפעולה צוינה בייפוי הכוח או שבית המשפט אישר אותה מראש. מגבלות אלו נכללו על מנת להגן טוב יותר על אדם שהוציא ייפוי כוח מתמשך ועל ענייניו. יתרה מכך, החוק מסדיר מנגנון להגשת תלונות ולהתערבות שיפוטית אם יש בכך צורך, אשר ייכנס לתוקף ביולי 2017. החוק כולל גם חלופת ביניים לאדם המעוניין למנות אפוטרופוס (יחד עם כל הפיקוח והמעורבות של בית המשפט שחלים על מינוי כזה) ולהביע את רצונה/ו מראש לגבי זהות האפוטרופוס והקווים המנחים שעל האפוטרופוס לפעול לפיהם. מנגנון "ייפוי כוח מתמשך" נכנס לתוקף ב-10 באוקטובר, 2016.

ב. **"תומך בקבלת החלטות"** – מקים מנגנון שמאפשר מינוי של אדם שיתמוך בקבלת החלטות של אנשים שיש להם קשיים לקבל החלטות לגבי ענייניהם, אבל מסוגלים לקבל את ההחלטות האלה עם עזרה. תפקיד התומך בקבלת החלטות הוא לסייע לאותו אדם לקבל החלטות לפי רצונה/ו, להשיג מידע, להסביר את החלופות האפשריות בשפה מתאימה, לסייע לאדם להגשים את החלטות ולמצות את זכויותיה/ו – ולא לקבל החלטות במקום האדם. החוק מסדיר מנגנון זה ומגדיר מי יכול להיות ממונה כתומך בקבלת החלטות, ההכשרה הדרושה, תחומי האחריות וחובות התומך, מועד סיום התמיכה וכדומה. מנגנון "תומך בקבלת החלטות" ייכנס לתוקף ב-10 באפריל, 2018. לפי התיקון, שר המשפטים מוסמך לתקן תקנות ליישום המנגנון.

95. יתרה מזאת, התיקון כולל עניינים אחרים שנועדו להגן על הזכויות, הכבוד והאוטונומיה של אנשים שיש להם קשיים לקבל החלטות, כגון: הענקת סמכויות פיקוח נוספות לפקחי האפוטרופוס הכללי במשרד המשפטים שיאפשרו פיקוח אפקטיבי; הגדרת רצון האדם כעקרון מנחה כאשר האפוטרופוס מפעיל שיקול דעת; הגדרת זכויות אנשים שמונה להם אפוטרופוס והיקף החובות הנובעים ממערכת היחסים הזו (כגון: הזכות לקבל מידע, הזכות לעצמאות, הזכות לפרטיות); הזכות להיות מיוצג על ידי אפוטרופוס באגף הסיוע המשפטי במקרים מסוימים, יכולת האפוטרופוס על קרובו לבחור אפוטרופוס אחר או תאגיד אפוטרופוסות בצוואה, בכפוף לטובת האדם.

96. כמו כן, התיקון מבטל את השימוש במונח "חסוי" בחוק ובכל החוקים האחרים הנוגעים בדבר ומחליף אותו בביטוי " ...מי שבית המשפט מינה לו אפוטרופוס לפי סעיף 33 או מי שבית המשפט רשאי למנות לו אפוטרופוס כאמור.. " . על אף שזהו רק שינוי סמנטי, הוא מייצג את השינוי בתפיסה של המדינה את האנשים שמונה להם אפוטרופוס, שכבר אינם מוגדרים לפי הכשרות המשפטית או המוגבלות שלהם.

97. החלטת ממשלה מס' 2394 (2017) הקימה ועדת שרים בין-משרדית על מנת שתשלים בתוך שנה תכנית לאומית רב-שנתית בנושא אפוטרופוסות וחלופותיה, עבור עשר השנים הקרובות. על התכנית הלאומית הרב-שנתית לכלול הקמה ויישום של חלופות לאפוטרופוסות, וכן המלצות על דרכים, מטרות ומדדי השוואה ליישומן, והיא תושלם לאחר התייעצות עם ארגוני אנשים עם מוגבלויות, ארגונים בלתי ממשלתיים רלוונטיים ואנשים עם מוגבלויות. הוועדה הבין-משרדית כוללת נציגים של משרד המשפטים, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, משרד הבריאות, משרד האוצר והמשרד לשוויון חברתי.

אפוטרופוסים והאפוטרופוס הכללי במשרד המשפטים

98. האפוטרופוס הכללי אחראי לפיקוח על אפוטרופוסים בישראל, הממונים בצווים שמוציא בית המשפט לענייני משפחה, בסיוע המלצות שירותי הרווחה במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ולאחר קבלת עמדת לשכת היועץ המשפטי לממשלה.

99. עד לפני כמה שנים, האפוטרופוס הכללי פיקח רק על אפוטרופוסים שמינה בית המשפט לענייני רכוש. לאחרונה, כחלק מהגישה החדשה שמדגישה את רווחת האדם שמונה לו אפוטרופוס, האפוטרופוס הכללי הרחיב את הפיקוח שלו גם לעניינים אישיים ורפואיים. בשלב הראשון, הפיקוח מוגבל והוא חלק מתכנית פיילוט בשיתוף פעולה עם מכון ברוקדייל. לאחר סיום תקופת הפיילוט, תתקבל החלטה בשאלה כיצד ליישם את הפיקוח על אפוטרופוסים לעניינים אישיים ורפואיים.

100. כמו כן, כחלק מהגישה החדשה, פיקוח האפוטרופוס הכללי התרחב ומתמקד בשאלה האם הצרכים וההעדפות של האדם שמונה לו אפוטרופוס מוגשמים או לא, והאם האפוטרופוס פועל לשפר את רווחת האדם, לרבות באמצעות ביקורים של פקחי האפוטרופוס הכללי בבתי האנשים הללו.

101. בשנת 2004, האפוטרופוס הכללי פרסם קווים מנחים לאפוטרופוסים: אפוטרופוסים לעניינים אישיים ורפואיים, אפוטרופוסים לרכוש ואפוטרופוסים לכל עניין. לפי הקווים המנחים האלו, אפוטרופוסים צריכים לוודא שהם שומרים על כבוד האדם; פועלים בכנות, אחריות ונאמנות, בעקביות ובתום לב; מקשיבים לעמדת האדם ומתייעצים עמה/ו ככל

האפשר לפני קבלת כל החלטה; מעודדים את מערכת היחסים שלה/שלו עם המשפחה שלה/שלו; מעודדים את האדם לקבל החלטות בעצמה/ו אם אפשר, וכדומה.

102. במרץ 2016 האפטרופוס הכללי יחד עם משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים פרסם נהלי עבודה לתאגידי אפטרופסות שבתי המשפט יכולים למנות. הקווים המנחים האלה מבוססים על העקרון של שיתוף פעולה עם האדם שמונה לו אפטרופוס בתהליך קבלת ההחלטות והתמקדות רבה יותר ברצון האדם, בהעצמה ובעצמאות. ככלל, אפטרופוסים נדרשים לבקר את האדם שמונו לה/לו בכל שבוע אם האדם חי בקהילה, ובכל שבועיים אם גר במוסד. לפי נהלי העבודה, בתאגידי אפטרופסות גדולים יהיו אנשים שאחרים לקיים ביקורים בכל שבוע או שבועיים, והם ידווח למנהלי התיקים שיהיו אחראים לטיפול. מנהלי התיקים חייבים לקיים ביקור לפחות אחת לחצי שנה לפי הקווים המנחים, וחובה זו תגדל לביקור לפחות אחת לשלושה חודשים עד סוף 2017 ברגע שהקווים המנחים ייכנסו לתוקף באופן מלא. האפטרופוס הכללי החל גם לעבוד על הבנייה מערכתית של הפיקוח על תאגידי אפטרופסות. זאת, כיוון שבמשך שנים רבות, אנשים שמונה להם אפטרופוס וחסרו יכולת כלכלית נאלצו לממן את האפטרופוס בעצמם וכך נותרו להם כספים מועטים לכסות את הצרכים הבסיסיים שלהם. כתוצאה מכך, בינואר 2014, משרדי ממשלה שונים יזמו מימון משותף לאפטרופוסים עבור אנשים שמונה להם אפטרופוס ושאינם יכולים להם יכולת כלכלית. בשנת 2015, ועדה שכללה נציגים של המשרדים הבאים: משרד המשפטים, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ומשרד האוצר והחשב הכללי החליטה על האופן שבו תאגידי אפטרופסות יקבלו מימון ובמהלך 2016 החלה העברת המימון. הוועדה הוציאה גם הנחייה כי תאגידי אפטרופוסים אחרים שאחראים על אנשים רבים לא יורשו לקבל שכר מאנשים שאינם יכולים להם יכולת כלכלית, כל עוד המדינה משלמת שכר זה.

103. ראו נתונים לגבי מינוי אפטרופוסים בשנים האחרונות בנספח א'.

ייצוג משפטי בתיקים של כשרות משפטית

104. לפני התיקון לחוק, האגף לסיוע המשפטי הקים מחלקה ייחודית שמתמחה בייצוג זקנים שמעלים שאלות של כשרות משפטית (תחום זקנים וכשרות משפטית). עורכי הדין של המחלקה שואפים לשמר את האוטונומיה של הלקוח, למשל באמצעות הצעת מינוי "תומכים" במקום אפטרופוסים, חיפוש אחר אמצעים מגבילים פחות ויצירת מנגנונים משפטיים שמותאמים לצרכים המסוימים של הלקוח.

105. כיום, במקרים של אשפוז כפוי ובמקרים בהם מונה אפטרופוס במהלך אשפוז כפוי, יש זכות לייצוג משפטי על ידי האגף לסיוע משפטי ללא מבחן אמצעים.

106. אין כיום זכות חקוקה לייצוג משפטי במקרים של כשרות משפטית. למרות זאת, כשהדבר נדרש, בתי המשפט לענייני משפחה רשאי למנות עורך דין מומחה מתחום זקנים וכשרות משפטית. עורך דין כזה לא רק מייצג את הלקוח ומנסה להגן על האוטונומיה שלה/שלו אלא גם מביא לידיעת בית המשפט את כל המידע הדרוש לקבל החלטה שיפוטית מאוזנת, לרבות מידע על משפחה, חברים, אפשרויות תמיכה, העדפות, מצב כספי, מצב הבית, חובות, צורך בייצוג משפטי בעניינים אחרים, האפשרות של תכנון רפואי וכלכלי מראש, וכדומה.

סעיף 13 – נגישות לצדק

חוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית), תשס"ו-2005

107. אנשים עם מוגבלויות נוטים, יותר מאחרים, להיות קורבנות של פשע ותקיפה. עם זאת, מעורבותם בהליך הפלילי בהכרח רצופה קשיים עקב מוגבלותם, והדבר עשוי למנוע עשיית צדק באופן בלתי מכוון.
108. חוק חדשני שנחקק בדצמבר 2005 מחייב התאמות מסוימות בהליך בתיקים פליליים חמורים, המנויים בתוספת שלו. חוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית) חל על חקירות משטרתיות ועדויות בבית משפט המערבות אנשים עם אוטיזם או עם מוגבלות שכלית או נפשית אם הם נחשדים בביצוע פשע חמור, היו עדים לפשע חמור או הם קורבנות של פשע כזה.
109. אנשים עם מוגבלויות שונות מקבלים התאמות שונות לפי החוק. בשלב החקירה, אנשים עם מוגבלויות שכליות ואוטיזם זכאים להיחקר על ידי עובד סוציאלי שקיבל הכשרה מיוחדת, מחוץ לתחנת המשטרה, ולא על ידי שוטרים. אנשים עם מוגבלויות נפשיות ייחקרו על ידי המשטרה, אבל הם זכאים לנוכחות אדם נוסף שיכול לסייע לחוקר להימנע מאי הבנה הקשור למוגבלות. ככלל, יש לצלם חקירות של אנשים עם מוגבלויות אלו. רק במקרים חריגים ניתן להחליף תיעוד קולי-חזותי בהקלטת שמע או תיעוד בכתב. לצורך מימוש החוק, פותחה ערכה מיוחדת לשיטות תקשורת משלימות וחלופיות שתהיה קבילה בבית משפט. החוקרים המיוחדים קיבלו הכשרה לשימוש בערכה הזו והם פועלים בשיתוף קלינאי תקשורת מומחים.
110. קיימות התאמות רבות בבתי משפט, לרבות שיטות תקשורת משלימות וחלופיות, סביבה ידידותית יותר באולם המשפט, פטור מעימות עם המאשים, שאלות המנוסחות באופן שיכול לסייע להיזכרות, ועדות מומחה שתסביר את משמעות דברי והתנהגות העד לשופט.
111. החוק נכנס לתוקף בדצמבר 2006 ומיושם בפועל על ידי עובדים סוציאליים שהוכשרו במיוחד במשרד העבודה, הרווחה והשירותים חברתיים במקרים בהם אנשים עם מוגבלות שכלית ואוטיזם מעורבים בחקירות או עדויות בבית המשפט. חקירות כאלה מתבצעות גם בערבית על ידי עובדים סוציאליים שהוכשרו במיוחד ובשפות אחרות לפי צורך, בסיוע מתורגמנים.
112. על מנת להבטיח נגישות יעילה לאנשים עם מוגבלויות נפשיות ושכליות, ועל מנת להעריך את החלת החוק, הוקם פורום ארצי בהשתתפות נציגים של: פרקליטות המדינה, המחלקה לחקירות שוטרים, המחלקה לחקירת ילדים וחקירות מיוחדות במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים משטרת ישראל, הנציבות, מחלקת ייעוץ וחקיקה(משפט פלילי) ומוסדות "אשלים" ו"חרוב". הפורום הזה בוחן מקרים רלוונטיים וקובע את דרך הטיפול; עוקב אחר פסיקות בית משפט בתחום; ומסייע לזרימת מידע מיידית בין הגופים הנוגעים לדבר.
113. במהלך שנת 2016, הפורום הזה, יחד עם נציגים של הסנגוריה הציבורית, קיימו שני כנסים בנושא נגישות אנשים עם מוגבלויות למערכת המשפט, שניהם תחת חסות מנכ"לית משרד המשפטים. הכנסים נועדו להשיג שיתוף פעולה בין רשויות אכיפת החוק: משטרת ישראל, פרקליטות המדינה והסנגוריה הציבורית בעניינים פרוצדורליים ומהותיים לגבי יישום חוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית).

114. בנוסף, בשנת 2016 הפורום ניסח המלצות לשיפור שיטות העבודה הקיימות ליישום החוק, ואלו יוכלו בהנחיות של פרקליט המדינה.

נגישות גופי חקירה

115. סעיף 39 לתקנות הנגישות קובע כי אם חוקר סבור שהאדם הנחקר הוא אדם עם מוגבלות, עליה/ו להשתמש באמצעי הנגישות המתאימים בהתאם למוגבלות הרלוונטית, אלא אם כן המתקן או השירות הנגיש אינו זמין לאחר ניסיון הולם להשתמש בו. חובה לחקור את האדם מיד כדי למנוע עיכוב או הפרעה בחקירה, למנוע סיכון לחיי אדם או שלמותו, לסייע למעצר חשודים נוספים או כדי לגלות ראיות נוספות. ההתאמות שצוינו בתקנות נגישות לשירות מגוונות וכוללות תרגום לשפת הסימנים ותיעוד חזותי, שימוש במערכת תקשורת חלופית מסייעת וכדומה.

116. כך למשל, המשטרה אישרה הצבת מערכות עזר לשמיעה בכ-73 תחנות משטרה, הקימה מרכז חירום לקשר בהודעות טקסט, דוא"ל או פקס עם אנשים עם ליקויי שמיעה או חרשות והכינה רשימה של מתורגמנים לשפת הסימנים בתחנות המשטרה. כמו כן המשטרה פרסמה נוהל לגבי חקירת אנשים עם מוגבלויות. הנוהל מתווה את השיטות לטיפול המשטרתי במהלך חקירת אדם עם מוגבלויות, תוך שמירה על הערכים של שוויון בין בני אדם וכבוד לאורך התהליך כולו.

117. לגבי זכויות קורבנות עם מוגבלויות, במיוחד זכותם לקבל מידע על השלב המשפטי של ההליך הפלילי בעבירה לה היו קורבנות, ניתן לקבל את המידע דרך מערכת משטרית הכוללת אתר אינטרנט נגיש לאנשים עם מוגבלויות.

חקירת קטינים עם מוגבלויות

118. סעיף 4'ג' לחוק לתיקון דיני הראיות (הגנת ילדים), תשט"ו-1954 קובע כי חקירה של ילד עם מוגבלות שכלית המעורב כקורבן בעבירה חמורה (דוגמת זנות, אונס, מעשים מגונים וכו') יתבצע על ידי חוקר ילדים, שהוא חוקר מיוחד כמוגדר בחוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית).

119. כמו כן, לגבי קטינים באופן כללי, החוק מאפשר לבית המשפט גמישות בשמיעת עדות קטין. לדוגמה, בית המשפט רשאי לשמוע את העדות ללא נוכחות העברייין באולם, מבלי שהקטין ייקרא לדוכן העדים, כאשר השופטים אינם לבושים בגלימות, בלשכת השופט או במקום אחר, ו/או בנוכחות אדם אחר לפי בחירת הקטין, וכדומה.

נגישות גופים משפטיים

120. סעיפים 44-48 לתקנות נגישות לשירות מסדיר את נושא הנגישות לערכאות שיפוטיות וגופים בעלי סמכות מעין-שיפוטית. רוב ההוראות האלו נכנסו לתוקף בשנת 2016.

121. תקנות נגישות לשירות קובעות כי אדם המבקש אמצעי עזר או שירות עזר לפי סעיפים 45 ו-46 יגיש בקשה לבית המשפט שבו מתקיים הדיון. אמצעי העזר ושירותי העזר שניתן לבקש כוללים בין היתר: שירותי תמלול; תיאור בעל פה של תוכן חומרים כתובים; שימוש במערכות עזר לשמיעה; אפשרות להקליט את ההליכים; הענקת זמן מספק להאזנה להערות שהוקלטו מראש; מתן תיאור קולי של אולם המשפט ומיקום הנוכחים בו; הסתייעות בקלינאי תקשורת; תרגום ההליכים לשפת הסימנים וכדומה.

122. אם הבקשה לא הוגשה, השופט המכהן מוסמך להורות על התאמות לפי תקנות נגישות לשידור - לרבות אישור לאחד הצדדים לפי בקשתה/ו להיות מלווה על ידי אדם מטעמה/ו שיסביר את האירועים המתרחשים בבית המשפט. בנוסף, אדם עם מוגבלויות שהוא צד להליך משפטי יורשה להתייעץ עם נציגה/ו במשך פרק זמן סביר, אם יש צורך.

123. במקרה שבית המשפט השתכנע שצד מסוים לא הבין את ההליכים המשפטיים עקב מוגבלותו וצד זה אינו מיוצג, היא/הוא יקבלו הסבר, לפני ואחרי הדיון, מנוסח בשפה פשוטה, לגבי אופי הדיון, הזכויות שלה/שלו, וההחלטות שבית המשפט עשוי לקבל. כמו כן, הליכים לגבי אנשים עם מוגבלויות יותאמו לפי מוגבלויותיהם, בכפוף לאילוצים הנובעים מלוח הזמנים של בית המשפט.

124. לפי בקשת אדם עם מוגבלויות, יסופק לו מקום ישיבה מותאם באזור המיועד לכך. אם הדיונים מתקיימים בדלתיים פתוחות, הקהל יקבל מקום ישיבה מותאם, משדר שיאפשר להם לשמוע את הצדדים, ושירות תמלול על גבי מסך או תרגום לשפת הסימנים.

ייצוג אנשים עם מוגבלויות בהליכים משפטיים

הסניגוריה הציבורית

125. הסניגוריה הציבורית נותנת ייצוג משפטי מקצועי ואיכותי לחשודים, נאשמים, עצורים ואנשים שהורשעו בהליך פלילי. הזכות לייצוג על ידי הסניגוריה מוגדרת בחוק, ותלויה בגורמים שונים, כגון חומרת העבירה והמצב הכלכלי של מבקש השירות. באופן כללי, נאשמים ואסירים שאינם מיוצגים על ידי סניגור פרטי מיוצגים על ידי הסניגוריה הציבורית.

126. בנסיבות מסוימות, הסניגוריה הציבורית מייצגת אנשים עם מוגבלויות. למשל:

א. סעיף 15 לחוק סדר הדין הפלילי, תשמ"ב-1982 קובע כי במקרים פליליים או חקירות בהם נדרשת עדות, יש זכות למינוי סניגור ציבורי כאשר יש מוגבלות גופנית או חושית, או כאשר בית המשפט חושש שיש מוגבלות נפשית או שכלית.

ב. סעיף 18(א)(2) לחוק הסניגוריה הציבורית מייעד ייצוג בוועדה פסיכיאטרית לאנשים המאושפזים בצו פלילי. הוועדות הפסיכיאטריות מוקמות בכל מחוז לפי חוק טיפול באנשים עם מוגבלות נפשית והחברים בה, הממונים על ידי שר הבריאות, כוללות עורכי דין, פסיכיאטרים העובדים בשירות הציבורי ופסיכיאטרים שאינם מועסקים על ידי השירות הציבורי. לפי החוק, הוועדות מוסמכות להאריך תקופות אשפוז של מטופלים, לדון בעררים שהגישו מטופלים בנוגע לצווי אשפוז או טיפולים קליניים, להחליט על שחרור מטופלים מאשפוז וכדומה. התיק של כל מטופל/ת נסקר בוועדה הפסיכיאטרית אחת לחצי שנה.

127. הסניגוריה הציבורית מייצגת נאשמים רבים עם מוגבלות נפשית או שכלית בהליכים פליליים. על מנת להתמודד עם האתגרים הייחודיים הניצבים מול עורכי דין בייצוג לקוחות עם מוגבלויות, הוקמה מחלקה בכל מחוז של הסניגוריה הציבורית המספקת פיקוח והדרכה מקצועיים לעורכי הדין המייצגים, וכן פורום מקצועי ארצי שמאפשר שיתוף במידע ויעדים בנושא.

ייצוג על ידי האגף לסיוע משפטי

128. האגף לסיוע משפטי הינו יחידה בתוך משרד המשפטים שמספקת סיוע משפטי חינם במשפטים אזרחיים ובעררים מנהליים מסוימים. האגף לסיוע משפטי אמנם שייך לממשלה,

אבל נהנה מעצמאות מסוימת ויכול, במקרה הצורך, להגיש תביעות כנגד המדינה בשם קורבנות. *חוק הסיוע המשפטי*, תשל"ב-1972 ו*תקנות הסיוע המשפטי*, תשל"ג-1973 מחילים שלושה מבחנים לקביעת זכאות לקבלת סיוע משפטי: התחום המשפטי של התביעה, זכאות כלכלית, והסבירות לזכות בתביעה.

129. האגף לסיוע משפטי מספק ייצוג משפטי במגוון תחומים של המשפט האזרחי. האגף לסיוע משפטי מספק ייצוג בתחומים שייחודיים לאנשים עם מוגבלויות, כגון: ייצוג אנשים שאושפזו אשפוז כפוי, ייצוג בוועדות פסיכיאטריות ועררים על החלטותיהן לגבי אשפוז כפוי. מבחן הזכאות הכלכלית לא חל במקרים האלה, וכך גם לגבי הסבירות לזכות בתביעה ברמת הוועדות הפסיכיאטריות.

130. לאחרונה האגף לסיוע משפטי ניסח טופס מיוחד הכתוב בשפה פשוטה לצורך הגשת בקשה לסיוע משפטי, לטובת אנשים עם מוגבלויות שכליות.

הכשרת צוותים משפטיים וצוותים בבתי הסוהר

131. נציגי פרקליטות המדינה שהם מומחים ליישום *חוק הליכי חקירה והעדה (התאמה לאנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית)* מרצים על החלת החוק ועקרונות השוויון עבור אנשים עם מוגבלויות. ההרצאות האלו משולבות בהשתלמויות לחוקרי משטרה, חוקרים מיוחדים, עוזרים משפטיים, קלינאי תקשורת, עורכי דין ותובעים משטרתיים.

132. ראו פירוט נוסף לגבי תכניות ההכשרה לפקיד ציבור ואנשי מקצוע אחרים במסמך יסוד של ישראל (HRI/CORE/ISR/2015), פסקאות 96-108.

סעיף 14 – חירות ובטחון אישי

טיפול בעת מעצר

133. לפי סעיף 5 *לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו*, חירותו של אדם לא תישלל או תיגרע באמצעות מאסר, מעצר, הסגרה או בכל דרך אחרת אלא על פי פסקת ההגבלה: בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל, שנועד לתכלית ראויה ובמידה שאינה עולה על הנדרש. אין הבחנה על בסיס מוגבלות בהקשר זה.

134. אדם עם מוגבלות, כמו כל אדם אחר, נהנה מחזקת החפות וייעצר או ייכלא בעניין פלילי או אזרחי רק לפי החלטת גוף שיפוטי, בהתאם להוראות החוקים הרלוונטיים, ללא קשר למוגבלות שלה/שלו.

135. שירות בתי הסוהר (שב"ס) פועל לספק פתרונות מיטביים לאוכלוסיית האסירים עם מוגבלויות והפתרונות האלה ניתנים בהתאם למאפייני המוגבלות והצרכים של כל אסיר.

136. השב"ס מספק לאסירים עם מוגבלויות גישה לאזור המגורים המשותף על מנת לאפשר להם שילוב הולם במסגרות המתאימות בכלא, כמו השכלה ותעסוקה.

137. לשב"ס יש אגפים ייחודיים והתערבות טיפולית לאסירים עם הפרעות אישיות. בנוסף, השב"ס הקים מסגרות מפקחות - רפואיות וסיעודיות - לאסירים עם צרכים מיוחדים, ומפעיל מתקן למתן טיפול רפואי ונפשי לאוכלוסייה הזקוקה לכך.

138. כמו כן, השב"ס נוקט אמצעים לקידום שילוב של אנשים עם מוגבלויות בשירות בקהילה, כאשר הדבר רלוונטי, במקום כליאה, באמצעות מציאת הזדמנויות השמה שמתאימות לכל אדם לפי מוגבלותה/ו.

הערכה וטיפול כפויים על רקע מחלת נפש קשה

139. לפי *חוק טיפול בחולי נפש* ניתן לנקוט באשפוז פסיכיאטרי במצבים מסוימים. המצב הנפוץ ביותר הוא אשפוז וטיפול מרצון, אבל במצבים מסוימים ייתכן שאדם יאושפז ו/או יקבל טיפול כפוי. לפי החוק, פסיכיאטר המחוז ו/או סגנו, או בית המשפט, מנהל בית חולים פסיכיאטרי או מנהל מחלקה כמוגדר בחוק עשויים להורות על אשפוז כפוי אם אדם חולה בנפשו, וכתוצאה מהמחלה שיקול הדעת שלה/שלו לקוי, והיא/הוא מהווים סכנה מיידית לעצמם או לציבור. צו אשפוז כפוי שהוציא פסיכיאטר מחוזי תקף רק לשבעה ימים, וניתן להאריך אותו בשבעה ימים נוספים לבקשת מנהל בית חולים פסיכיאטרי או מנהל מחלקה, באישור הפסיכיאטר המחוזי.

140. המטופל/ת יכול/ה לערער ולבקש להשתחרר מאשפוז כפוי בפני ועדה פסיכיאטרית מחוזית, המורכבת משני פסיכיאטרים ועורך דין הזכאי להתמנות כשופט בית משפט שלום. הערר יישמע בתוך חמישה ימים. ועדה פסיכיאטרית רשאית להאריך את הצו לאחר 14 יום לתקופה של עד שלושה חודשים, ולאחר מכן לתקופה נוספת שלא תעלה על ששה חודשים. אם הוועדה הפסיכיאטרית האריכה צו אשפוז כפוי ביותר משלושה חודשים, האדם ו/או משפחתו ו/או עורך הדין שלה/שלו יכולים לערער על האשפוז הכפוי לוועדה הפסיכיאטרית המחוזית. על הוועדה הפסיכיאטרית המחוזית לבחון כל ערר כזה ולדון בהמשך האשפוז בתוך 14 יום ממועד האשפוז. ניתן להגיש ערעור לגבי החלטת הוועדה הפסיכיאטרית המחוזית לבית המשפט המחוזי. מנהל בית חולים פסיכיאטרי או מנהל מחלקה יכולים להורות על אשפוז כפוי של אדם העונה על התנאים שפורטו לעיל ונמצא בתוך בית החולים לתקופה של 48 שעות. לאחר פרק זמן זה, נדרש אישור פסיכיאטר מחוזי כדי להמשיך באשפוז הכפוי. מנהל בית חולים פסיכיאטרי או מנהל מחלקה רשאים להחליט לסיים אשפוז כפוי לפני תום התקופה המאושרת.

שימוש באמצעי כפייה בבתי חולים פסיכיאטריים

141. סעיף 34 *לחוק טיפול בחולי נפש* קובע כי רופא בבית חולים פסיכיאטרי רשאי להנפיק הוראה בכתב לשימוש באמצעי כפייה או בידוד של מטופל/ת כאשר אמצעים אלה הכרחיים לטיפול הרפואי או כאשר המטופל/ת מהווה סכנה גופנית לעצמה/ו או לאחרים. הצו יהיה תקף לפרק זמן מוגבל. במקרי חירום ובהעדר רופא, אחות בכירה יכולה להורות על שימוש באמצעי כפייה על אדם וקריאה לרופא בהקדם האפשרי לקבלת אישור. אם לא ניתן אישור כאמור, יש לשחרר את המטופל/ת מיד מאמצעי הכפייה.

142. השימוש באמצעי כפייה בבתי חולים פסיכיאטריים מוסדר גם *בתקנות טיפול בחולי נפש*, תשנ"ב-1992. תקנות אלה קובעות שרופא חייב לתעד את ההוראות והסיבות לצו מיוחד כאמור. ניתן להחזיק מטופלים בבידוד רק בחדרים שיועדו לכך במיוחד, המצוידים באמצעי הבטיחות המתאימים. ניתן לקשור מטופלים למיטה בשני גפיים או יותר בחדרים שיועדו לכך במיוחד שאינם מכילים יותר משלוש מיטות, בכל אחת מזרן חסין אש, גלאי עשן, אוורור סביר, ריהוט הכרחי בלבד, שאין אליהם גישה למטופלים האחרים.

143. לפי *תקנות טיפול בחולי נפש*, צווים לשימוש באמצעי כפייה תקפים לפרק זמן שלא יעלה על ארבע שעות, אבל רופא יכול להאריך אותם לאחר בדיקה לתקופות נוספות שאורך כל אחת מהן לא יעלה על ארבע שעות. בבתי חולים רבים, הארכה של צו כזה מחייבת אישור

של סגן מנהל בית החולים. חלק מבתי החולים מחייבים בדיקה של מטופלים קשורים על ידי אחות אחת לחצי שעה.

144. השימוש בצווים לאמצעי כפייה מוגבל למקרים של סכנה מיידית לנזק גופני למטופל/ת או לאחרים, עקב הדרדרות בבריאות הנפשית שלה/שלו ולא כ"אמצעי ענישה".

145. במאי 2016, מנכ"ל משרד הבריאות מינה ועדת היגוי לבחון תכניות אפשריות להפחתת השימוש בקשירה מכנית בישראל. שלושה עשר חברים מכובדים מונו לוועדה, לרבות אנשי מקצוע ממחלקות בריאות הנפש, נציב שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות ונציגים מארגונים בלתי ממשלתיים. ראש הוועדה הוא נציב קבילות הציבור למקצועות רפואיים. מנדט הוועדה הינו לבחון שימוש באמצעי כפייה גופניים במערכת בריאות הנפש ולהנפיק המלצות לגבי הדרכים והתכניות להפחית או להעלים לחלוטין את השימוש באמצעי כפייה מכניים במדינה. ההמלצות המעודכנות בנושא צפויות למגר את הפרקטיקה של שימוש באמצעי כפייה בתוך שנים ספורות.

הזכות לייצוג משפטי על ידי האגף לסיוע משפטי במקרים של אשפוז כפוי

146. לפי סעיף 29א' לחוק טיפול בחולי נפש ולפי תקנות טיפול בחולי נפש (ייצוג משפטי בטיפול כפוי), תשס"ו-2006, כל אדם שהוצא לו צו לאשפוז כפוי זכאי לייצוג מהאגף לסיוע משפטי בהליכי האשפוז הפסיכיאטרי ובעררים על החלטות להוציא צו אשפוז כפוי.

147. על מנת להנגיש את שירותי האגף לסיוע משפטי לאנשים המאושפזים בכפייה, בתי חולים פסיכיאטריים נדרשים להודיע למטופלים על זכותם לקבל ייצוג משפטי חינום מהאגף לסיוע משפטי, ואם הם מתנגדים לאשפוז, בתי החולים הפסיכיאטריים חייבים לספק להם טפסים מיוחדים בעת האשפוז ולהודיע עליהם לאגף לסיוע משפטי. עורך דין מהאגף לסיוע משפטי ייפגש עם אדם המאושפז בכפייה בבית החולים, יראיין אותה/אותו ויעזור לה/לו למלא טופס בקשה לסיוע משפטי.

148. לפי נתוני האגף לסיוע משפטי, בשנים האחרונות ניכר שיפור משמעותי במימוש זכויות של מאושפזים בכפייה. השיפור משתקף בכך שרופאים פסיכיאטריים מכירים בזכות של מאושפזים לייצוג משפטי ובחשיבות ייצוג כזה. ייצוג משפטי הוביל לירידה ניכרת במספר האשפוזים הבלתי חוקיים ולשיפור משמעותי בהגנה על זכויות היסוד של מאושפזים לפי החוק. האגף לסיוע משפטי מייצג כ-5,000 איש (מעל גיל 18) בהליכים האלה בכל שנה.

ייצוג קטינים באמצעות האגף לסיוע משפטי

149. חוק הנוער (טיפול והשגחה), תש"ך-1960 מסדיר את הטיפול בקטינים "נזקקים" לפי הגדרת החוק וכל על רוב הליכי הגנת הילד בישראל. יחידת ייצוג ילדים באגף לסיוע משפטי מספקת ייצוג משפטי לקטינים, לרבות קטינים עם מוגבלויות.

150. רוב ייצוג הילדים נעשה באמצעות מינוי אפוטרופוס לדין לקטין, אשר ממונה על ידי בית משפט לנוער לייצג את טובת הקטין בהליכים משפטיים שונים ומול רשויות, ועדות וישויות שונות. הליכים אלו כוללים: נושאי אשפוז ו/או בחינה ו/או טיפול פסיכיאטרי העולים במהלך הליכים להגנת הילד בבתי משפט לנוער, או הליכי אשפוז לקטינים מתחת לגיל 15. מינוי אפוטרופוס לדין נעשה בהתאם לשיקול דעת שיפוטי של בית המשפט לנוער לפי סעיף 8ג' לחוק הנוער (טיפול והשגחה) ולא ניתן לכל הקטינים זכות לייצוג על ידי עורך דין.

151. לפי יחידת ייצוג ילדים באגף לסיוע משפטי, כ-70% מהקטינים בהליכי הגנת הילד בבתי המשפט לנוער מיוצגים על ידי עורך דין מיחידת ייצוג ילדים. עורכי הדין המייצגים את

הקטינים האלה בשם יחידת ייצוג ילדים של האגף לסיוע משפטי נבחרים בתשומת לב ומתמחים בייצוג קטינים, מקבלים הכשרות ייעודיות, עוברים הדרכה רבת התמחויות במשך שנה והפיקוח עליהם הדוק.

152. *חוק הנוער (טיפול והשגחה)* בשילוב *חוק טיפול בחולי נפש* מסדירים את המסגרת המשפטית לטיפול הפסיכיאטרי בקטנים, לרבות טיפול בתנאי אשפוז כפוי.

אשפוז כפוי של עבריינים עם מוגבלות נפשית

153. כל אדם שנחשד בביצוע עבירה, נעצר או הואשם רשאי לטעון שהעבירה הפלילית שלה/שלו נבעה ממצב נפשי, לפי סעיף 34' *לחוק העונשין*, תשל"ז-1977. אם היא/הוא מוכיחים שהמעשה הפלילי נעשה כתוצאה ממצב נפשי, הם לא ייחשבו אחראים לו מבחינה פלילית ולא ניתן יהיה לתבוע אותם לדין.

154. סעיף 170 *לחוק סדר הדין הפלילי*, תשמ"ב-1982 וסעיף 15 *לחוק הטיפול בחולי נפש* מסדירים מקרים בהם נמצא כי אנשים שהואשמו בעבירות פליליות אינם כשירים באותה עת להישפט על ידי בית המשפט. במקרה כאמור, בית המשפט רשאי להוציא צו טיפול פסיכיאטרי או צו אשפוז כפוי. בית המשפט לא יוציא צו טיפול פסיכיאטרי אלא אם כן הוא בטוח שצו כזה לא יסכן את הציבור או את הנאשם. כמו כן, לפי סעיף 18 *לחוק טיפול בחולי נפש*, בית המשפט יוציא צו טיפול פסיכיאטרי או צו אשפוז כפוי רק אם עורך הדין של הנאשם נוכח בבית המשפט.

155. הצו יוצא רק לאחר שבית המשפט קיבל חוות דעת פסיכיאטרית, ואם הדבר הכרחי על מנת להעריך את המצב הנפשי של אדם, חוות הדעת תינתן רק לאחר שהנאשם אושפז להסתכלות והערכה בהתאם לצו בית משפט. על פי חוות דעת פסיכיאטרית, שופט יחליט האם המצב הנפשי של האדם מצדיק אשפוז כפוי. ניתן להגיש ערעור לבית המשפט על החלטת הצוות הרפואי.

156. צו טיפול פסיכיאטרי או צו אשפוז כפוי לא יעלו על משך הכליאה הקבוע *בחוק העונשין* עבור העבירות הכלולות בכתב האישום.

157. כאשר מדובר באדם שאושפז בכפייה בצו בית משפט, רק ועדה פסיכיאטרית מחוזית (המורכבת משני פסיכיאטרים ויועץ משפטי אחד) רשאית להחליט להחליף צו אשפוז בצו טיפול פסיכיאטרי, לסיים אשפוז כאמור ולשחרר את האדם לביתה/ו או לאשר חופשה מבית החולים. החלטה כזו תתבסס על בדיקה והערכה של המצב הנפשי של האדם הנ"ל ורמת האיום שהיא/הוא מהווים.

158. סעיף 28' *לחוק טיפול בחולי נפש* מתייחס לאנשים שהואשמו ברצח או ניסיון לרצח ושהוצא להם צו טיפול פסיכיאטרי או צו אשפוז כפוי על ידי בית המשפט. ועדה פסיכיאטרית מיוחדת מוסמכת לטפל במקרים האלה ולהחליט על תנאי חופשות, להורות על שחרור אדם כאמור מאשפוז כפוי, להוציא צו טיפול פסיכיאטרי ולהטיל אמצעי פיקוח לאחר השחרור, וכדומה.

הזכות לייצוג משפטי על ידי הסניגוריה הציבורית במקרים של אשפוז כפוי

159. הסניגוריה הציבורית מייצגת חולי נפש העוברים טיפול בכפייה לפי צו בית משפט בכל בתי החולים והמרפאות הפסיכיאטרים במדינה, לפי סעיף 18 *לחוק הסניגוריה הציבורית*. ייצוג בוועדות פסיכיאטריות ניתן על ידי עורכי דין מומחים ומוסמכים בנושא.

160. בשנים האחרונות, הסניגוריה הציבורית שמה דגש על הגשת עררים לגבי החלטות של הוועדות הפסיכיאטריות. ראו נתונים לגבי ייצוג על ידי הסניגוריה הציבורית בנספח א'.
161. בשנים האחרונות, פסיקות חשובות של בתי המשפט קבעו אמצעי ביטחון פרוצדורליים במקרים הכוללים אשפוז כפוי, לרבות: הגבלה של סמכות הוועדות הפסיכיאטריות בהערכת מסוכנות של אדם שאושפז לפי סעיף 15א' לחוק טיפול בחולי נפש; חשיבות חופשות ליציבות של תהליך השיקום של המטופל; דרישה מהוועדה הפסיכיאטרית לנמק בפירוט את החלטותיה, ולהתייחס לכל המשתנים הדרושים להארכת אשפוז כפוי; חובה לשקול את המידתיות בין משך האשפוז וחומרת העבירות; פסיקה לפיה לוועדה פסיכיאטרית אין סמכות להתחשב ב"שיקולים עונשיים" בהחלטותיה; דרישה שהוועדה הפסיכיאטרית תפרט כל החלטה לגבי מסוכנות האדם ולא תסתפק בהערכה סטנדרטית של מסוכנות; דגש על זכויות מטופלים והכרה בהם כאנשים הזקוקים לטיפול ולא פושעים מן השורה; מגבלות על הוועדה כאשר היא מנסה לדחות שחרור של מטופל/ת במצבים מסוימים; חובה לבחון את החלטות הוועדה הפסיכיאטרית לאור חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו ותכלית החוק, וכדומה.

אנשים עם מוגבלות שכלית-התפתחותית המעורבים בפעילות פלילית

162. סעיף 19ב לחוק הסעד (טיפול באנשים עם מוגבלות שכלית-התפתחותית), תשיכ"ט-1969 מסדיר מקרים בהם אדם המעורב בפעילות פלילית שעשוי להיות אדם עם מוגבלות שכלית טוען כי אינה/ו יכול/ה לעמוד לדין בשל המוגבלות הזו.

163. במקרים האלה, האדם יופנה להערכה בועדת אבחון שהוקמה לפי סעיף 5 לחוק הסעד (טיפול באנשים עם מוגבלות שכלית-התפתחותית). הוועדה תגיש חוות דעת מומחה לבית המשפט. לפי החוק, בית המשפט יכול להחליט להורות על תקופות מעצר וכליאה במתקן סגור שהולם את צרכי אנשים עם מוגבלות שכלית-התפתחותית, או לסגור את התיק הפלילי ולהפנות את האדם לוועדת אבחון על מנת לקבוע את אופן הטיפול הדרוש, אשר יותאם לתנאים ולצרכים של האדם. בישראל יש מתקן סגור אחד שמתאים לצרכים של אנשים עם מוגבלות שכלית-התפתחותית ומתאים לשימוש כחלופה לכליאה רגילה. מדובר על מעון "נווה מנשה" המספק שירותי מעצר ושיקום.

סעיף 15 - חופש מעינויים או מיחס או ענישה אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים

164. פעולות והתנהגויות המוגדרות עינויים עשויות להוות עבירות לפי חוק העונשין. למשל, גרימת פגיעה גופנית היא עבירה לפי חוק העונשין בפרק הדין בעבירות של פגיעה ופציעה². כמו כן, ישנה חובה חיובית לדאוג לבריאות ומחיה של מי שמוגדר "חסר ישע" (סעיף 322 יחד עם סעיף 377 לחוק העונשין), החלה על כל אדם שאחראי על חסר ישע - כלומר, אדם שאינו מסוגל לדאוג לעצמה/ו מסיבות שונות, לרבות גיל, מחלה או מוגבלות נפשית.

ניסויים קליניים

165. תקנות בריאות העם (ניסויים רפואיים בבני אדם), תשמ"א-1980 מגדירות כללים והליכים לביצוע ואישור של המחלקה לניסויים קליניים ופיקוח של המחלקה לניסויים קליניים במשרד הבריאות. הנוהל מגדיר מספר קבוצות פגיעות בתור "אוכלוסיות מיוחדות" אשר בשל מצבם הגופני או הנפשי יכולתם לתת הסכמה מוגבלת, או שההשתתפות מסכנת אותם במיוחד מבחינה רפואית (למשל נשים בהריון, קטינים ואנשים הנמצאים במשמורת חוקית). ישנן מספר הוראות לגבי אנשים שהם חלק מ"אוכלוסייה מיוחדת" שנועדו להגן עליהם ולמנוע את ניצולם, אך גם לאפשר להם להשתתף בניסוי רפואי אם הם רוצים זאת ואם הוא עשוי לשפר את המצב הבריאותי שלהם או לתרום לרווחתם באופן אחר.

166. "נוהל לניסויים רפואיים בבני אדם" (מהדורת 2016) מבטיח כי ועדות ביקורת מוסדיות (וארציות) לא יאשרו ניסויים קליניים בהשתתפות אוכלוסיות מיוחדות אלא אם כן לניסוי יש פוטנציאל לקדם את הבריאות של אוכלוסייה זו, ולא ניתן לקיים אותו עם משתתפים אחרים שאינם חלק מה"אוכלוסייה המיוחדת". זאת, כדי להבטיח שהקבוצה לא תנוצל.

167. ככלל, השתתפות "אוכלוסייה מיוחדת" בניסוי קליני, במיוחד כזה שמכוון לאותה "אוכלוסייה מיוחדת", מחייבת אישור של משרד הבריאות מעבר לאישור ועדות הביקורת במוסד הרפואי המקומי. כללים אלה תואמים את התקנות, הנהלים הפנימיים ונוסח טפסי ההסכמה עליהם חותמים המשתתפים בניסוי הקליני. בנוסף, אם לאדם שנשקלת השתתפותו בניסוי קליני יש אפוטרופוס חוקי, האפוטרופוס שלה/שלו חייב לאשר את הניסוי הקליני וגם את ההסכמה של המשתתף לקחת בו חלק. באופן כללי, אדם שאין לו

² "חבלה בכוונה מחמירה" לפי סעיף 329 לחוק העונשין, "חבלה חמורה" לפי סעיף 333, "פציעה" לפי סעיף 334 ו"חבלה ופציעה בנסיבות מחמירות" לפי סעיף 335.

יכולת להסכים או לסרב לא יכול להשתתף בניסוי קליני בלי שימונה לה/לו אפוטרופוס חוקי שיסכים לכך.

סעיף 16 – חופש מניצול, אלימות והתעללות

חקיקה המגנה על אנשים עם מוגבלויות מפני התעללות

168. אנשים עם מוגבלויות מוגנים מהתעללות, אלימות וניצול תחת *חוק העונשין* כמו כל אדם אחר, ללא כל אפליה. עבור חלק מעבירות האלימות והמין, היות הקורבן "חסר ישע" נחשבת נסיבה מחמירה. אמצעים להגנה על אנשים עם מוגבלויות מוגדרים בסעיף 368א' *לחוק העונשין*. סעיף זה מגדיר "חסר ישע" כ"מי שמחמת גילו, מחלתו או מוגבלותו הגופנית או הנפשית, ליקויו השכלי או מכל סיבה אחרת, אינו יכול לדאוג לצרכי מחייתו, לבריאותו או לשלומו". החוק מגדיר חובה לדווח על עבירות אלימות ומין מסוימות המבוצעות כנגד אנשים הכלולים בהגדרה זו. חובת הדיווח מוטלת לפי סעיף 368ד' *לחוק העונשין* על כל אדם שיש לו יסוד סביר להאמין שבוצע פשע כאמור לאחרונה על ידי אדם האחראי על קטין או "חסר ישע". לאיש מקצוע (רופא, אחות, מורה, עובד סוציאלי, עובד שירותי הרווחה, שוטר, פסיכולוג, קרימינולוג, פרמדיק, מנהל או איש צוות במעון או מוסד שבו מתגוררים קטינים או אנשים בטיפול) יש חובת דיווח אם במהלך הפעילות או האחריות המקצועית שלה/ו, יש לה/לו יסוד סביר להאמין שבוצע פשע כאמור. גם לאדם האחראי על "חסר ישע" יש חובה לדווח בנסיבות כאלה. הפרה של חובה זו מהווה עבירה שעונשה שלושה חודשי מאסר, או ששה אם העבריין הוא איש מקצוע או שיש לו אחריות על חסר הישע.

169. כמו כן, *חוק ההגנה על חוסים*, תשכ"ו-1966 קובע חובה חוקית על מי שאחראי ל"חוסה", כלומר הורה, הורה חורג, אפוטרופוס, משמורן, או מי שהחוסה נמצא תחת השפעתו. "חוסה" מוגדר בחוק כקטין מתחת לגיל 14 או אדם שעקב מוגבלות, פגיעה נפשית או הזדקנות, לא יכול לדאוג לצרכיו בעצמו. החוק מאפשר להגיש כתב אישום כנגד מי שאחראי על חוסים על הצבתם במצבים מסוימים שעשויים לגרום להם פגיעה גופנית או נפשית. החוק נותן לרשויות המדינה, במיוחד לעובדים סוציאליים שהוסמכו לכך במיוחד במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, סמכויות לטפל בחוסים אלו. קצין משטרה יכול להוציא חוסה מחסות האחראי עליו בנסיבות כאלה לתקופה שלא תעלה על שבוע לאחר התייעצות עם עובד סוציאלי מוסמך. הוצאה לפרק זמן שעולה על שבוע או אמצעי הגנה אחרים מחייבים צו בית משפט. בית המשפט רשאי להורות על השמה במוסד לצורך הגנה לתקופה של עד חצי שנה. אולם, השמה במוסד פסיכיאטרי אפשרית רק אם החוסה מהווה סיכון גופני מיידי לעצמה/ו או לאחרים.

פיקוח מטעם המדינה על מוסדות לאנשים עם מוגבלויות

170. כל המוסדות ומתקני הטיפול שמפעילים משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, משרד הבריאות או קבלנים פרטיים מפוקחים על ידי הפקידים במשרדים האלו. כמו כן, קיימים מנגנונים שונים של רשויות המדינה אליהם יכול לפנות אדם במקרה של תלונות על מימוש זכויותיה/ו כמו: נציב תלונות הציבור של מבקר המדינה, נציב תלונות הציבור של משרד הבריאות והאגף לסיוע משפטי במקרה של אשפוז כפוי. למידע נוסף ראו סעיף 14.

171. באופן זה, כל מתקני משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים מפוקחים, וכל אדם שיש לו תלונה יכול להפנות אותה ישירות למפקח משרד העבודה, הרווחה והשירותים

החברתיים. תלונות יכולות להתקבל גם מבני משפחה, משכנים ומכל אדם אחר שמאמין שיש טיפול בלתי הולם או אין טיפול לאדם במעון טיפולי. בנוסף, במעונות חוץ-ביתיים של משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים יש נהלים פנימיים להתמודדות עם אירועים חריגים המתרחשים שם, לרבות אפשרות להתעללות בדיר.

172. משרד הבריאות אחראי על מוסדות בריאות הנפש הפרטיים והממשלתיים. הפיקוח על המוסדות האלה כולל צוותי מפקחים שמבצעים ביקורות פתע וביקורות תקופתיות. במשרד הבריאות קיים נציב תלונות הציבור וענף בקרת איכות. יתרה מזאת, משרד הבריאות מפעיל קו חם למשפחות שיכולות לפנות אליו בטלפון, פקס, דואר או דוא"ל, ובהתאם לתלונה, המשרד יכול ליזום ביקורת פתע בבית חולים לבריאות הנפש. בעיות שהתגלו במסגרת הפיקוח לגבי הזנחה או התעללות נלקחות ברצינות, עוברות לגופים הרלוונטיים ומטופלות בהתאם. כל מקרה מוות בבית חולים לבריאות הנפש מדווח למשטרה אשר מוסמכת לחקור אותו. כל מקרה מוות של מטופל/ת בבית חולים פסיכיאטרי או מוסד שיקומי מדווח למשרד הבריאות ונבחן.

173. הנציבות מבצעת גם היא ביקורים במוסדות, מעונות טיפוליים ובתי חולים פסיכיאטריים לאורך השנה ומגישה דוחות למשרדי הממשלה המתאימים.

174. האמצעים הללו נאכפים כדי להגן על אנשים עם מוגבלויות במוסדות שונים. עם זאת, היו מקרים ספורים בהם האלימות כנגד חוסים תועדה וטופלה על ידי הרשויות. חלק מהמקרים האלה הסתיימו בהרשעות של המטפלים במוסדות. למידע נוסף ראו חלק 1 של נספח ב'.

175. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ומשרד הבריאות מפעילים תכניות לזיהוי ומניעת נזק לזקנים שנמצאים בסיכון להתעללות והזנחה, הן בקהילה והן במוסדות. התכניות האלה כוללות פגישות עם אוכלוסיית הזקנים במעונות יום טיפוליים ובתי אבות.

קורבנות אלימות

176. באופן כללי, דבר החקיקה העיקרי הנוגע לזכויות קורבנות פשע הוא *חוק זכויות נפגעי עבודה*, תשס"א-2001 שמטרתו להעניק זכויות לקורבנות של פשעים ולהגן על כבודם מבלי לפגוע בזכויות המשפטיות של חשודים, נאשמים ואנשים שהורשעו.

177. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים מפעיל מרכזי ייעוץ טיפוליים שנועדו לספק שירותי ייעוץ, שיקום וטיפול לשילוב מחדש בחברה של אנשים עם מוגבלויות שעברו התעללות או היו קורבנות אלימות. למשל, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים נותן טיפול מיני-חברתי בקהילה ובמעונות טיפוליים חוץ-ביתיים. טיפול מיני-חברתי ניתן גם לקורבנות אלימות ומותאם לאנשים עם צרכים מיוחדים.

178. אנשים עם מוגבלויות שהם קורבנות אלימות ומטופלים במעונות טיפוליים חוץ-ביתיים מלווים על ידי איש צוות על מנת להכיר להם את השירות ולהנגיש אותו.

179. כמו כן ישנן תוכנית הכשרה ומדריכי הכשרה בקבוצה על מניעת אלימות כנגד אנשים עם מוגבלויות שהוכנסו בשילוב עם הג'וינט.

סעיף 17 – הגנה על שלמות אישית

180. כמו כל אזרחי ישראל, שלמותם הגופנית של אנשים עם מוגבלויות מוגנת בחוק. לפי *חוק זכויות החולה*, תשנ"ו-1996, לכל אדם יש זכות לסרב לטיפול רפואי מכל סוג. זכות זו כפופה רק למגבלות סבירות כמפורט בחוק.

181. כל אדם שניגש לקבל שירותי בריאות ומוגבלות חייב להיות מיועד לגבי זכויותיה/ו, לקבל יחס של כבוד ולקבל שירות באופן שישמור על הכבוד והפרטיות שלה/שלו. *חוק זכויות החולה* קובע כי ככלל, למעט בנסיבות חריגות, אדם ייתן הסכמה מדעת לפני שיעבור טיפול רפואי. יתרה מזאת, נהלים פנימיים במשרד הבריאות קובעים את הצורך להסביר לאדם את המצב הרפואי שלה/שלו לפי הבנתה/ו ומצבה/ו.

182. סעיף 68 *לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות* קובע כי בית המשפט רשאי לנקוט בכל אמצעי זמני או קבוע שימצא לנכון על מנת להגן על האינטרסים על אדם שמונה לו אפוטרופוס. כאשר מדובר בבקשה לאשר טיפול רפואי, בית המשפט לא יאשר את הבקשה אלא אם כן שוכנע כי לפי חוות דעת רפואית, אותם אמצעים הכרחיים על מנת להגן על המצב הגופני או הנפשי של האדם שמונה לו אפוטרופוס. בית המשפט יקבל את החלטתו לאחר שישקול את רצונו של האדם, חשיבות הטיפול, הצורך בו, מידת הדחיפות, הנזק האפשרי לדרך החיים של האדם והאפשרות לשיפור באיכות החיים.

טיפול ללא הסכמה בכפוף לאמצעי הגנה

183. *חוק זכויות החולה* קובע חובה לבצע הערכה וטיפול רפואיים בנסיבות חריגות. הדבר עשוי לקרות רק כאשר המצב הרפואי של המטופל/ת לא מאפשר לקבל הסכמה, ואין שום סימן להתנגדות של המטופל/ת או האפוטרופוס החוקי שלה/שלו לעבור את הטיפול, ואין שום אפשרות לקבל הסכמה מהמטופל/ת או מהאפוטרופוס. יתרה מזאת, במקרה של סיכון רפואי חמור, החוק מאפשר טיפול רפואי כפוי בכפוף לתנאים מסוימים, לרבות הערכת המקרה על ידי ועדת אתיקה שהוקמה לפי חוק. במצב חירום רפואי הכולל סכנה מיידיית לחיים או למוגבלות חמורה ובלתי הפיכה, החוק מאפשר לתת טיפול רפואי בלי לקבל הסכמה אם לא ניתן לקבל הסכמה בזמן, בכפוף לאישור בכתב של שלושה רופאים, או פחות אם הנסיבות לא מאפשרות זאת.

עיקור והפלות

184. כל טיפול רפואי חודרני, לרבות טיפול שעשוי להוביל לעיקור, יתרחש רק לאחר קבלת הסכמה מדעת כמוסבר לעיל. אין מדיניות של עיקור כפוי.

185. לפי סעיפים 321-312 *לחוק העונשין*, כל סיום הריון מחייב אישור ועדה המורכבת משני רופאים ועובד סוציאלי (מתוכם לפחות אישה אחת). החוק מונה מספר סיבות חוקיות לסיום הריון, לרבות אם האשה קטינה, או לא נשואה (בכל גיל), או אם ההיריון עשוי לגרום לה נזק נפשי קשה. קטינים מורשים להחליט על סיום הריון בעצמם ואין כל דרישה ליידע או לקבל אישור מהוריהם. אין חובת נוכחות של הורה או בן זוג בוועדה, כיוון שאין להם מעמד חוקי או אחר שם. הוועדה מחויבת לוודא שהאישה או הקטינה המבקשת לסיים הריון קיבלה את המידע הרלוונטי ונתנה הסכמה מדעת להליך. סיום הריון לפני גיל 33 מכל סיבה לפי חוק מכוסה על ידי ביטוח בריאות ממלכתי. משרד הבריאות יזם תכנית עבודה סוציאלית מיוחדת שנועדה ליצור קשר עם קטינים לאחר הפלה כדי לעזור למנוע הישנות של הריונות אצל בנות נוער.

186. לפי הפרקטיקה הקיימת בארץ, הסכמת אפוטרופוס אינה מספקת לסיום הריון עבור מי שמונתה לה אפוטרופוס. במקרים המתאימים (כמו אונס קטינה, קטינה בסיכון או אלימות בתוך המשפחה), המוסדות הרפואיים מערבים נציגים מוסמכים ממערכת הרווחה. הכללים האלו חלים על כל אישה או נערה, בין אם יש לה מוגבלות ובין אם לא.

סעיף 18 – חופש התנועה ואזרחות

187. סעיף 6 לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו קובע כי "כל אדם חופשי לצאת מישראל. כל אזרח ישראלי הנמצא בחוץ לארץ זכאי להיכנס לישראל". זכות זו מוענקת לכל אדם, ללא קשר למוגבלויות.

188. לא נעשית כל הבחנה על בסיס מוגבלות בקשר לזכות לקבל אזרחות או תושבות בישראל. לא נעשית כל הבחנה על בסיס מוגבלות בקשר לרישום לידות.

סעיף 19 – חיים עצמאיים ושילוב בקהילה

189. סעיף 2 לחוק שוויון זכויות מצהיר כי מטרת החוק לעגן את זכויות אנשים עם מוגבלויות להשתתף בחברה באופן שוויוני ופעיל בכל תחומי החיים, וכן לספק מענה הולם לצרכים המיוחדים שלהם. זאת, באופן שיאפשר להם לחיות את חייהם בעצמאות מרבית, בפרטיות ובכבוד תוך מיצוי מלוא יכולותיהם. יתרה מזאת, סעיף 4 לחוק שוויון זכויות מאפשר לאנשים עם מוגבלויות לקבל החלטות לגבי חייהם לפי רצונם והעדפותיהם, בכפוף להוראות כל חוק אחר. המדיניות והפרקטיקה בישראל כיום, מונחות על ידי שני עקרונות בסיסיים אלו הקבועים בחוק שוויון זכויות, תומכות בשילוב אנשים עם מוגבלויות בקהילה ומעודדות את השתתפותם בחברה הישראלית.

190. במטרה לאפשר לאנשים עם מוגבלויות לחיות בקהילה ולהימנע מהפרדת ילדים ממשפחתם, ננקטו אמצעים שונים. המדינה מספקת סיוע כלכלי ומגוון שירותים רחב על מנת לאפשר לאנשים עם מוגבלויות לחיות בקהילה. המדינה מספקת הטבות לאנשים עם מוגבלויות (ראו סעיף 28), סיוע בניידות (ראו סעיף 20), דיור ציבורי וסיוע בשכר דירה (ראו חלק 2, נספח ב', סעיף 28). בנוסף, המדינה מסייעת בביצוע התאמות מסוימות לדירות עבור אנשים עם מוגבלויות. בנוגע לילדים, ישנם תכניות ושירותים שונים במטרה לסייע למשפחות של ילדים עם מוגבלויות לשמור את הילדים בבית. למשל, המדינה מספקת קצבאות "ילד נכה" (ראו סעיף 28), מעונות יום שיקומיים (ראו סעיף 7), מרכזי ייעוץ למשפחה ותכניות תמיכה (ראו חלק 2 של נספח ב', סעיף 23). משפחות של ילדים עם צרכי טיפול משמעותיים, אנשים עם מוגבלויות העומדים בקריטריונים, וזקנים עם צרכי טיפול משמעותיים זכאים לסיוע כלכלי נוסף על מנת להעסיק מטפל אישי.

191. בנוסף למדיניות כללית זו, השירותים החוץ-ביתיים הבאים ניתנים לאנשים עם מוגבלויות על ידי רשויות המדינה:

א. מוגבלויות שכליות:

לפי סעיף 7א(ב) לחוק הסעד (טיפול באנשים עם מוגבלות שכלית-התפתחותית) (תוקן בשנת 2000), לכל אדם עם מוגבלות שכלית-התפתחותית יש זכות להשמה חוץ-ביתית, אם יש בכך צורך, ולשירותי קהילה לפי צרכיה/ו, במימון מלא של המדינה. לוועדת אבחון העוסקת באבחון ודרכי טיפול לפי חוק זה, ישנה חובה על פי חוק, בעת ההחלטה על סוג ההשמה החוץ-ביתית, לתעדף חיים בקהילה. השירותים שניתנים כוללים: דירות, משפחות אומנה, בתים קהילתיים, הוסטלים ומעונות טיפוליים, וכן שירותי קהילה. ועדת האבחון מעריכה ומחליטה על אופני הטיפול לכל אדם לפי צרכיה/ו, ומתחשבת גם בשאיפות שלה/שלו ושל האפוטרופוס.

באמצעות יישום חוק הסעד (טיפול באנשים עם מוגבלות שכלית-התפתחותית), משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים שואף למקסם את הפוטנציאל של כל אדם, לחזק את העצמאות של כל אדם, לרבות היכולת לבחור את השירותים שהם רוצים לקבל. שילוב והשתתפות בקהילה הם עקרונות מנחים המיושמים במגוון ממדים, תכניות ושירותים שניתנים, כגון מערכי חינוך משולב, מרכזי יום, פעילויות פנאי ותעסוקה.

בעקבות החלטת בג"צ בשנת 2010 בנושא שילוב אנשים עם מוגבלויות שכליות בקהילה (בג"צ 3304/07 ליאור לוי ואחרים נ' מדינת ישראל, משרד הרווחה והשירותים החברתיים (3.2.2010)), משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים הרחיב את הקריטריון לזכאות לחיים בקהילה כך שיכלול את כל האנשים עם מוגבלויות שכליות-התפתחותיות (בכפוף להחלטת ועדת אבחון בכל מקרה), למעט המשתייכים לשתי הקטגוריות האלו:

(1) מצב רפואי: אנשים שמצבם הרפואי מחייב גישה מיידית לשירותי רפואה ושלא יכולים לקבל שירותי רפואה מתאימים בקהילה, על מנת שלא לסכן את בריאותם וחייהם.

(2) בעיות התנהגות: אנשים עם מוגבלות שכלית-התפתחותית שיש להם בעיות התנהגות חמורות ודורשים פיקוח בלתי פוסק, אשר מצבם מסכן אותם או אחרים ולכן לא יכולים להשתמש בשירותים הכללים שבקהילה.

תהליך יישום החובה על פי חוק לתעדף השמה חוץ-ביתית בהסדרי דיור קטנים יותר בקהילה, מיושם בהדרגה.

ב. מוגבלויות נפשיות:

משרד הבריאות, האחראי על יישום חוק שיקום נכי נפש בקהילה, תש"ס-2000, פועל לשקם ולשלב אנשים עם מוגבלויות נפשיות בקהילה. משרד הבריאות שואף לאפשר לאנשים עם מוגבלויות נפשיות להגיע לרמה הגבוהה ביותר של תפקוד עצמאי ואיכות חיים, תוך שמירה על כבודם לפי חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. רצף של שירותי דיור מסייע לאנשים אלה לחיות בקהילה. העיקרון המנחה הוא שכל אדם עם מוגבלות נפשית הזכאי לשירותים אלו יוכל לחיות חיים עצמאיים בקהילה, כל עוד היא/הוא מקבלים את התמיכה המתאימה לצרכיהם, וכן סיוע בניצול מיטבי של השירותים שהקהילה מציעה, ותנאי חיים נאותים ומכובדים.

כמו כן, ניתנים שירותים תומכים לחיים בקהילה. מגוון השירותים כולל שירותים מכוונים לשיקום תעסוקתי, תמיכה בהשכלה גבוהה, ופרויקטים אישיים וקהילתיים אחרים שנועדו לסייע בתהליך השיקום שלהם.

אנשים עם מוגבלויות נפשיות מורכבות יותר, שאינם מסוגלים להשתתף בשירותי דיור משקם, חיים במוסדות גדולים יותר שמספק משרד הבריאות, ובמחלקות פסיכיאטריות כרוניות (אשפוז של מעל שנה). מדובר על אנשים עם מוגבלויות מורכבות, כמו אנשים עם מוגבלויות שכליות ונפשיות גם יחד, וכן אנשים עם בעיות התנהגות מורכבות. כ-2,000 איש חיים בהסדרים כאלה.

ג. מוגבלויות גופניות:

שירות ההשמה החוץ-ביתית מעניק הסדרי דיור לאנשים שלא יכולים לחיות בקהילה באופן עצמאי. במקביל, מתקני ההשמה החוץ-ביתיים מאפשרים לאנשים עם מוגבלויות גופניות לרכוש מיומנויות, במטרה למקסם את הפוטנציאל שלהם. השירותים נותנים מענה להיבטים רבים של חיי היום-יום, לרבות מערכות יחסים בין-אישיות, מיומנויות חיי יום-יום

עיקריות, מיומנויות חיי יום-יום משניות, קוגניציה, תעסוקה וכדומה. כך, אם מתאפשר, ואם האדם מעוניין לחיות עצמאית בקהילה, התכנית תומכת בה/בו בתהליך זה. תכנית הטיפול של כל משתתף/ת בתכנית ההשמה החוץ-ביתית נועדה לאפשר להם לממש טוב יותר את הפוטנציאל שלהם לפי רצונם, וכן לסייע להם לעבור לחיים עצמאיים, לפי יכולותיהם.

כמו כן, בחלק מההשמות, ישנם שירותים שנועדו לעזור לאנשים עם מוגבלויות לחיות עצמאית בקהילה, כולל "תכניות הכנה לחיים עצמאיים", מרכזים לחיים עצמאיים, תמיכה לאנשים שחיים בבתיים באמצעות ביקורי בית של אנשי מקצוע, ואימון לחיים עצמאיים בקהילה.

ד. מוגבלויות כפולות ומורכבות:

בתגובה לעתירה שהוגשה לבית המשפט הגבוה לצדק לגבי אנשים שאובחנו עם "מוגבלות כפולה" – אנשים עם מוגבלויות גופניות ונפשיות – משרד הבריאות הצהיר שיקים יחידה שנועדה לטפל באנשים עם "תחלואה כפולה" במודל שיקומי-אקולוגי. המודל השיקומי-אקולוגי כולל הפעלה של תכניות טיפול ושיקום לכל אדם לפי מודל התערבות המבוסס על השיטה האקולוגית. מכרז הרכש של משרד הבריאות פורסם, והמודל הטיפולי החדש נקבע בנוהל פנימי של משרד הבריאות (בג"צ 1596/12 בזכות נ' משרד הרווחה והשירותים החברתיים ומשרד הבריאות (4.5.16)).

עתירה נוספת נוגעת לאנשים עם מוגבלויות גופניות ומורכבות או מוגבלות כפולה אשר לפי מדיניות משרד הבריאות ומשרד הרווחה והשירותים החברתיים אינם מסוגלים לחיים עצמאיים בקהילה כיוון שהמצב הרפואי שלהם מחייב טיפול סיעודי מלא. כיום הם מושמם במוסדות גריאטריים, למרות שטרם הגיעו לגיל פרישה (מתחת לגיל 65), ואין שירותי קהילה זמינים עבורם. ועדה בין-משרדית שמונתה בשנת 2013 פרסמה דוח בשנת 2015 שהמליץ על תכנית פיילוט של תשע דירות. בכל דירה יגורו שישה (6) אנשים, בקהילה. בשני מוסדות דיור נוספים יגורו 14-18 איש ובנוסף יהיו מחלקות אשפוז לאלו שיש להם בעיות רפואיות המחייבות אשפוז ממושך ולא ניתן לשלב אותם בדיור חוץ-ביתי אחר. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ומשרד הבריאות עובדים כיום על יישום תכנית הפיילוט, והעתירה עדיין תלויה ועומדת (בג"צ 5723/12 פלוני נ' משרד הרווחה והשירותים החברתיים ומשרד הבריאות (תלוי ועומד)).

ה. אוטיזם:

משרד העבודה, רווחה והשירותים החברתיים מספק השמה חוץ-ביתית לאנשים אוטיסטים, ומפתח גם תכניות ייעודיות כדי לאפשר חיים עצמאיים לאנשים שנמצאים בתפקוד גבוה יותר על הספקטרום האוטיסטי. בין תכניות אלו ניתן למנות פרויקט לשילוב תעסוקתי בשוק העבודה, דיור נתמך, פרויקט הכנה למעבר לחיים עצמאיים כמבוגר ושירות לאומי-אזרחי ושילוב בצה"ל (בסיוע מתאים).

ראו נתונים סטטיסטיים על שירותים חוץ-ביתיים בנספח א' ופסיקה רלוונטית בחלק 1 של נספח ב'.

חיים בקהילה לנכי צה"ל

192. **חוק הנכים (תגמולים ושיקום)**, תשי"ט-1959 חל על חיילי צה"ל בשירות חובה, אנשי מילואים ואנשי צבא קבע שנפצעו או חלו במהלך ו/או כתוצאה מהשירות. החוק חל גם על המשרתים במשטרת ישראל, השב"ס, השב"כ, המוסד ומשמר הכנסת.

193. על מנת לאפשר לנכי צה"ל להשתלב מחדש בחברה, **חוק הנכים (תגמולים ושיקום)** מאפשר לנכי צה"ל זכאים לקבל תמיכה אישית, סיעוד ואימון, בנוסף לצידוד הרפואי הדרוש וסיוע בהתאמת ביתם למוגבלות שלהם.

194. כמו כן, ישנם פרויקטים בהם נכי צה"ל מושמים בדיור מוגן ומוסדות טיפוליים. נכי צה"ל יקבלו סיוע כזה אם אינם זקוקים לאשפוז ובכל זאת לא מסוגלים לחיות עם משפחותיהם או עצמאית בקהילה, וזקוקים לתמיכה וסיוע בחיי היום-יום. ישנן מספר אפשרויות לנכי צה"ל שרוצים לחיות בקהילה, כמו מוסדות מגורים, מגורים נתמכים, בתים לקבוצות קטנות ודירות.

195. מטרת תהליך השיקום היא לעבוד עם נכי צה"ל לקראת שילובם בחזרה בקהילה, בהתאם ליכולת של כל אחד מהם. אלו שמחליטים לחיות עם משפחתם זכאים לשירות מומחים לתמיכה וסיוע בחיי היום-יום.

סעיף 20 – ניידות אישית

עזרים וציוד המסופקים לציבור

196. משרד הבריאות מספק לאנשים עם מוגבלויות עזרי ניידות אישיים מסוגים שונים, לאחר שבחן בתשומת לב את איכותם לפי תקנים בינלאומיים, לרבות ציוד כמו כסאות גלגלים, כסאות גלגלים ממונעים, וכן עזרים כמו מקלות הליכה, גפיים תותבות, נעליים מיוחדות וכדומה. בין השנים 2015-2016 חלה עלייה של 20% במספר הבקשות לסיוע וציוד כזה, וכיום ישנן 40,000 בקשות. יתרה מזאת, המשרד הפחית את הסכום בר הניכוי לעזרים וציוד שונים. התקציב השנתי של משרד הבריאות לעזרים וציוד כאמור בשנת 2017 עלה על 180,000,000 ש"ח (\$4,945,054). הסכום כולל טכנולוגיות חדשות שמאושרות בכל שנה, לרווחת אנשים עם מוגבלויות.

197. ניתן סיוע ברכישת רכב אישי וסיוע בהתאמות אישיות ועזרים לרכב. קצבה מיוחדת מספקת את הכסף הדרוש לתפעול הרכב ולניידות. הכספים האלה ניתנים למבוגרים עם מוגבלויות ולמשפחות ילדים עם מוגבלויות גופניות בגפיים התחתונות, לפי קריטריונים קבועים. למידע נוסף ראו סעיף 28. למידע נוסף על מתן שירותים לאנשים עם עיוורון וליקויי ראייה ראו חלק 2 של נספח ב'.

תחבורה ציבורית עבור אנשים עם מוגבלויות

תחבורה ציבורית מסובסדת

198. מי שזכאי להטבות בשל מוגבלות³ מקבל הנחה של 33% בתחבורה ציבורית. אנשים עם לקות ראייה, המתניידים עם כלבי נחייה וכלבי נחייה בהכשרה מקבלים הנחה מלאה באוטובוסים ורכבות, והמלווה שלהם מקבל הנחה.

תחבורה לשירותי המדינה

199. המדינה מספקת הסעות לילדים ואנשים עם מוגבלויות הלומדים בשירותי חינוך מיוחד ולחלק משירותי היום ומתקני תעסוקה מוגנת.

³ בעלי תעודת נכה או אנשים המוכרים לביטוח הלאומי.

מוניות נגישות

200. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (הנחה מאגרת רישיון להפעלת מונית נגישה), תשע"ד-2014 קובעות כי משרד התחבורה והבטיחות בדרכים ייתן הנחה באגרה לעד 1,000 מפעילים של מוניות נגישות. מטרת התקנות לעודד הפעלת מוניות נגישות. נכון לנובמבר 2015 כבר פעלו מאות מוניות נגישות בכל רחבי ישראל.

חניה לנכים

201. חוק חניה לנכים, תשנ"ד-1993 קובע קריטריונים לזכאות לתו חניה לנכה ולהקצאת מקומות חניה. לפי החוק, אנשים עם מוגבלויות גופניות או מוגבלויות ראייה וכן הורים לילד עם מוגבלויות, בהתאם לקריטריונים מסוימים, זכאים לקבל תו חניה לנכה. מי שזכאי לתו חניה כזה יכול לקבל אותו לשני כלי רכב, בלבד שהוא משתמש בשניהם. אחד מכלי הרכב האלה יקבל פטור מאגרת רישוי.

202. מחזיקי תו חניה לרכב נכה זכאים לחנות חינם במגרשי חניה ציבוריים באזורים המיועדים לחניית נכים, בלבד שהאדם עם המוגבלות נמצא ברכב כנהג או כנוסע. יתרה מזאת, אדם עם מוגבלויות רשאי לבקש מקום חניה ייעודי באזור המגורים שלה/שלו שיסומן לשימוש אישי.

203. מקומות ציבוריים נדרשים להקדיש אחוז מסוים ממקומות החניה שלהם לחניית נכים, כמפורט בתקנות הנגישות.

נגישות תחבורה ציבורית

204. לפי פרק ה' של חוק שוויון זכויות אדם עם מוגבלויות זכאי לשירותי תחבורה ציבורית נגישים ומותאמים לשימושה/ו, בתדירות סבירה, לרבות אפשרות גישה לתחנות ורציפים בהם פועלים שירותי התחבורה הציבורית האלו. לצורך יישום פרק ה' לחוק, שר התחבורה והבטיחות בדרכים פרסם את תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (הסדרת נגישות לשירותי תחבורה ציבורית), תשס"ג-2003 המגדירות דרישות לגבי נגישות אוטובוסים של תחבורה ציבורית, תחנות אוטובוס, תחנות מרכזיות, רכבות, כלי טיס, כלי שיט, שדות תעופה ונמלים כך שיכללו תחנות אוטובוס נגישות, שילוט נגיש בתחנות ובאוטובוסים, מערכת כריזה וכדומה. לפי תקנות אלה, רק אוטובוסים עירוניים ורכבות צריכים להיות נגישים לכל האנשים עם מוגבלויות.

205. תהליך הנגישות לפי תקנות אלה הושלם באופן רשמי בשנת 2014, כך שאוטובוסים עירוניים ורוב תחנות האוטובוס המרכזיות נגישים, וכן 90% מתחנות האוטובוס העירוניות. גם הרכבת הקלה נגישה. בשנת 2017, משרד התחבורה ובטיחות בדרכים הוסיף 23,000,000 ש"ח (\$6,284,153) ל-75,000,000 ש"ח (\$20,491,803) שכבר תוקצבו על מנת להפוך את תחנות האוטובוס העירוניות לנגישות לחלוטין.

206. על פי נתונים מרכבת ישראל, חלה עלייה משמעותית במספר אנשים עם מוגבלויות המשתמשים בתחבורה ציבורית מאז שיושמו הוראות הנגישות הללו. אנשים עם מוגבלויות המעוניינים לנסוע ברכבת מתבקשים להודיע על הגעתם שש (6) שעות מראש.

סעיף 21 – חופש הביטוי והדעה וגישה למידע

207. לכל אדם בישראל יש חופש ביטוי המוגן על ידי בתי המשפט. זכות בסיסית זו ניתנת להגבלה במקרה של סיכון "קרוב לוודאי" לסדר הציבורי, וכאשר אין אף אמצעי אחר שיכול להפחית את החומרה של הפרת הסדר הציבורי.

נגישות שידורי טלוויזיה

208. נגישות שידורי טלוויזיה מוסדרת בחוק שידורי טלוויזיה (כתוביות ושפת סימנים), תשס"ה-2005 החל על כל גופי השידור בישראל. לפי החוק, מאז שנת 2015, 100% מהתכניות בעברית ובערבית חייבות לכלול כתוביות או תרגום לשפת הסימנים בזמן אמת, כאשר עד 5% יכולות לכלול תרגום לשפת הסימנים ללא כתוביות. בנוסף, לפחות 5% מהתכניות בשעת השיא, לפחות שידור חדשות יומי אחד בערב, לפחות תכנית ילדים יומית אחת וכל הודעות החירום יכללו תרגום לשפת הסימנים. זכייני טלוויזיה נדרשים לפרסם את השעות והמועדים של השידורים המלווים בתרגום לשפת הסימנים וכתוביות.

209. הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו מפקחת על מילוי הוראות אלו על ידי זכייני הטלוויזיה; פרטים מתפרסמים בדוחות השנתיים של הרשות באינטרנט. הנציבות מבצעת בדיקה שנתית של הדוחות של הרשות השנייה וכן בדיקה מדגמית של שידורי טלוויזיה ויש לה סמכויות אכיפה במקרה של הפרה.

מידע נגיש

210. לפי חוק שוויון זכויות, שירות ציבורי הוא שירות שניתן לציבור או לחלק בלתי מסוים ממנו על ידי גוף ציבורי או במקום ציבורי, בין היתר: שירותים מסחריים, שירותי רווחה, בריאות, חינוך, פנאי, ספורט, תיירות, לינה, תרבות, בידור, דת, אנרגיה, תקשורת (טלקומוניקציה), בנקים, אשראי, ביטוח, קצבאות, פיננסים והשכרת רכב. לפי החוק, גופים פרטיים, רשויות ציבוריות ועמותות המספקות שירותים ציבוריים נדרשים להיות נגישים. דרישה זו חלה גם על ערכאות שיפוטיות ומעין שיפוטיות.

211. לפי תקנות נגישות לשירות, כל ספקי השירות צריכים לספק מידע נגיש כדלקמן:

א. התאמת המידע שניתן כחלק מהשירות – הפקת חלופות למידע מודפס כמו טפסים, תדפיסי מידע אישי (כמו: דוחות בנק וכדומה), עלונים, יסופקו עם כיתוב מוגדל, בכתב ברייל או בעל פה בתיאום עם מקבל השירות.

ב. בעניינים מורכבים וממושכים שחשיבותם גבוהה כמו שירותים משפטיים או כלכליים, יש לספק מידע בשפת הסימנים לבקשת אדם עם מוגבלויות, שתוצג זמן סביר מראש.

ג. התאמה של אמצעים טכנולוגיים לשימוש אנשים עם מוגבלויות - עמדות מידע ממוחשבות, מערכות אינטראקטיביות מגיבות לקול, מכשירים ואמצעים לניהול תור ונגישות אתרי אינטרנט.

ד. מתן שירות באמצעים טכנולוגיים חלופיים כמו טלפון, פקסימיליה, דואר אלקטרוני והודעות טקסט. יש להנגיש מידע שבעל פה באמצעים חלופיים כמו הקלטה, כתב או שפה פשוטה.

נגישות אתרי אינטרנט

212. תקנות נגישות לשירות מציבות דרישות נגישות למידע, לרבות גישה לשירותים ומידע לגבי שירותים באתרי אינטרנט. התקן הישראלי ת"י 5568 מאמץ את הקווים המנחים

הבינלאומיים לנגישות תוכן של ארגון W3C. התאמות נגישות מאפשרות לאנשים עם מוגבלויות שונות כמו ליקויי ראייה, מוגבלות גופנית של הידיים, ליקויי שמיעה, מוגבלויות קוגניטיביות וליקויי למידה להשתמש בשירותים ובמידע שבאתרים באופן יעיל. התקנות האלו מחייבות הנגשה הדרגתית של אתרי אינטרנט.

213. הבעלים של השירות או ספק השירות נדרש לספק נגישות לשירותים מקוונים. כאשר שירות ניתן על גבי פלטפורמה של צד שלישי, ספק השירות יבצע את התאמות הנגישות הנדרשות שיוטמעו בפלטפורמה.

214. חובת ההנגשה חלה על מסמכים, דפים, יישומים וכל שירות או מידע לגבי שירות מקוון. ניתן לבקש פטור מהנגשה עקב נטל כלכלי או אי-ישימות טכנולוגית.

215. למידע נוסף ראו סעיף 9.

סעיף 22 – כבוד לפרטיות

216. *חוק הגנת הפרטיות*, תשמ"א-1981 כולל הוראות לגבי הגנה על הזכות לפרטיות ומידע אישי של כל אדם, לרבות אנשים עם מוגבלויות. החוק לא מתייחס לאנשים עם מוגבלויות באופן מיוחד, אבל מידע אישי המוגן לפי חוק זה כולל נתונים לגבי מצבו הבריאותי של אדם. החוק כולל חובה כללית לא להפר פרטיות של אדם ללא הסכמה (גם בלי קשר למאגרי נתונים), כולל איסור על הפרת חובת הסודיות לפי חוק לגבי עניין אישי של אדם, איסור שימוש במידע על ענייניו הפרטיים של אדם או העברתו לאחר מכל סיבה למעט הסיבה לשמה ניתן המידע, ואיסור פרסום עניינים לגבי החיים הפרטיים של אדם, לרבות מצב בריאותי.

217. כמו כן, סעיף 19 *לחוק זכויות החולה*, תשנ"ו-1996 קובע חובת סודיות רפואית עבור מטופלים. לפי סעיף זה, מטפל או מוסד רפואי ישמרו בחשאיות את כל המידע לגבי מטופל/ת שטיפלו בו בעת ביצוע חובתם או עבודתם.

218. לחוקים נוספים בנושא, ראו חלק 2 של נספח ב'.

219. למרות שניתן כבוד ראוי לזכויות לפרטיות של אנשים עם מוגבלויות, שירותים לאנשים עם מוגבלויות לא נוקטים במדיניות של הסתרה. למשל, רוב השירותים החוץ-ביתיים של אנשים עם מוגבלויות פתוחים לביקורי משפחות ברוב שעות היום, וכן לביקורים של פקחים ומתנדבים. יתרה מזאת, פעילויות שונות מתקיימות בקהילה כחלק מהמטרה הכללית לשלב אנשים עם מוגבלויות.

סעיף 23 – כבוד לבית ולמשפחה

נישואין בישראל

220. נישואין וגירושין בישראל מוסדרים לפי חוקי הדת של כל קהילה דתית: יהודים, מוסלמים, נוצרים ודרוזים.

221. מדינת ישראל הביעה הסתייגות מסעיף 23(א), כמצוין בהקדמה לעיל. עם זאת, אין בישראל חקיקה המונעת מאנשים עם מוגבלויות נישואין, הקמת משפחה, הורות ומערכות יחסים.

נישואין, זוגיות והורות

222. על מנת לקדם את הזכות של אנשים עם מוגבלויות להקים משפחה וליהנות מחיי משפחה, חלק מתכניות התמיכה בתחום נישואין וזוגיות, הורות עם מוגבלויות, "משפחות מיוחדות"

– תומכות במשפחות עם ילדים עם מוגבלויות וישנם פרויקטים אחרים הכוללים העצמה הורית. למידע נוסף ראו חלק 2 של נספח ב'.

מתן טיפול חלופי לילדים או הורים עם מוגבלויות במקרים מסוימים

223. בהתאם לאמנת זכויות הילד, החוק בישראל לגבי טיפול בילדים רואה בטובת הילד ורווחתו את השיקול החשוב ביותר בקביעה ותמיכה בהסדרי טיפול תומך.

224. ככלל, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים עושה כל מאמץ לאפשר להורים לגדל את ילדיהם בבית באופן הטוב ביותר האפשרי ולהימנע מהפרדת ילדים ממשפחתם. ישנן תכניות שונות במטרה למנוע נטישה או הזנחה של ילדים עם מוגבלויות על ידי הוריהם. כל התכניות והשירותים להורים ולילדים פותחו לפי חזון זה, בשיתוף פעולה והסכמה מלאים של המשפחות המעורבות.

225. מוגבלות הורים או קטינים לא מהווה סיבה להפרדה של ילדים מהוריהם. באופן כללי, הפרדה כזו תתרחש רק אם בית משפט יגדיר את הקטין כ"קטין נזקק". קביעה זו מבוססת על מסוגלות ההורים לטפל בילד/ה ולספק את צרכיה/ו. רק במקרים בהם הוכח כי אין מסוגלות הורית כאמור, אפילו לאחר סיוע של משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, בתי המשפט ישקלו הפרדה כאמור. למידע על הטבות למשפחות שנועדו לעזור לילדים לחיות עם משפחותיהם, ראו סעיף 19.

226. *חוק אומנה לילדים*, התשע"ו-2016 עבר בכנסת ב-23 לפברואר, 2016. החוק חוקק כדי להגן טוב יותר על טובתם ורווחתם של ילדי אומנה. סעיף 18 לחוק מסדיר את הזכויות של ילדים עם מוגבלויות במשפחות אומנה בהתאם לטובתם ורווחתם. סעיף זה קובע כי משפחת אומנה המטפלת בילד/ה עם מוגבלויות אחראית לספק את צרכיה/ו ולהבטיח מימוש של זכויותיה/ו, תוך לקיחה בחשבון של המוגבלות וביצוע ההתאמות הנדרשות. סעיף 36(א)(3) *לחוק אומנה לילדים* קובע כי יש להכין תכנית טיפול כללית לכל ילד שהופנה למשפחת אומנה על ידי רשות מוסמכת. תכנית הטיפול תכלול, בין היתר, את צרכי הילד/ה לחינוך מיוחד, או התאמות מיוחדות אם מדובר בילד/ה עם מוגבלויות. לפי סעיף 46(א) לחוק, משפחת אומנה תקבל תשלומים שיחושבו בהתאם לצרכי הילד, לרבות צרכיה/ו המיוחדים. סעיף 46(ז) לחוק קובע כי ילדים עם מוגבלויות שהופנו למשפחות אומנה יקבלו את אותן ההטבות שמקבלים ילדים אחרים עם מוגבלויות.

סעיף 24 – חינוך

גישה לחינוך

227. על בסיס השוויון שנקבע *בחוק שוויון זכויות*, לילדים עם מוגבלויות יש אותן זכויות כמו לילדים אחרים. העקרון המנחה במתן זכויות שוות לילדים עם מוגבלויות הוא לאפשר להם לממש את זכויותיהם במידה המרבית האפשרית בחינוך הכללי. כמו כן, ישנן הוראות בחוק המתייחסות לצרכי הנגישות הרלוונטיים של ילדים עם מוגבלויות שיאפשרו לשלב אותם בחינוך הכללי.

228. לפי *חוק חינוך מיוחד*, תשמ"ח-1988, כל אדם עם מוגבלויות בין הגילאים 3-21 זכאי לקבל שירותי חינוך מיוחד חנם. ב-24 ליולי, 2002 חוק זה תוקן והתווסף אליו פרק ד', לפיו ילדים עם מוגבלויות יכולים גם להשתלב במערכת החינוך הכללית ולקבל את אותם שירותים כמו האוכלוסייה הכללית, לפי *חוק לימוד חובה*, תש"ט-1949.

229. סעיף 2 לחוק *חינוך מיוחד* קובע כי מטרת החינוך המיוחד היא לקדם את המיומנויות והיכולות של הילד/ה ולהעניק לה/לו ידע על מנת לסייע להשתתפותה/ו בחברה ובכוח העבודה. סעיף 7(ב) לחוק *חינוך מיוחד* קובע כי העדיפות הראשונה היא שילדים עם צרכים מיוחדים יושמו במוסד חינוכי רשמי שאינו מוסד חינוך מיוחד.

230. מטרת העל היא לשלב אנשים עם מוגבלויות בחברה. במקרה של ילדים עם מוגבלויות, הדבר מתבטא בשילוב הילד/ה במוסד חינוכי כללי והתאמות שונות לפי הצרכים של כל ילד/ה. אין הבחנה בין חינוך בנות ובנים עם מוגבלויות בשלבי החינוך השונים.

231. משרד החינוך יזם פרויקט פיילוט להגברת השילוב שנקרא "פרויקט דורנר". הפרויקט מאמץ את עקרונות התקציב האישי, בחירת ההורים ותקציב לפי תפקוד ולא לפי סוג ליקוי, ומיושם ב-12 רשויות מקומיות (5%).

הוראות מיוחדות להעצמת חינוך

232. מוסדות חינוך מיוחד וחינוך כללי מחויבים להתאים עצמם לצרכים הייחודיים של כל ילדה וילד. הדבר נעשה באופנים הבאים:

א. גיבוש תכנית יחידנית – סעיף 20 לחוק *חינוך מיוחד* מטיל חובה על מוסדות חינוך ליצור תכנית חינוך אישית לכל תלמיד עם מוגבלות.

ב. שעות הוראה נוספות – סעיף 20 לחוק *חינוך מיוחד* קובע כי תלמיד הלומד במוסד חינוך כללי זכאי לתוספת שעות הוראה ולשירותים מיוחדים, לרבות הוראה מאבחת, טיפול פרא-רפואי, שירותים פסיכולוגיים ועוד.

ג. הגדלת הצוות החינוכי – משרד החינוך מקצה סיוע אישי לילדים עם צרכים מיוחדים הלומדים במוסדות חינוך מיוחד וכן במוסדות חינוך כלליים לפי *חוק חינוך מיוחד* וחוזרי מנכ"ל משרד החינוך.

ד. תחבורה – ילדים עם מוגבלויות מסוימות לפי קריטריונים מסוימים זכאים לקבל הסעה לבית הספר וממנו.

נגישות למוסדות חינוך

233. לפי *חוק שוויון זכויות והקווים המנחים של משרד החינוך*, בתי ספר יונגשו באופן פרטני לפי צורך אישי של תלמיד או הורה עם מוגבלות. ההתאמות האלה כוללות התקנת כיתה אקוסטית, רמפות או מעליות, שירותים נגישים, או כל התאמה אחרת שילד עשוי להזדקק לה.

234. כל מוסדות החינוך החדשים ייבנו עם התאמות מסוימות. לפי פרק ח' של *חוק התכנון והבניה*, בית ספר שאינו נגיש לאנשים עם מוגבלויות לא יקבל היתר בניה. הדרישות הן שלפחות קומה אחת תהיה נגישה, וכן נתיבי גישה אל כל האזורים החיצוניים ומהם, לרבות חניה נגישה. התאמות נגישות נדרשות כוללות נתיבים נגישים בתוך הבניין לאנשים עם מוגבלות בניידות, לרבות כניסות, דלתות, מחיצות ורמפות לפי הצורך. בנוסף, חדרי שירותים, ברזיות, מתגי אור ואחרים, טלפונים ציבוריים ומערכות אזעקה חייבים להיות נגישים. יתרה מזאת, מוסדות חינוך חדשים חייבים לציית לכל הדרישות החלות על בתי ספר קיימים.

235. בנוגע לבתי ספר קיימים, תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות במוסד חינוך קיים), תשע"א-2011 מחייבות הקמת פיר מעלית, מעבר נגיש בין חלקים שונים של המוסד ותא שירותים נגיש לאנשים עם מוגבלויות.

236. על מנת להבטיח שילדים יוכלו ללמוד בבית ספר נגיש הורים יורשו לרשום את ילדיהם שנה לפני התלמידים האחרים כדי לאפשר לבית הספר מספיק זמן להתקין את התאמות הנגישות הדרושות לפני הגעת הילד.

237. משרד החינוך הקצה תקציב של 470,000,000 ש"ח (\$123,036,649) (לאורך 10 שנים, 2010-2019) להתאמות נגישות פרטניות וכלליות אלו.

238. הנציבות הודיעה לכל הרשויות המקומיות על חובתן להפוך את בתי הספר לנגישים על פי התקנות, וקיבלה את תכניות הנגישות שלהן על מנת להמשיך באכיפה.

אמצעים שונקטים כדי להבטיח מתן חינוך בשפות, אופנים, אמצעי תקשורת וסביבה שמתאימים בצורה הטובה ביותר לפרט

239. למשרד החינוך יש מערכת הכשרה ותמיכה לאנשי צוות חינוכי המספקת הדרכה לצוות חינוכי העובד עם תלמידים עם מוגבלויות ועוזר להתאים את הסביבה ואת חומרי הלמידה לתלמידים האלו באופן יעיל. למידע מפורט נוסף על מערכת זו לפי סוג מוגבלות, ראו חלק 2 של נספח ב'.

הכשרה הניתנת לאנשי מקצוע במערכת החינוך

240. בישראל, הכשרת סטודנטים באוניברסיטאות או מכללות לחינוך מיוחד מתבצעת בבתי ספר לחינוך ובמוסדות אקדמיים. מסלול לימוד ייעודי לליקויי שמיעה מוצע בכמה מוסדות אקדמיים בארץ, לרבות בקרב האוכלוסייה הערבית. בדומה, ישנו קורס חובה תלת-שנתי שנועד להרחיב את היכולת ולתת הסמכה למורים העובדים עם תלמידים עם לקות ראייה. קיימת גם מערכת השתלמויות לפיתוח מקצועי מתקדם.

241. אנשים עם מוגבלויות משולבים בצוות החינוכי במערכת החינוך המיוחד בישראל. בשנת 2015, משרד החינוך הקצה 200 שעות שבועיות שהוקדשו לקליטת עובדי הוראה עם מוגבלויות. בשנת 2016, משרד החינוך קלט 20 עובדי הוראה עם מוגבלויות שונות במספר בתי ספר ברחבי המדינה, במגזר היהודי והערבי.

242. ראו נתונים סטטיסטיים על ילדים עם מוגבלויות במערכת החינוך של ישראל בנספח א'.

סטודנטים עם מוגבלויות בהשכלה הגבוהה

243. מוסדות ההשכלה הגבוהה בארץ פתוחים לכולם, ואסורה אפליה על רקע מוגבלות. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות למקומות ציבוריים קיימים שהם מוסדות להשכלה גבוהה ולשירותי השכלה גבוהה שהם נותנים), תשע"ז-2016 כוללות הוראות לגבי התאמות נגישות גופניות ושל שירותים הנדרשים במוסדות השכלה גבוהה. תקנות אלה גם מקדמות נגישות ושוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות בתהליך הקבלה למוסדות. תקנות אלה מיושמות בהדרגה.

244. שירות השיקום של המוסד לביטוח לאומי (בט"ל) ומשרד הביטחון מממנים את שכר הלימוד להכשרה מקצועית והשכלה גבוהה של זכאים וכן מספקים סיוע והתאמות נדרשות במהלך הלימודים. למידע נוסף ראו סעיף 26. בכל שנה, משרד הבריאות תומך ב-140 סטודנטים עם מוגבלויות נפשיות הלומדים באוניברסיטאות ובעוד 100 סטודנטים בהכשרה מקצועית.

סעיף 25 – בריאות

איסור על אפליה בטיפול רפואי

245. לפי חוק ביטוח בריאות ממלכתי, תשנ"ד-1994, כל תושב ישראלי נהנה מכיסוי ביטוח בריאות מקיף המספק טיפול רפואי איכותי בהתאם לסטנדרטים בינלאומיים. מס הבריאות המממן את ביטוח הבריאות הממלכתי הוא מס פרוגרסיבי הקשור לרמת ההכנסה ולא למגוון שירותי הרפואה הנדרשים. השימוש בשירותי הרפואה אינו מותנה בתשלום מס בריאות. קיימת חובת תשלום משותף מינימלי עבור שירותים מסוימים, אבל כדי לא לפגוע בקבוצות החלשות יותר מבחינה חברתית-כלכלית, קיים פטור מתשלום מדרישת התשלום המשותף לתושבים המקבלים השלמת הכנסה לפי חוק הביטוח הלאומי, תושבים המקבלים תשלומי תמיכה לפי חוק המזונות (הבטחת תשלום), תשל"ג-1972, תושבים המקבלים קצבת אובדן כושר עבודה או נכות לפי חוק הביטוח הלאומי, ותושבים שיש להם HIV/איידיס, סרטן, דיאליזה או מחלות מסוימות אחרות (פטור חלקי).

246. סעיף 21(א) לחוק ביטוח בריאות ממלכתי מציין כי קופות החולים יספקו לחבריהן את כל שירותי הבריאות הקבועים בחוק, בעצמן או דרך ספקי שירות אחרים, ללא אפליה, ולא יתנו אספקת כל שירות הכלול בסל הבריאות בהצטרפות או חברות בכל תכנית לקבלת שירותים נוספים.

247. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לשירותי בריאות ולמקומות נתינתם), תשע"ו-2016 קובעות כי שירותי רפואה, כחלק בלתי נפרד של שירותים הניתנים לציבור הכללי, יסופקו לאדם עם מוגבלויות באופן שוויוני, מכבד ובריאותי, תוך שמירה על הרמת והאיכות הזהות לזו של השירותים הניתנים לציבור הכללי. תקנות אלה מתייחסות לדרישות לגבי נגישות פיזית שצריכות להתקיים במוסדות רפואיים.

248. יתרה מזאת, לפי חוק זכויות החולה, מערכת הבריאות מחויבת להימנע מכל צורה של אפליה ולשמור על פרטיות המטופל/ת, ברוח החוק. סעיף 4 לחוק אוסר על כל אדם המספק שירותי רפואה להפלות על רקע דת, גזע, מגדר, לאום, מוצא, נטייה מינית, גיל, או מכל סיבה אחרת.

איסור על אפליה בביטוח רפואי

249. סעיף 10 לחוק ביטוח בריאות ממלכתי הנוגע ל"שירותי בריאות נוספים" מאפשר לקופות חולים להציע לחבריהן שירותי בריאות נוספים, בתנאים מסוימים. סעיף 10(ג) לחוק קובע במפורש שקופות חולים יאפשרו לכל חבר להצטרף לתכנית, ללא קשר למצב רפואי או כלכלי, ולא יגבילו את היכולת של חברים להצטרף או את זכויותיהם בעת ההצטרפות בכל תנאי, למעט תקופות אכשרה סבירות שייקבעו לכל החברים בתכנית עבור השירותים השונים שמוצעים לפי אותה תכנית, ובלבד שתקופת האכשרה אינה נדרשת לשירותים הכלולים בסל השירותים והתשלומים של הקופה למי שהיו חברים והצטרפו לתכנית לא יאוחר משנה אחת לאחר כל שינוי בסל השירותים והתשלומים של הקופה. משרד הבריאות אינו מודע לכל מקרה בו קופת חולים הפרה את הוראות הסעיף בקשר למוגבלות של אדם.

250. יתרה מזאת, פרק ה'1, סימן ח' לחוק שוויון זכויות נועד להבטיח העדר אפליה של אנשים עם מוגבלויות בהתקשרות בחוזי ביטוח. ראו פירוט נוסף בעניין זה בסעיף 5.

גילוי מוקדם של ליקויים ומחלות והעלאת מודעות

251. למשרד הבריאות יש הליכים לגילוי מוקדם והתערבות במוגבלויות משניות, למשל: הנחיות לבדיקות שנתיות מקיפות, בדיקות סקר לפי הקווים המנחים של משרד הבריאות, בדיקות המשך ספציפיות לפי הוראות מומחה (רמות תרופה בדם, אק"ג), זיהוי אוכלוסיות הנוטלות מספר רב של תרופות בו-זמנית, והפניית האוכלוסייה לייעוץ מומחים ברמה הארצית.

252. בדיקות סקר מתבצעות בבתי חולים, תחנות טיפת חלב ומוסדות התפתחות הילד, והן כוללות בדיקה גנטית בלידה, בדיקות שמיעה, בדיקת תקשורת, מיומנויות מוטוריות ושפה בטיפת חלב. הבדיקות האלה מאפשרות הפנייה לטיפול בשלב מוקדם. תצפיות התפתחותיות נוספות מתקיימות במרכזים להתפתחות הילד ובבתי ספר.

253. משרד הבריאות פועל להגביר מודעות אצל אנשי המקצוע השונים (טיפות חלב, מרכזי התפתחות הילד) לצורך גילוי מוקדם של ליקויים בקרב פעוטות.

הכשרת אנשי צוות רפואי ואתר האינטרנט של המשרד

254. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ומשרד הבריאות עובדים יחד לפתח תכניות הכשרה והעשרה לגבי זכויות אנשים עם מוגבלויות, בשיתוף מומחים רלוונטיים, על מנת לפתח את הידע והמיומנויות המקצועיות של הצוותים הרפואיים בתחום זה. הכשרות אלה מתבצעות בתוך מערכת הבריאות, באקדמיה, בקורסים שונים לגבי בריאות ובהשתלמויות מעשיות ותיאורטיות לאחיות, בקורסים בבתי ספר לסיעוד, בהכשרת סטודנטים לרפואה ועוד.

255. משרד הבריאות פועל להנגיש את השירותים שהוא מציע; כמו כן, משרד הבריאות וידא שאתר האינטרנט שלו והאתר "כל הבריאות" המספקים מידע על כל השירותים להם זכאים מבוטחים הם נגישים וידידותיים למשתמש.

העלאת מודעות ל-HIV/אייДС

256. למשרד הבריאות יש קווים מנחים האוסרים במפורש על כל סוג של אפליה כנגד מטופלים עם HIV/אייДС בכל מתקני הרפואה. כל המקרים שהמשרד מודע להם נענים ומטופלים באופן פעיל.

257. כמו כן, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים פיתח תכנית ארוכת-טווח למניעה וטיפול בזיהומים הכוללת הכשרת צוותים, פיתוח לומדה, פיתוח מודולים לקורסים להכשרת מטופלים, וקווים מנחים לכל אנשי הצוות במתקני הרפואה.

258. נושא HIV/אייДС מטופל גם בסדנאות חינוך מיני-חברתי המתקיימות במתקנים שונים עבור אנשים עם מוגבלויות.

מתקני תברואה

259. פרקים ח' ו-ח1 לחוק התכנון והבנייה, תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לאתר), תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות למקום ציבורי שהוא בניין קיים), ת"י 1918 של מכון התקנים (שהוזכר בסעיף 9 לעיל), כולם מתייחסים לנושא מתקני סניטציה (שירותים ציבוריים) ונגישותם. בעקרון, כל מקום ציבורי מחויב להתקין שירותים נגישים במרחק סביר, למעט מקומות פטורים (כמו מסעדות קטנות). הנציבות אוכפת את יישום דרישה זו ומספקת מידע ונתונים טכניים.

פירוט שירותים הניתנים לזקנים

260. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים מספק שירותים לזקנים אשר דרושה להם עזרה בתפקוד היום-יומי. למידע נוסף ראו חלק 2 של נספח ב'.

סעיף 26 – הכשרה ושיקום

שירותי שיקום

261. הממשלה מממנת מגוון רחב של שירותים התורמים להכשרה ושיקום, אשר בתורם תומכים בעצמאות האדם. שירותים אלו ניתנים על ידי משרד הבריאות, משרד הביטחון והמוסד לביטוח לאומי. השתתפות בתכניות האלה נעשית מבחירה והתכניות לוקחות בחשבון את בקשות המשתתפים. לרוב, ניתנים שירותי הכשרה ושיקום בקהילה.

262. מחלקת השיקום של המוסד לביטוח לאומי מודיעה למי שיתכן וזכאי לשירותים האלה בכתב על האפשרות להגיש בקשות לשירותים. יתרה מזאת, מחלקת השיקום של המוסד לביטוח לאומי מקדמת מודעות באמצעות קיום שולחנות עגולים, סמינרים וכדומה.

263. ספקי השירות עוברים הכשרות באופן קבוע. מחלקת השיקום של המוסד לביטוח לאומי, למשל, מספקת באופן קבוע העשרה מקצועית לעובדים לפחות אחת לשנה, בסמינרים, כנסים, ביקורים במקומות עבודה, היכרות עם תכניות קהילתיות שונות, וכן הדרכה ומשוב שוטפים ממדריכי שיקום בכירים. כמו כן, שירותי טיפול באנשים עם אוטיזם מנהלים הכשרות מקצועיות לאנשי צוות במגוון מקצועות.

נגישות הכשרה מקצועית

264. לפי תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לשירותי הכשרה מקצועית), תשע"ה-2014 לאנשים עם מוגבלויות יש גישה לשירותי הכשרה מקצועית המוצעים לציבור הכללי בפקוח משרד הכלכלה והתעשייה, ובלבד שהם עומדים בתנאי הקבלה. לפי התקנות, ספק הכשרה כאמור יבצע את כל ההתאמות הנדרשות עבור אנשים עם מוגבלויות ללא תשלום נוסף ובאופן מכבד. התקנות חלות גם על בחינות בעל פה, עיוניות או מעשיות, המתבצעות לפי תכנית הלימודים.

שירותי הכשרה ותכניות קיימות

265. שירותים ותכניות לשיקום ניתנים לאנשים עם מוגבלויות על ידי מגוון גופים הנוגעים בדבר, לרבות מחלקת השיקום של משרד הביטחון, מחלקת השיקום של משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ואחרים. למידע נוסף ראו חלק 2 של נספח ב'.

266. לגבי שיקום קטינים, ראו סעיף 7.

זמינות עזרי שיקום וטכנולוגיות עזר

267. מכשירי עזר ניתנים ישירות לאנשים עם מוגבלויות על ידי ספקי שירות שונים, ובעקיפין באמצעות הדרישות לגבי נגישות בתקנות נגישות לשירותים. משרד הבריאות מספק מכשירים לשיקום וניידות לפי התוספת השלישית לחוק ביטוח בריאות ממלכתי. ציוד כזה כולל כסאות גלגלים מסוגים שונים, הליכונים, כריות מיוחדות לכיסאות גלגלים, מערכות הושבה בכיסאות גלגלים, מיטות, מזרונים, מעליות ביתיות, עזרי הליכה, מעלונים למדרגות, עזרי עמידה לילדים ונוער ועזרי שמיעה לילדים ולזקנים. משרד הבריאות מפעיל גם מספר מרכזי שיקום.

268. מחלקת השיקום של משרד הביטחון מספקת טכנולוגיות עזר במקרים רלוונטיים, כמו למשל טכנולוגיה לקריאה לאנשים עם ליקויי ראייה ועיוורים, ציוד מחשב מותאם ועוד.

שירותי מחלקת השיקום של משרד הביטחון כוללים שיקום רפואי, כלי רכב מותאמים, עזרי שיקום הדרושים לניידות, חיות שירות, טכנולוגיות ועזרים. מחלקת השיקום של משרד הביטחון בוחנת ללא הרף הוספה של טכנולוגיות חדשות לסל השירותים הניתנים לאנשים עם מוגבלויות ומספקת לנכי צה"ל טכנולוגיות איכותיות ללא תשלום. למידע נוסף בנושא זה, ראו חלק 2 של נספח ב'.

שיתוף פעולה בינלאומי בתחום טכנולוגיות עזר

269. ישראל באמצעות מש"ב – הסוכנות הישראלית לסיוע ושיתוף פעולה בינלאומי במשרד החוץ – מיישמת מספר תכניות בתחום השיקום, בישראל ובעולם. למידע נוסף ראו חלק 2 של נספח ב'.

סעיף 27 – עבודה ותעסוקה

איסור אפליה והתאמות נדרשות

270. *חוק שוויון זכויות קובע כי אפליה בתעסוקה על רקע מוגבלות מנוגדת לחוק.*

271. סעיף 8(א) *לחוק שוויון זכויות* אוסר על אפליה בהעסקת אדם עם מוגבלויות בשל מוגבלותה/ו. האפליה אסורה בקבלה לעבודה, תנאי העסקה (לרבות תשלום), קידום בעבודה, קביעת תנאים לא רלוונטיים ופיטורין. האיסור על אפליה בהעסקה חל כאשר אדם עם מוגבלות מתאים לעבודה או לתפקיד הרלוונטיים; ולפי סעיף 8(ג) *לחוק שוויון זכויות*, כל פעולה או הימנעות מפעולה המתחייבות מהדרישות המהותיות למשרה או לתפקיד, לא תיחשב אפליה.

272. סעיף 8(ד) *לחוק שוויון זכויות* אוסר על אפליה כנגד בני משפחה של אנשים עם מוגבלויות (למשל בת/בן זוג, הורים או ילדים) עקב המוגבלות הזו, וכן נגד אדם שנחשב שיש לו מוגבלות למרות שאין לו, או כנגד אדם שהיו לו מוגבלויות בעבר.

273. לפי סעיף 12 *לחוק שוויון זכויות*, אדם שסבל מאפליה בהעסקה זכאי להגנת החוק ורשאי לפנות לבית הדין לעבודה בעצמו או להיות מיוצג על ידי ארגון עובדים יציג במקום העבודה, הנציבות או ארגון הפועל לקידום זכויות אנשים עם מוגבלויות, בתנאי שנתן/ה לכך את הסכמתה/ו. הנציבות מספקת סיוע משפטי לאנשים שחוו אפליה, מסייעת בהליכי גישור עובד-מעביד ובהגשת עתירות לבתי הדין המתאימים. הנציבות מקבלת 500 תלונות בכל שנה, פועלת משפטית ולעתים מגישה תיקים בנושא אפליה במקום העבודה לבתי הדין.

274. מתוך הכרה בצורך העצום להתאמות במקומות העבודה על מנת למקסם את השילוב של אנשים עם מוגבלויות במקומות העבודה, סעיף 8(ה) מגדיר אפליה כך שהמושג כולל אי ביצוע התאמות נדרשות בשל הצרכים המיוחדים של אדם עם מוגבלות על מנת לאפשר את העסקתו. חשוב להדגיש שמעסיק אינו מחויב להתאים את מקום העבודה אם ההתאמות משפיעות על מהות העבודה או המשרה או אם הן מהוות "נטל כבד מדי" לאור מספר גורמים, לרבות עלות וטיב ההתאמות, גודל ומבנה העסק, היקף הפעילות, מספר העובדים, הרכב הצוות וקיום משאבים חיצוניים של המדינה למימון ההתאמות.

275. ישנם סוגים שונים של אמצעי התאמה במקום העבודה. כך למשל, ההתאמות יכולות להיות פיזיות, כמו התקנת מעלית או שירותים או רמפה, או התאמת תחנת העבודה של אדם, כולל התאמת ציוד או מתן כלים ועזרים; והן יכולות להיות התאמות לא פיזיות כמו שינוי בנהלי העבודה, התאמת דרישות התפקיד, איפשור עבודה בשעות גמישות, התאמות של ההנחיות וההכשרה, וכדומה.

אפליה מתקנת בתעסוקה

אפליה מתקנת מצד מעסיקים גדולים במגזר הפרטי והציבורי

276. סעיף 9 לחוק שוויון זכויות קובע כי אם מעסיק של יותר מ-25 עובדים מוצא כי אין ייצוג הולם של אנשים עם מוגבלויות בין העובדים, המעסיק יפעל לקדם ייצוג הולם, לרבות ביצוע התאמות במקום העבודה.

277. לפי הנתונים העדכניים, רק 34% מהמעסיקים הגדולים (הציבוריים והפרטיים) מעסיקים יותר מ-3% אנשים עם מוגבלויות. ננקטו מספר צעדים על מנת לתת תוקף לחובה הבסיסית לפי סעיף 9 לחוק שוויון זכויות:

א. **יישום סעיף 9 במגזר הפרטי:** ב-6 ביולי, 2014, שר הכלכלה⁴ חתם על "צו ההרחבה לעידוד ולהגברת התעסוקה של אנשים עם מוגבלות" אשר נכנס לתוקף ב-5 באוקטובר, 2014. צו זה חל על כל כוח העבודה בישראל ומרחיב את ההסכם שנחתם בין מעסיקים וההסתדרות – ארגון העובדים הגדול ביותר. הצו מגדיר את המונח "ייצוג הולם" בסעיף 9 לגבי מעסיקים שיש להם מעל 100 עובדים כ-3% אנשים עם מוגבלויות בכוח העבודה. בהתאם לצו, מעסיקים ימנו עובד שיהיה אחראי לפיקוח על יישום סעיף 9. מטרת הצו היא להגדיל את מספר העובדים עם מוגבלויות בשוק העבודה במדינה, באמצעות חובה על המעסיק לוודא כי הארגון/עסק מעסיק אנשים עם מוגבלויות בהיקף שנקבע בהסכם ו/או נוקט צעדים לקדם ולשלב עובדים נוספים עם מוגבלויות במקום העבודה.

ב. **הרחבה של סעיף 9 ביחס למעסיקים גדולים במגזר הציבורי:** ב-16 באוגוסט, 2016, פורסם ברשומות תיקון מס' 15 לחוק שוויון זכויות הנוגע לייצוג הולם של אנשים עם מוגבלויות במגזר הציבורי. התיקון נכנס לתוקף בינואר 2017. לפי התיקון, מעסיקים במגזר הציבורי (בעיקר: רשויות מקומיות ותאגידים על פי חוק) שיש בהם מעל 100 עובדים ושאינם מעסיקים לפחות 5% אנשים עם מוגבלויות משמעותיות מחויבים להכין ולפרסם באתר האינטרנט שלהם תכנית עבודה שנתית לקידום העסקה של אנשים עם מוגבלויות משמעותיות בכוח העבודה, לרבות אפליה מתקנת ופנייה לקהילה כמפורט בתיקון. הנציבות מוסמכת להוציא צווי אפליה מתקנת למעסיקים מהמגזר הציבורי שהתיקון מכסה אשר לא עומדים בחובתם להכין ולפרסם תכנית שנתית באתר האינטרנט, או שלא מיישמים את התכנית. כמו כן, כל מעסיק במגזר הציבורי שיש לו 25 עובדים או יותר מחויב למנות רכז שוויון שיהיה אחראי לקידום העסקת אנשים עם מוגבלויות על ידי אותו מעסיק.

ג. ב-22 בדצמבר, 2016, נכנס לתוקף תיקון 34 לחוק החברות הממשלתיות, תשל"ה-1975. תיקון זה קובע חובה על חברות ממשלתיות שיהיה בהן ייצוג הולם של מספר קבוצות אוכלוסייה בדירקטוריון, לרבות אנשים עם מוגבלויות. רשות החברות הממשלתיות הכריזה על שאיפתה להגיע ליעד של 3% ייצוג לאנשים עם מוגבלויות בקרב דירקטורים של החברות האלו.

אפליה מתקנת בשירות הציבורי

⁴ ביולי 2016, התפקיד והסמכויות של שר הכלכלה בהקשר לתעסוקה הועברו למשרד הרווחה והשירותים החברתיים שהפך למשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים.

278. *חוק שירות המדינה (מינויים)*, תשי"ט-1959 קובע חובה לייצוג הולם של אנשים עם מוגבלויות בכוח העבודה בשירות המדינה, ולשם כך מורה לשירות המדינה לנקוט צעדים שסביר שיקדמו העסקה של אנשים עם מוגבלויות. החוק מאפשר שני מסלולי קידום עיקריים לאנשים עם מוגבלויות בשירות המדינה:

א. עדיפות בקבלה לעבודה וקידום לאנשים עם מוגבלויות, או לאנשים עם סוגים מסוימים של מוגבלויות, על פני מועמדים אחרים, ובלבד שיש להם כישורים דומים לאלו של המועמדים האחרים;

ב. ייעוד משרות מסוימות להעסקה של אנשים עם מוגבלויות, או של אנשים עם סוגים מסוימים של מוגבלויות, בלבד שיש להם את הכישורים לתפקיד.

279. מאז עיגון הוראות אלו *בחוק השירות הציבורי (מינויים)*, ננקטו מספר אמצעים שמטרתם ליישם אותן בפועל:

א. התקשי"ר (קוד השירות הציבורי) תוקן בשנת 2003 כך שיכלול הוראות יישומיות בביצוע התאמות במקום העבודה ויישום אפליה מתקנת של אנשים עם מוגבלויות חמורות.

ב. החלטת ממשלה מס' 4193 (2012) הקצתה 45 תקנים מיוחדים בשירות המדינה לאנשים עם מוגבלויות.

ג. בעקבות החלטה מאוחרת יותר, משרדי הממשלה צריכים להקצות תקן אחד מתוך שלושה לקבוצות ייצוג הולם, לרבות אנשים עם מוגבלויות.

ד. הודות לתיקון 15 של *חוק שוויון זכויות* שהוזכר לעיל, שירות המדינה חייב להגיע למטרת ה-5% לתעסוקה. תיקון זה נותן גם סמכות לנציבות שירות המדינה לנקוט פעולות אכיפה במטרה להגיע ליעד ה-5%.

תמרוץ תעסוקה באמצעות שינוי במערכת הקצבאות

280. על מנת לאפשר לאנשים עם מוגבלויות לעבוד מבלי לאבד את קצבת הנכות שלהם, חוקק בשנת 2009 תיקון *לחוק המוסד לביטוח לאומי* (תיקון מס' 109). בעבר, הכנסה חודשית אשר עולה על 2,500 ש"ח (\$654) שללה זכאות לקצבה, ולכן לא השתלם לאנשים עם מוגבלויות לחפש עבודה. כיום, הקצבה לא נשללת מאדם שמרוויח סכום כזה, אלא מופחתת בהדרגה בסכומים קטנים, כך שסך ההכנסה מהעבודה ומקצבה יחד תמיד יעלה על זה של סכום הקצבה לבדו. כמו כן, זכאות להטבות נלוות לפי הכללים והתקנות הקיימים לא נפגעות. ישנה רשת ביטחון לשלוש שנים, כך שאם האדם מפסיק לעבוד, או אם ההכנסה פוחתת, ניתן לחזור לקבל קצבת נכות כמו בעבר, ללא בדיקות נוספות.

תכניות ופרויקטים לעידוד תעסוקה

281. המטה לשילוב אנשים עם מוגבלות בעבודה של משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים (להלן, "המטה") הוקם לצורך שיפור המצב התעסוקתי של אנשים עם מוגבלויות בישראל, ומפעיל מספר רב של תכניות ופרויקטים על מנת להשיג מטרה זו. הפרויקטים המתוארים להלן מיושמים ברובם על ידי המטה:

א. מימון התאמות

לצורך יישום הוראות *חוק שוויון זכויות* לגבי התאמות לאנשים עם מוגבלויות במקום העבודה, ועל מנת להקל על הנטל הכלכלי על המעסיקים, בשנת 2006 תוקנו תקנות להשתתפות של המדינה במימון התאמות - *תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות*

(השתתפות המדינה במימון התאמות), תשס"ו-2006. תקנות אלה מאפשרות למעסיק של עובד עם מוגבלויות או מעסיק שמתכוון לקבל אדם עם מוגבלויות לפנות למטה ולקבל השתתפות מהמדינה במימון ההתאמות הדרושות בסביבת העבודה של העובד, על בסיס המוגבלות, הצרכים והתכונות שלה/שלו, כך שהעובד/ת תוכל/יוכל לבצע את תפקידה/ו במקום העבודה כמו העובדים האחרים.

השתתפות במימון ההתאמות שמעסיק נדרש להכניס לפי חוק לעובד עם מוגבלויות היא כלי מפתח בעידוד מעסיקים להעסיק אנשים עם מוגבלויות. הפחתת העלויות עוזרת להסיר חסם משמעותי לתעסוקה אצל מעסיקים שחוששים מהעלויות הנוספות הגבוהות הכרוכות בהעסקת אנשים עם מוגבלויות. התקנות מהוות גם כלי בסיסי במימון תכניות שונות המתמקדות בשילוב אופטימלי של עובדים עם מוגבלויות וקידום בכוח העבודה.

התאמות ניתנות גם לעובדים עם מוגבלויות שעובדים מהבית ולא ממקום העבודה – הן התאמות פיזיות לסביבת העבודה בבית העובד/ת והן השתתפות בעלות אמצעים טכנולוגיים לשמירת קשר עם המעסיק והלקוחות. לעתים, מאושרות גם התאמות במקום העבודה וגם בבית העובד/ת כאשר נעשית עבודה בשני המקומות – בכפוף להוראות התקנות ולסכומים המקסימליים הקבועים בהן.

הסכום הכולל של השתתפות הממשלה במימון התאמות לעובדים עם מוגבלויות שאושרו עד דצמבר 2015 היה כ-20,900,000 ש"ח (\$5,471,204).

ב. מרכזי מעסיקים

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים פתח שלושה מרכזים המספקים תמיכה לטווח הקצר והארוך למעסיקים שרוצים להעסיק אנשים עם מוגבלויות, המסייעים להם בכל התהליכים הנדרשים להעסקת עובדים חדשים עם מוגבלויות ושמירה על העובדים הקיימים במקום העבודה. מעבר למתן מידע ועבודה על שינוי עמדות, המרכזים מספקים סיוע מהותי. לדוגמה, המרכזים מסייעים למעסיקים לקבל סבסוד להתאמות נגישות, מקיימים סמינרים למעסיקים שמספקים מידע לגבי העסקת אנשים עם מוגבלויות, עוזרים במילוי טפסים נדרשים, מחפשים באופן פעיל מעסיקים ומציעים להם שירותים, ועוזרים למעסיקים לבנות תכנית מתאימה להגדלת שיעורי התעסוקה.

המרכזים עוזרים גם למעסיקים לאתר עובדים עם מוגבלויות למילוי משרות ויישום תכנית מתאימה לעסק, מספקים הדרכה לפי הצורך במהלך תקופת ההעסקה, ועוקבים אחר השגת המטרות.

בדיקה של נתוני ביצוע של המרכזים ועמידה במטרות מגלה שיש השפעה משמעותית לפעילותם, המשתקפת בעלייה במספר המעסיקים הפונים למרכז ומוכנים להעסיק עובדים עם מוגבלויות, וכן בעלייה במספר המשרות ומגוון התפקידים הפתוחים לאנשים עם מוגבלויות.

ג. אתרים למודעות דרושים

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, בשיתוף הנציבות ומשרדי ממשלה אחרים, מימן פיתוח אתר שמספק פלטפורמה לתעסוקה. אתר האינטרנט כולל מידע למעסיקים ועובדים ומאפשר לעובדים לפרסם משרות עבור אנשים עם מוגבלויות. עובדים יכולים להירשם לאתר ולקבל הצעות עבודה שמתאימות לכישורים שלהם.

ד. תכניות השמה ושיתוף פעולה בין-מגזריים

למידע נוסף על תכניות "רבדים", "רמפה", "סיפתח" ואחרות, ראו חלק 2 של נספח ב'.

מקדמים עבודה אמתית עבור שכר אמת - תעסוקה מוגנת

282. תעסוקה מוגנת היא שירות שיקום תעסוקתי שמספקת הממשלה (משרד הבריאות ומשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים) אשר נקבע בהליכים פנימיים של המשרדים הנ"ל. אנשים בתעסוקה מוגנת מקבלים תגמול כלשהו עבור עבודתם אבל אינם מקיימים מערכת יחסים של עובד-מעביד ולכן דיני העבודה לא חלים עליהם.

283. כיום, משרד הבריאות עובד לפתח תשתית משמעותית לייצור במפעלים מוגנים שיאפשר תשלום שיקומי גבוה יותר (5-15 ש"ח (3.9-1.3\$) לשעה). תחום מפותח נוסף הוא יזמות חברתית, המאפשרת הקמת יזמות לתעסוקה מוגנת משלבת.

284. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים מקדם תעסוקה מוגנת שתקדם שיקום באמצעות מספר פעולות: ראשית, הוספת עובדים סוציאליים בתעסוקה מוגנת כדי לשפר את יכולת העבודה. שנית, יצירת תכניות הכשרה כדי להפחית את מספר האנשים עם מוגבלויות העובדים בתעסוקה מוגנת ולקדם אותם לעולם העבודה. שלישית, פיתוח יזמות עם שוק העסקים בתעסוקה מוגנת על מנת להעסיק אנשים במפעל המוגן.

תעסוקה נתמכת

285. בשנים האחרונות ניכר מעבר מתמשך מתעסוקה מוגנת לתעסוקה נתמכת בשוק העבודה הכללי, תוך מתן תמיכה וליווי לפי הצורך.

286. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים פיתח מודלים לתעסוקה נתמכת בשוק העבודה הפתוח, אשר למעשה עוסקים בהכנה לעבודה ובהשמה של אנשים עם מוגבלויות בתעסוקה נתמכת בשוק העבודה הפתוח ובשירותי תמך שניתנים במהלך ההעסקה. תכניות תעסוקה נתמכת דומות קיימות גם עבור נכי צה"ל.

287. כך למשל, ישנן תכניות להשמת אנשים בתפקוד גבוה על הרצף האוטוטיבי בכוח העבודה. עד פברואר 2014, כ-200 איש השתתפו בתכניות אלה.

288. תכניות תעסוקה נתמכת מופעלות גם על ידי משרד הבריאות. לדוגמה, כחלק מסל השירותים הכלול בחוק שיקום נכי נפש בקהילה, תש"ס-2000, אנשים עם מוגבלויות נפשיות מקבלים מערך תמיכה שנועד לסייע להם במימוש הפוטנציאל התעסוקתי המלא שלהם.

289. בשנים האחרונות, משרד הבריאות שילם בונוס לזמי תעסוקה מוגנת לשילוב משוקמים בשוק החופשי באמצעות תעסוקה נתמכת. בשנים האחרונות, מעל 5,000 אנשים עם מוגבלויות נפשיות שולבו בשוק החופשי, והם מלווים על ידי שירותי תעסוקה נתמכת העוזרים להם לממש באופן מלא את זכויותיהם מול המעסיקים, האחראים לשמירה על תנאים הולמים מבחינה פיזית ומבחינת רווחה.

שכר מינימום מותאם

290. כחלק מהמעבר מתעסוקה מוגנת, וכתמריץ למעסיקים בשוק החופשי, ישנה תכנית לאבחונים אישיים לצורך אישור לתשלום שכר מותאם המבוסס על יכולת העבודה. לפי חוק זכויות לאנשים עם מוגבלויות המועסקים כמשתקמים (הוראת שעה), תשס"ז-2007, העובד/ת צריך/ה לפנות למשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ולבקש הערכה. ההערכה תתבצע על ידי אנשי מקצוע שיקבעו האם ניתן לתת לו משכורת מתחת לשכר

המינימום. הדבר קבוע בתקנות שכר מינימום (שכר מותאם לעובד עם מוגבלות בעל יכולת עבודה מופחתת), תשס"ב-2002.

291. תכנית נוספת מגדירה הוראות מיוחדות לאנשים עם מוגבלויות המוכרים בתהליך שיקום (משתקמים). אלו אנשים שההערכה שלהם קבעה שיש להם פחות מ-81% מיכולת העבודה הרגילה באותה משרה ובאותו מקום עבודה. אנשים אלו אינם מהווים חלק ממערכת יחסים של עובד-מעביד, אבל הם מקבלים חלק מהזכויות, אשר הם זכאים להן כעובדים לפי חוקי העבודה, כמו סכום תגמול מסוים (תגמול תעסוקתי) וניתנות להם הטבות מסוימות שניתנות לעובדים אחרים כמו ימי חופשה, חופשת מחלה, הוצאות נסיעה וחופשת לידה.

292. למעט החריגים הללו (כלומר, משתקמים ואנשים עם כושר עבודה מופחת), אנשים עם מוגבלויות זכאים לאותן זכויות כמו כל עובד אחר, ויש לתגמל אותם בשכר הולם שלא יפחת משכר המינימום. אי תשלום שכר מינימום או שכר מינימום מותאם, לפי המקרה, מהווה הפרה מנהלית שעשויה לגרור עיצום כספי של 35,000 ש"ח (\$9,162) ובמקרים המתאימים, תביעה של המפר. העונש למפר יכול להגיע לשנת מאסר או קנס פלילי של 226,000 ש"ח (\$59,162).

293. מידע סטטיסטי ניתן למצוא בנספח א'.

סעיף 28 – רמת חיים והגנה סוציאלית נאותות

קצבאות המוסד לביטוח לאומי ומערכת התמיכה של משרד העבודה, הרווחה

והשירותים החברתיים

294. המדינה מספקת, בעיקר באמצעות המוסד לביטוח לאומי, רשת ביטחון לאנשים עם מוגבלויות באמצעות מגוון קצבאות, ותכניות ארוכות טווח. אלו כוללות:

א. **קצבת נכות כללית** – ניתנת לאנשים עם 60% נכות רפואית (או 40% נכות בתנאים מסוימים) שאיבדו לפחות מחצית מיכולת ההשתכרות שלהם עקב מצבם הרפואי. הקצבה משולמת גם לאנשים שמרוויחים משכורת, עד שכר מסוים. הקצבה המקסימלית ליחיד היא 2,342 ש"ח (\$641), תוספת של 937 ש"ח (\$256) ניתנת עבור עד שני ילדים, לכל ילד, ועבור אדם נשוי, תוספת של 1,172 ש"ח (\$321) תינתן בנסיבות מסוימות.

ב. **קצבת שירותים מיוחדים** – משולמת לשם כיסוי עלות של טיפול ארוך טווח באנשים עם מוגבלויות חמורות שלא הגיעו לגיל פרישה ולפי ההערכה זקוקים לסיוע. הקצבה הזו נעה בין 1,095-4,115 ש"ח (\$300-1,127), תוספות מסוימות עודכנו בינואר 2017.

ג. **גמלת סיעוד** – משולמת לאזרחים ותיקים הזקוקים לסיוע בפעולות היום-יום.

ד. כמו כן, אנשים עם מוגבלויות גופניות חמורות בניידות העומדים בדרישות הזכאות עשויים לקבל גם **קצבת ניידות** כדי לסייע בהוצאות תחבורה; קצבה זו גבוהה יותר עבור אנשים מועסקים עם מוגבלויות.

ה. קצבאות שונות אחרות משולמות לאוכלוסיות מטרה מסוימות של אנשים עם מוגבלויות, כמו אנשים שהפכו למוגבלים עקב פוליו, נפגעי עבודה, ונפגעי פעולות איבה.

295. על מנת לתמוך באנשים החיים בקהילה, ילדים עם מוגבלויות ומצבים רפואיים מסוימים זכאים לקצבת ילד נכה. במקרים מסוימים, ניתן לקבל את הקצבה אפילו מגיל שלושה חודשים כדי לסייע למשפחה לטפל בילד בבית.
296. המוסד לביטוח לאומי עוזר לאנשים עם מוגבלויות גופניות לרכוש רכב באמצעות מתן פטור מתשלום מסי רכב ומתן מענק והלוואה בשווי 2/3 מעלות הרכב.
297. כמו כן, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים מספק מגוון שירותים כמו סיעוד וטיפול אישי, פקידי סעד ומרכזי טיפול יום שניתנים בהתאם למוגבלות הקיימת, בחינם או בתשלום סמלי של האדם מקבל השירות. השירותים זמינים בכל רחבי המדינה ומסייעים לאנשים עם רמות שונות של מוגבלויות, הכל בהתאם לתקציב השנתי.
298. ב-5 באוגוסט, 2015 תוקן חוק הביטוח הלאומי כך שיגביל את שכר הטרחה שעורכי דין או גופים אחרים יכולים לגבות. לפי התיקון, סיוע משפטי יסופק חינם וללא מבחני זכאות כלכלית בתביעות או הליכי הוצאה לפועל כנגד אדם בנושא טיפול בתביעות לקצבאות, לרבות קצבת נכות.
299. בתקציב המדינה לשנת 2017-2018, הוכנסו מספר אמצעים שנועדו לשיפור המצב הכלכלי של אנשים הזכאים לקצבת נכות, והוקצו לכך 300,000,000 ש"ח (\$78,534,031). האמצעים האלה נועדו, מחד, להגדיל את ההכנסה של אנשים עם מוגבלות חמורה שלא מסוגלים לעבוד, ומאידך לעודד אנשים עם מוגבלויות שכן מסוגלים לעבודה להשתלב בשוק העבודה ולהגדיל את הכנסתם.

תגמולים לנכי צה"ל

300. חוק הנכים (תגמולים ושיקום) חל על חיילי צה"ל בשירות חובה, אנשי מילואים ואנשי צבא קבע שנפצעו או חלו במהלך ועקב השירות. כיום, החוק חל גם על המשרתים במשטרת ישראל, שירות בתי הסוהר, שירות הביטחון הכללי, המוסד ומשמר הכנסת – כ-56,000 איש עם רמות שונות של מוגבלויות. לפי חוק זה, אנשים עם מוגבלויות זכאים למגוון תגמולים אם הם אינם מסוגלים לעבוד באופן זמני או קבוע עקב המוגבלות שלהם. כמו כן, אלו שלא עומדים בתנאים הקבועים בחוק אך איבדו את כושרם לעבוד עשויים לבקש תגמול מיוחד. קיימים גם מנגנונים לסיוע רפואי, שיקומי, ובתחום רווחה ודיור, לרבות הנגשת הבית, מענק לרכישת דירה, הלוואות מסובסדות, סיוע במימון שכר דירה וכדומה. האגף לשיקום נכים במשרד הביטחון מסייע במציאת פתרונות דיור באמצעות מתן תנאי שכירות מיוחדים בדירות בבעלות המדינה, לפי היצע הדירות וקריטריונים לזכאות שקבעה המחלקה.

גישה שווה עבור אנשים עם מוגבלויות לשירותי מים נקיים

301. המדינה מכירה בחשיבות הגישה למים נקיים עבור אנשים עם מוגבלויות. הנושא מוסדר במספר כללים ותקנות. למידע נוסף ראו חלק 2 של נספח ב'.

גישה לדיור

302. שר הבינוי והשיכון מפעיל פרויקט סיוע ייחודי על מנת להנגיש דירות בבעלות פרטית או בבעלות המדינה לאנשים עם מוגבלויות שנמצאו זכאים לתכנית זו. הסיוע ניתן במענק או הלוואה, לפי מבחן הכנסה וגודל המשפחה. אנשים מסוימים עם מוגבלויות זכאים להלוואות, סיוע בשכר דירה ודירות שנרכשו כנכסים לסיוע ברכישת דיור ציבורי. למידע נוסף ראו חלק 2 של נספח ב'.

סעיף 29 – השתתפות בחיים הפוליטיים והציבוריים

303. אנשים עם מוגבלויות בישראל זכאים להצביע, להיבחר לתפקידים פוליטיים ולהשתתף בחיים הציבוריים.

הצבעה

304. לפי חוק יסוד: הכנסת, תשי"ח-1958, לכל אזרח ישראלי מעל גיל 18 (למעט חריגים בודדים) שנוכח בארץ ביום הבחירות יש זכות להצביע לכנסת. אין הבחנה על בסיס מוגבלות.

305. הזכות להצביע בבחירות לרשויות מקומיות קבועה בסעיף 6א' לחוק הרשויות המקומיות (בחירות), תשכ"ה-1965, הקובע כי מי שרשום בפנקס הבוחרים לרשות מקומית מסוימת זכאי להצביע בבחירות המקומיות עבור אותה רשות. סעיף זה חל גם על בחירות לרשות עירונית. אין הבחנה על בסיס מוגבלות.

הבטחת גישה לבחירות

306. חוק הבחירות לכנסת [נוסח משולב], תשכ"ט-1969 וחוק הרשויות המקומיות (בחירות) קובעים מספר הסדרים שנועדו להבטיח שאנשים עם מוגבלויות יממשו את זכותם להצביע, לרבות באמצעות הנגשה פיסית של קלפיות, מתן אפשרות להצביע בבתי חולים ובמוסדות עבור אנשים שניידותם מוגבלת, אפשרות להצביע בסיוע אדם אחר ואספקת תחבורה לקלפיות כמפורט בחלק 2 של נספח ב'.

307. ועדת הבחירות המרכזית פועלת באופן מתמשך להבטיח שכל מצביע עם מוגבלויות תוכל/יוכל לממש את זכותה/ו להצביע, בין היתר, באמצעות מתן מידע רלוונטי, רשימות ופריסה של קלפיות נגישות ובפיתוח אתר אינטרנט חדש בנושא. למידע נוסף ראו חלק 2 של נספח ב'.

הזכות להיבחר

308. לפי חוק יסוד: הכנסת, לכל אזרח ישראלי מעל גיל 21 יש זכות להקים מפלגה פוליטית ולהתמודד בבחירות לכנסת (למעט חריגים בודדים). אין הבחנה על בסיס מוגבלות. כיום לפחות שלושה ח"כים בישראל הם אנשים עם מוגבלויות ומעורבים בקידום זכויות אנשים עם מוגבלויות.

תמיכה בארגוני חברה אזרחית העוסקים בזכויות אנשים עם מוגבלויות

309. בארץ פועלים מגוון ארגונים יציגים של אנשים עם מוגבלויות וארגוני אנשים עם מוגבלויות, רבים מהם מתמקדים בתחום ספציפי. לדוגמה, ישנם ארגונים של אנשים עם עיוורון ולקויות ראייה, אנשים עם מוגבלות שמיעה, וחרשות, אנשים עם מוגבלויות פסיכו-סוציאליות, וכן מספר קואליציות, ארגוני גג וארגוני הורים. מעבר לייצוג האינטרסים של החברים בהם, הארגונים מספקים מספר שירותים ופעילויות פנאי. ישראל מכירה בכך שהארגונים חיוניים לקידום זכויות אנשים עם מוגבלויות ולהקלה על האתגרים הניצבים בפניהם. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ומשרד הבריאות מספקים תמיכה כלכלית מסוימת לארגונים הללו, וכן מימון לקבוצות פעילים וסינגור עצמי ברשויות המקומות (התכנית הארצית "קהילה נגישה").

310. למשל, בשנת 2014 משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים הקצה כ-3,500,000 ש"ח (\$916,230) מהתקציב השנתי שלו לארגונים בלתי ממשלתיים שונים בתחום המוגבלויות.

311. ננקטו אמצעי חקיקה לחיזוק היכולות של הארגונים האלה ולסיוע להשתתפות שלהם בתהליכי קבלת החלטות שונים. כך למשל, לפי חוק הנכים (תגמולים ושיקום), שר הביטחון מינה את ארגון נכי צה"ל בתור ארגון יציג לנכי צה"ל ודמי החברות בארגון מופחתים מהתגמולים המשולמים להם. הארגון מקדם מימוש מלא של זכויות נכי צה"ל באמצעות שמירה על דיאלוג מתמשך ומשא ומתן עם משרד הביטחון. ארגונים אחרים מייצגים זכויות נפגעי תאונות עבודה ונפגעי פעולות איבה.
312. ישראל רואה חשיבות עליונה בהשתתפות אנשים עם מוגבלויות והארגונים היציגים שלהם בקבלת החלטות. אנשים כאלה מתמודדים עם אתגרים רבים והארגונים המייצגים אותם הם המפתח להגנה על זכויותיהם ומניעת אפליה כלפיהם.
313. מעורבות והתייעצות עם הציבור היא דרך יעילה ואפקטיבית לזהות את האתגרים העיקריים הניצבים מול אנשים עם מוגבלויות ולתת להם פלטפורמה להשמיע את קולם בחקיקה ובקביעת מדיניות. ישראל שואפת להגן ולשפר עוד יותר את הדיאלוג הקיים עם אנשים עם מוגבלויות ועם הארגונים היציגים שלהם ברמה הארצית והבינלאומית.
314. בנוסף לוועדה המייעצת לנציבות (ראו סעיף 4 לעיל), המאמצים לבצע התייעצויות עם ארגוני אנשים עם מוגבלויות באים לידי ביטוי בתהליכי חקיקה וקביעת מדיניות, כגון בהרכב ועדות ציבוריות שונות הבוחנות את מדיניות הממשלה בנושאים שונים (כגון המוסד לביטוח לאומי ומשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים), הכוללות נציגים של אנשים עם מוגבלויות. יתרה מכך, כאשר ועדות הכנסת דנות בזכויות אנשים עם מוגבלויות, נציגים וארגונים המייצגים אנשים עם מוגבלויות מוזמנים לדיונים, ונקודת המבט שלהם רבת ערך בגיבוש מדיניות המגנה על זכויותיהם.

סעיף 30 – השתתפות בחיי תרבות, בילוי, פנאי וספורט

כללי

315. התוספת השנייה (פרק ח1) לחוק התכנון והבנייה (בקשת היתר, תנאים ואגרות), תש"ל-1970 חלה על כל בניין חדש, לרבות מבנים לצרכי תרבות, פנאי וספורט. נגישות מתבצעת עבור הציבור, על מנת להבטיח גישה לאנשים עם מוגבלויות לאירועי תרבות וספורט, וכן להבטיח כי אנשים עם מוגבלויות יוכלו להיות חברים בקבוצות ספורט ולהשתתף בהצגות תאטרון. התקנות מתייחסות לנושאים כמו מושבים, מקומות חניה, שירותים נגישים, נגישות לבמה, חדרי הלבשה, מקלחות נגישות ושירותים לשחקנים. כמו כן ישנן דרישות לגבי מערכות עזר עבור אנשים עם מוגבלות שמיעה, העברת מידע קולי-חזותי, ופסי אזהרה והכוונה. כל הבניינים החדשים נדרשים להתייעץ עם מורשה נגישות.
316. תקנות נגישות לשירות, כמפורט בסעיף 9 לעיל, מחייבות נגישות של אתרי תרבות, פנאי וספורט. קיימות דרישות מפורטות במיוחד למוזיאונים וספריות. סרטים מחויבים בכתוביות ברמה מסוימת. מחזות והופעות נדרשים להיות מונגשים ברמה מסוימת, למשל באמצעות כתוביות ומערכת עזר עבור אנשים עם מוגבלות שמיעה. לגבי נגישות תכניות טלוויזיה, ראו סעיף 21. הנציבות מפקחת על יישום תקנות אלה.

317. פעולות התמיכה השונות המתבצעות באופן סדיר וניכר על ידי משרד התרבות והספורט ("משרד התרבות") במהלך השנים תורמות לעלייה במודעות הציבורית לזכויות אנשים עם מוגבלויות בתרבות ובספורט, ומסייעות לארגונים הפועלים בתחום קידום זכויותיהם.

נגישות למתקני ספורט ותרבות

318. משרד התרבות מנגיש מוסדות תרבות לאנשים עם מוגבלויות, וכך מקדם את יכולתם להשתתף בחיי התרבות. בשנת 2014, משרד התרבות אישר כספי תמיכה בסך 8,300,000 ש"ח (\$2,140,278) לשימוש בשיפוץ והרחבה של מוסדות תרבות, בין היתר, לצורך הנגשתם. יתרה מכך, המשרד אישר בשנת 2014 כספי תמיכה בסך 5,760,000 ש"ח (\$1,507,853) לנגישות חזותית של ספריות.

נגישות מקומות בילוי, תיירות ופנאי

319. סעיף 11 לתקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות למקום ציבורי שאינו בניין), תשע"ד-2013, מחייב שכל מגרשי המשחקים החדשים, כל מגרשי המשחקים המרכזיים שנועדו לשימוש כלל עירוני, ולפחות 50% ממגרשי המשחקים הקיימים האחרים – יוגשו. תקנות אלה דורשות נגישות של מתקנים ומקומות בילוי אחרים, כולל גני חיות, חופים, מתקני ספורט, פארקים ציבוריים, אתרי הנצחה וגני אירועים.

פעילויות תרבות

320. משרד התרבות תומך בתחום התרבות באמצעות מבחני תמיכה הקבועים בסעיף 3א' לחוק יסודות התקציב, תשמ"ה-1985 ולפי נהלים שקבע משרד האוצר. על מנת לעודד יצירתיות ואומנותית של אנשים עם מוגבלויות, ניתנת תמיכה כלכלית לארגונים ללא מטרת רווח המוקדשים לקידום אומנויות ויצירתיות בקרב אנשים עם מוגבלויות. בשנת 2014, משרד התרבות תמך במספר ארגונים ללא מטרת רווח שהפעילו פרויקטים לאמנים עם מוגבלויות שונות, סך כל התמיכות שאושרו הגיע ל-623,700 ש"ח (\$163,272).

נגישות למידע עבור אנשים עם מוגבלויות בחוקי זכויות יוצרים

321. ב-21 למרץ, 2016 ישראל הצטרפה לאמנת מרקש שמטרתה לאפשר גישה ליצירות שפורסמו לאנשים שהם עיוורים, לקויי ראייה, או מוגבלי דפוס בצורה אחרת, בניהול הארגון העולמי לקניין רוחני (WIPO). מטרת האמנה ליצור חריגים לדיני הקניין הרוחני שיאפשרו יצירת עותק של יצירה שפורסמה בתצורה שמתאימה לשימוש והנאה על ידי אנשים עם עיוורון, ליקויי ראייה או מוגבלות קריאה אחרת – ללא צורך בהסכמת בעל הזכויות. האמנה נועדה להקל על הנגשת יצירות אומנות, תרבות ומידע לאנשים עם מוגבלויות כאלה, וכן להגדיל את חופש המידע שלהם ואת חופש הדיבור, ולסייע להם לרכוש ידע.

322. הצטרפות ישראל לאמנה זו מבטאת את החשיבות שישראל מייחסת לזכויות אנשים עם מוגבלויות ולמאמצים שהיא משקיעה בקידום זכויותיהם. ישראל עיגנה את אמנת מרקש בחקיקה הפנימית בחוק התאמת יצירות, ביצועים ושידורים לאנשים עם מוגבלות (תיקוני חקיקה), התשע"ד-2014. מטרת תיקוני החקיקה לחוק זכויות יוצרים ולחוק זכויות מבצעים ומשדרים, תשמ"ד-1984 הינה להגביר את הנגישות של עבודות אומנות לאנשים עם מוגבלויות. החריג יחול גם כאשר קיימת תצורה נגישה אבל היא אינה הולמת את הצרכים של אדם מסוים עם מוגבלויות או מוגבלות מסוימת.

323. יתרה מזאת, החוק קובע הסדרים רחבים יותר מאלו של אמנת מרקש במספר נושאים. למשל, החוק מאפשר יצירת תצורות נגישות עבור כל האנשים עם מוגבלויות, לא רק

לאנשים עם לקות ראייה, כפי שמחייבת האמנה. בנוסף, ישויות אשר כיום מחויבות לפי חוק להפיק עותקים בתצורה מונגשת מוכרות במיוחד בתור ישויות הזכאיות להשתמש בחרג החדש לשימוש מותר, וכן משרדי הממשלה ומוסדות חינוך מסוימים.

אמצעים לקידום תרבות חירשים

324. כחלק מקידום תרבות חירשים, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים מממן פעילויות מועדון למבוגרים, ילדים ונוער עם לקויות שמיעה. המשרד מסייע גם במימון הפעילויות של להקה מוזיקלית של רקדנים חירשים, וכן את התערוכה "הזמנה לשקט" במוזיאון הילדים בחולון. התערוכה חושפת את המבקרים לעולמם של האנשים החירשים.

325. כמו כן, משרד התרבות תומך במרכז "נא לגעת" המפעיל פעילויות שונות לאנשים חירשים-עיוורים (המרכז מפעיל הרכב מוזיקלי ומפיק הופעות שונות). בשנת 2014, התמיכה של המשרד הגיעה לסך של 320,000 ש"ח (\$83,769).

פעילויות ספורט

326. משרד התרבות פועל לאפשר לאנשים עם מוגבלויות להשתתף בענפי ספורט שונים באמצעות מימון עמותות המעודדות ומקדמות ספורטאים בקרב אנשים עם מוגבלויות ומפעילות תכניות שנועדו לקידום ילדים ונוער עם מוגבלויות. למידע נוסף ראו חלק 2 של נספח ב'.

המצב של בנים, בנות ונשים עם מוגבלויות

סעיף 6 – נשים עם מוגבלויות

327. כל הנשים עם מוגבלויות במדינה זכאיות ליהנות מזכויותיהן באופן שווה לגברים עם מוגבלויות ואנשים ללא מוגבלויות. ישראל חתומה על האמנה בדבר ביטול אפליה נגד נשים לצורתיה.

328. *חוק שוויון זכויות* אינו מבחין בין גברים ונשים ומתייחס לכל האנשים עם מוגבלויות באופן שווה, לרבות נשים וילדות. כך, בפועל, זכויות אנשים עם מוגבלויות מקודמות בישראל באופן שאינו נוגע למגדר.

329. נתונים סטטיסטיים מעידים על פער בין נשים עם מוגבלויות וגברים עם מוגבלויות בתחומים של השכלה ותעסוקה; נראה כי נשים עם מוגבלויות משכילות פחות ומועסקות פחות. כך למשל, 38.5% מהנשים עם מוגבלויות המועסקות הוערכו על ידי משרד הכלכלה והתעשייה לקבלת התאמות במקום העבודה, לעומת 61.5% מהגברים.

סעיף 7 – ילדים עם מוגבלויות

330. 9% מהילדים (גילאי 0-17) הם ילדים עם מוגבלויות (מדובר על 246,300 ילדים). ילדים עם מוגבלויות זכאים לאותם שירותי בריאות, חינוך ושירותים אחרים שמקבלים ילדים ללא מוגבלויות. יתרה מזאת, עיקרון טובת הילד, שעוגן באמנה לזכויות הילד (אליה הצטרפה ישראל בשנת 1991) הוא עיקרון מנחה במשפט הישראלי במרבית העניינים המשפטיים הנוגעים לילדים (לרבות ענייני חקיקה, מינהליים ומשפט), וחל על כל הילדים, לרבות ילדים עם מוגבלויות.

331. *חוק שוויון זכויות* מכיל הוראות המחייבות נגישות לגני ילדים ובתי ספר, לרבות דרישות לגבי נגישות באופן כללי, התאמות אישיות, ותמיכה בהשכלה משלבת לפי צרכי הילד. יתרה מזאת, קיימות מערכות חינוך מיוחד עבור ילדים עם מוגבלויות המוסדרות *בחוק חינוך*

- מיוחד, בנוסף להוראות חוק הסעה בטיחותית לילדים ולפעוטות עם מוגבלות, התשנ"ד-1994, אשר מבטיחות כי הרשות המקומית הרלוונטית תהיה אחראית לספק לילדים עם מוגבלויות תחבורה למוסדות החינוך. ראו פירוט נוסף בעניין זה בסעיף 24.
332. ישנם מספר הטבות ושירותים שמטרתם לתמוך בזכות הילד/ה לחיות עם משפחה/ה. המוסד לביטוח לאומי מספק לילדים עם מוגבלויות הטבות כדי לסייע למשפחה להתמודד עם ההוצאות הנוספות לפי פרק ט', סימן 6 לחוק המוסד לביטוח לאומי. תקנות הביטוח הלאומי (ילד נכה), תש"ע-2010 קובעות שיינתן תשלום נוסף אם הילד נמצא בטיפול מתמיד, על מנת לכסות את עלויות הטיפול בילד בבית. כמו כן, הורה של ילד עם מוגבלות שזכאי לפי הקריטריונים שנקבעו עשוי לקבל הטבה לרכב שתאפשר רכישה ותחזוקה של רכב מיוחד.
333. מדיניות שירותי הרווחה מבוססת על התאמת השירות לצרכים הספציפיים של האדם עם המוגבלות, ופחות על הגיל של אותו אדם. לפיכך, באופן כללי, בקביעת זכאות לשירותים שונים שניתנים לאנשים עם מוגבלויות, אין התחשבות בגיל האדם. עם זאת, ניתן למצוא דוגמה להסדר מגדיר זכאות לשירותים ספציפיים לקבוצת גיל ספציפית. מדובר על חוק מעונות יום שיקומיים, אשר מרחיב את סל השירותים לפעוטות עם מוגבלויות כך שיכלול לא רק שירותי חינוך וטיפול הזמינים במרכזי היום השיקומיים, אלא גם תחבורה של הפעוטות מביתם למרכז לטיפול יום, וחזרה. בזמן הנסיעה הפעוטות מלווים במבוגר שאינו הנהג, אשר יכול לעזור להם במקרה הצורך. לפי החוק, מרכזי טיפול יום שיקומיים מספקים טיפול וחינוך לכל אורך היום לעשרה פעוטות עם מוגבלויות לפחות, בין אם במרכז טיפול יום שיקומי מרכזי או בשלוחה קטנה שלו. שלוחה של טיפול יום שיקומי מספקת טיפול בששה פעוטות לפחות עם אוטיזם, ליקויי שמיעה, ליקויי ראייה או ליקוי מוכר אחר, או בפעוטות עם מוגבלויות אחרות, אשר מתגוררים מעל 25 ק"מ מחוץ לאזור של המרכז לטיפול יום שיקומי המקורי. המרכזים לטיפול יום מספקים שירותים ליותר מ-1,500 ילדים בכל שנה, בכל רחבי המדינה.
334. בנוסף, הקרן לפיתוח שירותים לנכים במוסד לביטוח לאומי מסייעת למרכזי טיפול יום לילדים עם מוגבלויות. הסיוע ניתן לשירותים הממוקדים בילד, מרכזי טיפול יום, מוסדות חינוך מיוחד (גני ילדים, בתי ספר), מרכזי טיפול, סדנאות, מועדונים ומרכזי שיפור למידה. הסיוע העיקרי הוא בהתאמת חדרי טיפולים והכנסת ציוד ייחודי וחדשני עבור האוכלוסייה שיש לה צרכים מיוחדים. בשל היתרון של אבחון וטיפול מוקדמים, הקרן שואפת לפתח שירותים לילדים צעירים עם צרכים מיוחדים, ולעזור להם לממש את מלוא הפוטנציאל והיכולות שלהם.
335. יתרה מזאת, יש בישראל רשת של מרפאות התפתחות ושירותים שונים, שיקומיים ורפואיים, וכן ציוד שילדים עם מוגבלויות זכאים לקבל. למשל, ביטוח הבריאות הממלכתי מכסה את עלות שתל שבלול ועזרי שמיעה לילדים עד גיל 18 וכן מבוגרים, ומשרד הבריאות מספק ציוד ניידות מגוון. ראו פירוט נוסף בעניין זה בסעיף 25.
336. משרד הבריאות, משרד החינוך ומשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים מפעילים פרויקטים שונים שנועדו לפתח את הסינגור העצמי ולסייע למשפחות של ילדים עם מוגבלויות. בשנים האחרונות, הוצאו לפועל פרויקטים שונים כגון: מועדון לבני נוער עם אוטיזם שמשולבים במערכת החינוך הכללית במטרה להכין אותם לעצמאות; פרויקט

שמטרתו לעודד בני נוער עם מוגבלויות להתנדב; פרויקטים להכנה לעצמאות לנוער בדואי מהדרום עם מוגבלויות גופניות; ופרויקט מעבר שמתמקד בהכנת בני נוער משולבים בבתי ספר כלליים לשירות בצה"ל. יתרה מזאת, שילוב ילדים עם מוגבלויות בתנועות נוער ומספר פרויקטים אחרים נמצאים בתהליכי הרחבה, בעקבות אישור הגדלה במימון משרד החינוך – מ-1,000,000 ש"ח בשנת 2016 (\$261,780) ל-6,000,000 ש"ח בשנת 2017 (\$1,570,680).

חובות ספציפיות

סעיף 31 - סטטיסטיקה ואיסוף נתונים

337. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אוספת נתונים לגבי אנשים עם מוגבלויות החיים בקהילה כחלק מאיסוף הנתונים על אוכלוסיית ישראל בכללותה. לצורך ביצוע סקרים ומפקד לאומי באוכלוסייה, הגדרת אדם עם מוגבלות מבוססת על המלצות קבוצת וושינגטון על סטטיסטיקה של מוגבלות, חלק מיחידת הסטטיסטיקה של האו"ם.

338. אנשים שנסקרים על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כחלק מ"הסקר החברתי" הארצי נשאלים אם יש להם בעיה בריאותית או גופנית כלשהי הקיימת שישה חודשים או יותר, ובאיזו מידה בעיה זו מפריעה להם בפעולות יום-יומיות. נסקרים ממלאים גם את השאלון המפולח (לאיזה תפקודים המוגבלות הזו מפריעה, כמו ראייה, שמיעה, הליכה וטיפוס במדרגות, טיפול בעצמם, זיכרון, ריכוז וכדומה). הנתונים הנאספים על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מפורסמים ונגישים לכל, לרבות חוקרים בתחום.

339. הנציבות משתמשת בסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על מנת להפיק דוחות סטטיסטיים עדכניים ומפורטים הכוללים סטטיסטיקות לגבי מצב אנשים עם מוגבלויות במדינה. הדוחות האלה פורסמו בכל שנה בין השנים 2011-2007 ושוב בשנת 2015 ו-2017. (ממתין לפרסום). נתונים סטטיסטיים נוספים ניתן למצוא בנספח א'. דוחות אלו פורסמו באתר הנציבות בתצורה נגישה והופצו בכנסים, לאנשי מקצוע, ח"כים, קובעי מדיניות, ולפי הצורך.

סעיף 32 – שיתוף פעולה בין-לאומי

פעילויות הנציבות בשיתוף משרד החוץ

340. ישראל הייתה מעורבת רבות בניסוח האמנה ובכל שנה שולחת משלחת למפגש המדינות החברות ב-CRPD. יתרה מזאת, שגריר ישראל באו"ם היה חבר בוועד המנהל של ה-CRPD בשנים 2013-2014.

341. למידע על אירועי צד שקיימו אנשי משלחת ישראל לאו"ם בניו יורק והנציבות, בשיתוף ארגונים בלתי ממשלתיים ומדינות חברות אחרות, ראו חלק 2 בנספח ב'.

פעילויות מש"ב

342. התרומה של ישראל והסיוע הטכני לשילוב אנשים עם מוגבלויות, במיוחד ילדים ונוער, במדינות מתפתחות מתמקדת בתכניות הכשרה ופיתוח יכולות. למידע נוסף על תכניות ופעילויות מש"ב, ראו חלק 2 של נספח ב'.

ארגונים בלתי ממשלתיים המוכרים על ידי המועצה הכלכלית-חברתית של האו"ם

343. לארגונים "בית איזי שפירא", "אלו"ט – אגודה לאומית לילדים ובוגרים עם אוטיזם", "נגישות ישראל" ו"אלמנארה – עמותה לקידום אנשים עם מוגבלות" יש מעמד של יועצים במועצה הכלכלית-חברתית של האו"ם. מעמד יועץ במועצה נותן לארגונים בלתי

ממשלתיים גישה לא רק למועצה אלא גם לגופי הבת שלה, למנגנוני זכויות האדם השונים של ארגון האומות המאוחדות, וכדומה. המעמד הזה עוזר לארגונים האלה ליצור תכניות שימושיות ביותר או להיות מעורבים בהסברה רבת ערך בשם אנשים עם מוגבלויות בישראל.

סעיף 33 – יישום ופיקוח ברמה הלאומית

344. הנציבות, שהוקמה לפי חוק שוויון זכויות, פועלת בתוך משרד המשפטים בתור הגוף הארצי האמון על קידום והבטחת שוויון זכויות לכל האנשים עם מוגבלויות. הנציבות פועלת באמצעות הסדרה, העלאת מודעות, הסברה, ייעוץ, קידום מדיניות, חקיקה והתדיינות משפטית.

345. לאחר שהממשלה אישרה את האמנה בשנת 2012, הנציבות יועדה להיות גורם מרכזי ומתאם לקידום, הגנה ופיקוח על יישום האמנה, לפי סעיף 33 לאמנה.

346. לנציבות יש קול עצמאי בדיונים ציבוריים, לרבות ישיבות הכנסת בנושאי חקיקה ועניינים אחרים הקשורים לזכויות אנשים עם מוגבלויות. הנציבות פועלת גם עצמאית מול הרשויות הרלוונטיות במטרה לקדם שינויי מדיניות. בהתאם להחלטת היועץ המשפטי לממשלה בשנת 2006, הנציבות, בהיותה חלק ממשרד המשפטים, אינה מוסמכת להגיש עתירות או לתבוע משרד ממשלתי כלשהו, וכל התדיינות כנגד רשויות ציבוריות אחרות והמגזר הפרטי מחייבת מעורבות של היועץ המשפטי לממשלה. עם זאת, הגבלות אלו לא חלות על הליכים שהגישה הנציבות בתחום התעסוקה בשם אנשים פרטיים.

347. הנציבות פועלת לקדם מודעות לאמנה באמצעות פרסום מידע בכתב, הרצאות וכנסים.

348. הנציבות וצוות ההנהלה נפגשים באופן קבוע עם מקבלי החלטות כמו מנהלים כלליים של משרדי ממשלה, ראשי עיריות, חברי כנסת ורשויות רלוונטיות אחרות על מנת להעלות נושאים, לדון בבעיות ולהדגיש תחומים בהן דרושות פעולות ליישום האמנה.

349. לגבי יישום האמנה, לאחר התייעצות עם הוועדה המייעצת, הנציבות ממקדת את מאמציה בסעיפים 12, 19, 24 ו-27; זאת, בנוסף לעבודה מקיפה לגבי סעיפים 9 ו-21 שתוארה לעיל. אנשי צוות מומחים מועסקים בתחום חינוך מכיל, חיים בקהילה ותעסוקה. תפקיד העובדים האלה לבחון את הפרקטיקות הקיימות ולאתר בעיות שמהוות חסמים ליישום האמנה ולשילוב של אנשים עם מוגבלויות. הם קובעים פרויקטים ספציפיים ועובדים עם כל הגורמים הרלוונטיים לקדם שינוי במדיניות ובפרקטיקה.

350. פעולות הנציבות לקידום האמנה כוללות קבלת אלפי תלונות בכל שנה לגבי הפרת זכויות ופעולות לפתור אותן, באמצעים משפטיים במידת הצורך. הנציבות בוחנת גם את כל הצעות החוק הרלוונטיות ומעירה הערות לאור האמנה.

351. בתחום המעקב, הנציבות אוספת נתונים על מצבם של אנשים עם מוגבלויות במדינה, כולל מעקב סטטיסטי לאורך זמן. הנציבות מבצעת בדיקות וביקורי פתע במתקנים שונים חוץ-ביתיים, מוסדות ובתי חולים פסיכיאטריים. הדוחות מוגשים למשרדי הממשלה המתאימים לתיקון והערות.

אתגרים נוכחיים

352. כפי שהודגם לאורך הדוח, מדינת ישראל מחויבת לאמנה ונקטה צעדים רבים ליישומה. אולם יש עוד מה לעשות בתחום, ישנם פערים בין הרמה הנורמטיבית לפרקטיקה, וקיימים יוזמות ותהליכים ארוכי טווח שטרם הושלמו.

353. להלן כמה מהאתגרים שלנו:

אתגרים כלליים:

- א. **אנשים עם מוגבלויות עודם מקופחים:** אמנם ניכר שיפור מתמשך, אולם אנשים עם מוגבלויות רבים עדיין מקופחים בחינוך, תעסוקה והכנסה.
- ב. **אנשים עם מוגבלויות עדיין חווים אפליה חברתית וחסמי נגישות:** בעוד הממשלה נקטה צעדים רבים על מנת לקדם שוויון של אנשים עם מוגבלויות וליצור סביבות נגישות, קיימים עדיין חסמים רבים כמו סביבות ושירותים בלתי נגישים, אפליה בתעסוקה ובביטוח.
- ג. **העלאת מודעות:** באופן כללי, אנשים עם מוגבלויות עדיין סובלים מגישות חברתיות שליליות ומאפליה בסיסית, והתקשורת הכללית טרם כללה אנשים עם מוגבלויות בקמפינים ציבוריים.
- ד. **שירותים מופרדים במקום משלבים:** למרות שהושקע מאמץ רב בקידום שילוב באמצעים כמו העסקה בשוק החופשי, חיים בקהילה וחינוך משלב, אנשים עם מוגבלויות רבים עדיין מקבלים שירותים בנפרד.
- ה. **העדר נתונים סטטיסטיים:** למרות הדוחות השנתיים שמפרסמת הנציבות, הכוללים נתונים סטטיסטיים על אנשים עם מוגבלויות, אין מספיק נתונים בתחומים מסוימים, כמו אלימות, המצב במוסדות טיפוליים, הליכים בבית משפט, טיפול רפואי וכדומה. המידע על אוכלוסיות מסוימות כמו האוכלוסייה הערבית ונשים הוא מצומצם כיום.

אתגרים הקשורים לנגישות (סעיף 9):

- א. למרות שתקנות הנגישות מתייחסות הן לנגישות פיזית והן לנגישות שירותים, והנציבות ביצעה קמפינים ציבוריים והכשרה בתחום, הרעיון שנגישות אינה רק פיזית אלא כוללת גם נגישות שירותים טרם הופנם ברשויות מסוימות, וזהו תהליך מתמשך שהנציבות מובילה.

אתגרים הקשורים בהכרה שווה בפני החוק (סעיף 12):

354. התיקון לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות מהווה שינוי משמעותי בתפיסה בישראל כלפי אפוטרופסות והצבה של האדם שמונה לו אפוטרופוס במרכז. זהו תיקון חדש וחלק מהמנגנונים ליישום ובקרה עליו טרם הוקמו בהתאם להוראותיו. בין האתגרים שניצבים מולנו בשנים הבאות ניתן למנות:

- א. מודעות ציבורית לאמנה והכרה שווה בפני החוק צריכה להיות מפותחת על ידי בתי המשפט, ספקי שירות, משפחות ואנשים עם מוגבלויות עצמם. הדבר צפוי להביא לירידה במספר האנשים שממונה להם אפוטרופוס ושימוש נרחב יותר בחלופות אחרות.
- ב. יישום התיקון, חקיקת התקנות ויצירת מנגנונים מתפקדים על מנת להבטיח שאדם שיש לו קשיים בקבלת החלטות יוכל לקבל החלטות עם התמיכה הדרושה – ולא בכך שנתיר לאדם אחר לקבל החלטות במקומו/ו.

ג. כיום, ישנם יותר דיונים בנושאי כשירות משפטית שבהם נשמע האדם עצמו מאשר אי פעם בעבר, וייצוג על ידי האגף לסיוע משפטי הוכיח עצמו כיעיל בהגנה על זכויות ובמציאת פתרונות יצירתיים יחד עם האדם עצמו יש לעשות עוד כדי לשפר ולקדם ייצוג בהליכים אלו.

אתגרים הקשורים לחירות ובטחון האדם (סעיף 14):

א. למרות שחוק הסעד (טיפול באנשים עם מוגבלות שכלית-התפתחותית) מתייחס למקרים של מוגבלויות שכליות משמעותיות, כיום הוא לא מציע פתרונות לאנשים עם מוגבלויות אחרים, כמו מוגבלויות שכליות לא-משמעותיות, ואחרים. כתוצאה, חשודים עם מוגבלויות כאלה לפעמים נידונים לתקופות מאסר ארוכות, עקב היעדר מתקנים סגורים לכליאה וטיפול. לעתים מדובר באנשים עם פגיעות ראש או אנשים שהליקוי שלהם גורם לפרצי אלימות והיעדר בקרה על ההתנהגות שלהם. כיום לא קיימים מתקנים טיפולים עבורם.

אתגרים הקשורים לחיים עצמאיים ושילוב בקהילה (סעיף 19):

א. למרות שהפרקטיקות שצוינו לעיל מדגישות את החשיבות של חיים בקהילה, יש קושי מעשי בשינוי מהתפיסה הנושנה שדוגלת בהשמה במוסדות, על אף שהמדיניות הנוכחית בישראל של שילוב אנשים עם מוגבלויות בקהילה מיושמת בהדרגה.

ב. עדיין חסרים שירותי קהילה, במיוחד לצעירים עם מוגבלויות מורכבות הזקוקים לטיפול תומך אינטנסיבי, וכן אנשים עם מספר מוגבלויות (למשל, מוגבלויות שכליות ונפשיות) או אתגרי התנהגות מורכבים. חלק מהאתגר שאנו ניצבים מולו בשנים הקרובות הוא להעמיק את השינוי בפרקטיקות ובאפשרויות שיאפשרו חיים בקהילה.

ג. יתרה מזאת, יש צורך להרחיב את מוסדות הטיפול לאחר אשפוז לקטינים לאחר שחרורם מאשפוז פסיכיאטרי במקרים בהם הקטינים לא מצליחים להשתלב חזרה בקהילה עקב צרכים פסיכולוגיים וחברתיים מורכבים.

אתגרים הקשורים בחינוך והשכלה (סעיף 24):

א. ילדים עם מוגבלויות עדיין מתמודדים עם חסמים כאשר הם מצטרפים לזרם החינוך הכללי. החסמים האלה כוללים: נגישות בית הספר (כיוון שתהליך ההנגשה לא נעשה מראש אלא רק עם ההרשמה), מודעות הצוות החינוכי ושירותים (כמו טיפול פרא-רפואי ותחבורה) שלא תמיד ניתנים לילדים בחינוך הכללי.

אתגרים הקשורים בתעסוקה (סעיף 27):

א. אנשים עם מוגבלויות עדיין נתקלים באפליה בשוק העבודה, מבחינת קבלה לעבודה, שכר והיקף העסקה.

ב. הייצוג של אנשים עם מוגבלויות בשירות הציבורי נותר מתחת ליעדים שהציבו החלטות ממשלה קודמות ונעשים מאמצים להעלות את מספרם.